

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS VE SÜNNET TEMELİNDE GENÇ VE YAŞLILARDA
PEYGAMBER TASAVVURU: BALIKESİR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR BAŞKOŞAN

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS VE SÜNNET TEMELİNDE GENÇ VE YAŞLILARDA
PEYGAMBER TASAVVURU: BALIKESİR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADİR BAŞKOŞAN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ RECEP EMİN GÜL

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 202112573005 numaralı Kadir BAŞKOŞAN'ın hazırladığı "Hadis ve Sünnet Temelinde Genç ve Yaşlılarda Peygamber Tasavvuru: Balıkesir Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 11/06/2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Doç. Dr. Muhammed Akdoğan

İmza

Üye (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Recep Emin Gül

İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eşer

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../20...

Kadir Başkoşan

ÖNSÖZ

İslâm'ın amacına uygun bir şekilde anlaşılabilmesi ve bu doğrultuda bir yaşam sürülebilmesinin Kur'ân'dan sonraki kaynağı şüphesiz Allah Rasûlü'nün hadisi/sünnetidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) gerek sözleriyle gerek fiilleriyle ve gerekse takrirleriyle Kur'ân'ın hayata yansıyan yönünü yaşayarak bunu ümmetine göstermiştir. Hz. Âişe (r.anhâ) validemizin kendisine peygamberin ahlakıyla ilgili soru soranlara “Nebiy-i Muhterem sallallahu aleyhi ve sellem'in ahlâkı Kur'ân idi.” (Müslim, Müsâfirîn 139) şeklindeki yanıtı yukarıdaki bilgilerin doğruluk ve ehemmiyetine katkı sunmaktadır. Bilginin kolayca ulaşılabildiği günümüz internet dünyasında paylaşılan özellikle de dinî alandaki bilgilerin doğrusunu yanlışından ayırt edebilecek herhangi bir kontrol mekanizmasının olmaması Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olmayan birçok bilginin toplum nazarında hadis/sünnet olarak telakki edildiği ve bu bilgilerin pratik yaşamda da uygulanılmasına çalışıldığı görülmektedir. Halk arasında siyer veya hadis bilgisinin doğru kaynaklardan alınamaması da gençlerin Hz. Peygamber (s.a.s.) bilgisi ve hadisi/sünneti konusunda ciddi bir bilgi boşluğuna sebebiyet vermektedir. Yaşları ve yaşadıkları zamanlardaki kısıtlı imkanlar göz önüne alındığında yaşlılar da Hz. Peygamber (s.a.s.) bilgisi ve hadisi/sünneti konusunda bilgi eksikliği açısından gençlerle aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Bu konuda her ne kadar ortaöğretim düzeyindeki gençlerle yapılan çalışmalar olsa da konumuzla ilgili akademik herhangi bir çalışma olmadığını gördük. Alandaki bu durumu bir eksiklik olarak değerlendirerek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) genç ve yaşlı zihinlerde nasıl bir algı oluşturduğunu Balıkesir özelinde tespit etmeye karar verdik.

Hadis/sünnet alanına dair genç ve yaşlıların Hz. Peygamber algılarını aynı çalışma içerisinde toplayan herhangi bir araştırma konusu olmamasından dolayı çalışmamızın genel çerçevesini kendimiz oluşturduk. Nitel araştırma yöntemini kullandığımız bu çalışmada Balıkesir ilinde 25 genç ve 25 yaşlı olmak üzere toplamda 50 katılımcıyla Mülâkat yaparak onların zihin dünyalarındaki peygamber tasavvurlarını tespit etmeye çalıştık. Yapılan bu tespitlerin akabinde katılımcıların görüşlerini hadis/sünnet bilgisi ekseninde yorumladıktan sonra onların Hz. Peygamber tasavvurlarına dair değerlendirmeler yaptık.

Çalışmamızın birinci bölümünde araştırmanın problemlerine, amacına, önemine, varsayımlarına ve sınırlılıklarına değinilecektir. İkinci bölümde nübüvvetin

mâhiyetine, peygamberlerin görev ve özelliklerine, sahâbenin ve tâbiûnun peygamber algısı ile bazı kelam ekollerin peygamber tasavvurlarına yer verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizine dair bilgiler ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde ilk olarak katılımcılara dair demografik bilgilere yer verilecektir. İkinci olarak onların peygamber tasavvurlarını tespit etmenin ilk yolu olarak katılımcıların hadis/sünnet bilgilerine yönelik sonuçlar ele alınacaktır. Daha sonra onların Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkındaki bilgileri ve bunun akabinde de günlük yaşantıdaki bazı uygulamalara sünnet açısından nasıl yaklaştıklarının tespiti yapılmaya gayret edilecektir. Son olarak elde edilen bulgular eşliğinde genç ve yaşlı katılımcıların hadis ve sünnet temelinde Hz. Peygamber tasavvurları değerlendirilecektir. Ortaya çıkan sonuçlardan hareketle doğru bir hadis/sünnet algısı oluşturarak sağlıklı bir Peygamber tasavvurunun nasıl olabileceğine yönelik bazı önerilerde bulunulacaktır.

Çalışmam süresince engin tecrübeleri ile gelişmemi sağlayan, maddi-manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep Emin Gül'e teşekkürü bir borç bilmeliyim. Çalışmama sunmuş oldukları görüş ve katkılarından ötürü Doç. Dr. Muhammed Akdoğan ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Eşer hocalarıma da şükran duyuyorum. Ayrıca çıktığım bu ilim yolculuğunda tavsiye, yönlendirmeleri ve desteklerini üzerimden esirgemeyen Dr. Aykut Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Gürler, Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Karatay ve üzerimde emeği geçen tüm kıymetli hocalarım ile Hamza Özbilgi ağabeyime en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Beni yetiştiren anne-babama, bu zor süreçte kahrımı çeken kıymetli eşime ve ihmal ettiğim kızlarıma şükranlarımı sunuyorum.

BALIKESİR, 2024

KADİR BAŞKOŞAN

ÖZET

HADİS VE SÜNNET TEMELİNDE GENÇ VE YAŞLILARDA PEYGAMBER TASAVVURU: BALIKESİR ÖRNEĞİ

BAŞKOŞAN, Kadir

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep Emin GÜL

2024, 130 Sayfa

İslâm'ın muhatabı olan Müslümanların Kur'ân'a uygun bir yaşam sürebilmeleri hiç şüphesiz ki Allah Rasûlü'nün sünnetinden geçmektedir. Bu nedenle Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hadis/sünnetine dair bilgi birikimleri ve yaklaşımlar aslında akıllardaki Hz. Peygamber (s.a.s.) tasavvurunun portresini çizmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) adının veya hadis ifadelerinin geçtiği her söze hadis olarak kolaylıkla inanıldığı, geçmişten gelen birçok kültürel adetlerin özellikle de yaşlılar tarafından sünnet olarak bilindiği ve bu doğrultuda uygulandığı, akla ters gibi görünen ama öncesi ve sonrasıyla bağı koparılarak aktarılan bazı hadislerin gençler tarafından aklın kabullenemeyeceği bir durum olarak algılandığı günümüz dünyasında O'nu (s.a.s.) ve hadis/sünnetini anlama, yaşama ve yaşatma konusunda ciddi eksiklikler ve yanlışlıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmanın konusu, genç ve yaşlıların zihinlerindeki Hz. Peygamber tasavvurunu, katılımcıların hadis/sünnet bilgileri üzerinden ortaya koymaktır. Çalışmanın amacı genç ve yaşlı zihinlerde, sahip oldukları hadis/sünnet temelinden hareketle, Hz. Peygamber (s.a.s.) tasavvurunda bir farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Mezkûr amacı gerçekleştirebilmek üzere çalışmada nitel yöntemlerden yarı yapılandırılmış mülâkat tekniği kullanılmıştır. Çalışmada örneklem olarak Balıkesir ilinde ikamet eden 25 genç ve 25 yaşlı katılımcı seçilmiştir. Katılımcılarla mülâkatlar yüz yüze yapılarak izinleri doğrultusunda ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Çalışma neticesinde araştırmaya katılan genç ve yaşlıların hadis ve sünnete dair bilgilerinin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Katılımcılar tarafından Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eksik tanındığı, her iki grupta da O'na (s.a.s.) dair ilk akıllara gelenin O'nun şekilsel yönleri olduğu, mevzû veya zayıf hadislerin sıhhat

açısından sorgulanmayarak sahih hadismiş gibi kullanıldığı, aslında kültürel olan bazı uygulamaların sünnet zannedildiği tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'i (s.a.s.) doğru tanımının en iyi yolunun Kur'ân ışığında hadis ve sünneti doğru kaynaklar üzerinden öğrenmek olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Peygamber Tasavvuru, Dinî Bilgi, Gençlik, Yaşlılık.

ABSTRACT

PROPHET IMAGE IN YOUNG AND OLD PEOPLE ON THE BASIS OF HADITH AND SUNNAH: THE EXAMPLE OF BALIKESIR

BAŞKOŞAN, Kadir

Master's Degree, Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Recep Emin GÜL

2024, 130 Pages

There is no doubt that Muslims, who are the addressees of Islam, can live a life in accordance with the Qur'an through the sunnah of the Messenger of Allah. For this reason, the knowledge and approaches regarding the hadith/sunnah of our Prophet (pbuh) actually draw the portrait of the imagination of the Prophet (pbuh) in minds. It is seen that every word containing the name of the Prophet (pbuh) or hadith expressions is easily believed as a hadith, and many cultural customs from the past are known as sunnah, especially by the elderly, and are implemented accordingly. Similarly, in today's world, where some hadiths that seem contrary to reason but are transmitted by breaking the connection with the before and after are perceived by young people as a situation that the mind cannot accept, there are serious deficiencies and mistakes in understanding, living and keeping alive Him (pbuh) and his hadith/sunnah. Therefore, the subject of this study is to reveal the vision of the prophet in the minds of young and old people through the hadith/sunnah knowledge of the participants. The aim of the study is to reveal whether there is a difference in the imagination of the prophet in young and old minds, based on the hadith/sunnah they have. In order to achieve the aforementioned purpose, semi-structured interview technique, one of the qualitative methods, was used in the study. 25 young and 25 elderly participants residing in Balıkesir province were selected as samples in the study. Interviews with the participants were conducted face to face and recorded with a voice recorder with their permission. As a result of the study, it was understood that the young and old people who participated in the research did not have sufficient knowledge about hadith and sunnah. The Prophet (pbuh) is not known by the participants incompletely, the first thing that comes to mind about Him (pbuh) in both

groups is His formal aspects, fabricated or weak hadiths are not questioned in terms of authenticity and are used as if they were authentic hadiths, and some practices that are actually cultural are considered as sunnah, it has been determined that it is thought to be. It has been understood that the best way to know the Prophet (pbuh) correctly is to learn hadith and sunnah from correct sources in the light of the Qur'an.

Keywords: Hadith, Perception of the Prophet, Religious Knowledge, Youth, Elderly.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu).....	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6. Tanımlar	4
2. İLGİLİ ALAN YAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Peygamberlerin Özellikleri ve Görevleri	5
2.1.2. Peygamber Tasavvurları	7
2.1.2.1. Sahâbe	7
2.1.2.2. Tâbiûn	8
2.1.2.3. Kelam Ekolleri	8
2.1.2.3.1. Mu‘tezile	9
2.1.2.3.2. Ehl-i Sünnet.....	10
2.1.2.3.3. Şîa.....	12
2.1.2.4. Modern Yaklaşımlar.....	13
2.2. İlgili Araştırmalar.....	14
3. YÖNTEM.....	16
3.1. Araştırmanın Modeli	16
3.2. Evren ve Örneklem	16
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	17
3.4. Verilerin Toplanma Süreci.....	17

3.5. Verilerin Analizi.....	18
4. BULGULAR VE YORUMLAR	19
4.1. Gençlerde Peygamber Tasavvuru	19
4.1.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	20
4.1.2. Genç Katılımcıların Hadis/Sünnet Bilgisi.....	22
4.1.2.1. Hadisin Tanımı.....	22
4.1.2.2. Sünnetin Tanımı	25
4.1.2.3. Zayıf Hadise Yaklaşım.....	28
4.1.2.4. Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynağı	31
4.1.2.5. İnternet Ortamında Hadis ve Sünnetle Karşılaşma	36
4.1.2.6. Hadis/Sünnet ve Akıl İlişkisi	39
4.1.2.7. Hz. Peygamber'in Sünnetleri	40
4.1.3. Genç Katılımcıların Hz. Peygamber Hakkındaki Bilgileri	43
4.1.3.1. Hadis/Sünnet-Vahiy İlişkisi	43
4.1.3.2. Taklit ve Sünnet İlişkisi	45
4.1.3.3. Son Peygamberin Akıllarda Uyandırdığı Çağrışım	48
4.1.3.4. Peygamber'in Sözlerinin Bağlayıcılığı	49
4.1.4. Günlük Yaşantıdaki Bazı Uygulamaların Sünnet Olarak Kabulü	53
4.1.5. Gençlerin Peygamber Tasavvuruna Dair Değerlendirme	69
4.2. Yaşlılarda Peygamber Tasavvuru	71
4.2.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	71
4.2.2. Yaşlı Katılımcıların Hadis/Sünnet Bilgisi.....	73
4.2.2.1. Hadisin Tanımı.....	73
4.2.2.2. Sünnet Bilgisi	75
4.2.2.3. Zayıf Hadise Yaklaşım.....	77
4.2.2.4. Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynağı	80
4.2.2.5. İnternet Ortamında Hadis ve Sünnetle Karşılaşma	85
4.2.2.6. Hadis/Sünnet ve Akıl İlişkisi	88
4.2.2.7. Hz. Peygamber'in Sünnetleri	89
4.2.3. Hz. Peygamber Hakkında Bilgiler	92
4.2.3.1. Hadis/Sünnet-Vahiy İlişkisi	92
4.2.3.2. Taklit ve Sünnet İlişkisi	94
4.2.3.3. Son Peygamber'in Akıllarda Uyandırdığı Çağrışım	96

4.2.3.4. Peygamber'in Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusu.....	98
4.2.4. Günlük Yaşantıdaki Bazı Uygulamaların Sünnet Olarak Kabulü	101
4.2.5. Yaşlıların Peygamber Tasavvuruna Dair Değerlendirme	119
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
5.1. Sonuçlar	121
5.2. Öneriler	125
KAYNAKÇA	126

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
<u>Tablo 1.</u> Genç Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler.....	21
<u>Tablo 2.</u> Yaşlı Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler.....	72
<u>Tablo 3.</u> Genç ve Yaşlı Katılımcıların Hz. Peygamber Tasavvurlarına Dair Değerlendirme.....	124

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Grafik 1.</u> Katılımcıların meslek bilgileri.....	20
<u>Grafik 2.</u> Katılımcıların Eğitim Düzeyleri	21
<u>Grafik 3.</u> Katılımcıların Hadis Bilgileri	24
<u>Grafik 4.</u> Katılımcıların Sünnet Bilgisi.....	27
<u>Grafik 5.</u> Katılımcıların Zayıf Hadise Dair Görüşleri.....	30
<u>Grafik 6.</u> Katılımcıların Zayıf Hadisi İnkârla Bir Tutup Tutmadıkları Görüşü.....	31
<u>Grafik 7.</u> Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynakları.....	33
<u>Grafik 8.</u> Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Kitap Okuma Bilgileri.....	35
<u>Grafik 9.</u> Katılımcıların İnternet ve Medyada Hadis veya Sünnetle Karşılaşma Oranları.....	38
<u>Grafik 10.</u> Katılımcıların Hadis ve Akıl İlişmesine Dair Görüşleri.....	39
<u>Grafik 11.</u> Katılımcıların Hadis-Vahiy İlişmesine Dair Görüşleri	44
<u>Grafik 12.</u> Katılımcıların Taklit-Sünnet Arasındaki İlişkiye Hakkında Görüşleri....	47
<u>Grafik 13.</u> Katılımcıların Peygamberin Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusuna Dair Görüşleri	51
<u>Grafik 14.</u> Katılımcıların Peygamberlerin Günahsız Olup Olmadıklarına Dair Görüşleri	52
<u>Grafik 15.</u> Katılımcıların Misvağın Sünnet Olup Olmadığına Dair Görüşleri	54
<u>Grafik 16.</u> Katılımcıların Cübbe ve Sarığa Dair Fikirleri	57
<u>Grafik 17.</u> Katılımcıların Mevlit Okutulmasına Dair Görüşleri	60
<u>Grafik 18.</u> Katılımcıların Sünnet Açısından Uyku Pozisyonlarına Dair Görüşleri...	67
<u>Grafik 19.</u> Katılımcıların Sünnet Açısından Yerde Görülen Ekmeğin Kaldırılırken Öpülmesine Dair Görüşleri.....	69
<u>Grafik 20.</u> Katılımcıların Meslek Bilgileri.....	71
<u>Grafik 21.</u> Katılımcıların Eğitim Düzeyleri	72
<u>Grafik 22.</u> Katılımcıların Hadis Bilgisi.....	74
<u>Grafik 23.</u> Katılımcıların Sünnet Bilgisi.....	76
<u>Grafik 24.</u> Katılımcıların Zayıf Hadise Dair Görüşleri.....	78
<u>Grafik 25.</u> Katılımcıların Zayıf Hadisi İnkârla Bir Tutup Tutmadıkları Görüşü.....	80

<u>Grafik 26.</u> Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynakları.....	83
<u>Grafik 27.</u> Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Kitap Okuma Bilgileri.....	85
<u>Grafik 28.</u> Katılımcıların İnternet ve Medyada Hadis veya Sünnetle Karşılaşma Oranları.....	88
<u>Grafik 29.</u> Katılımcıların Hadis ve Akıl İlişisine Dair Görüşleri.....	89
<u>Grafik 30.</u> Katılımcıların Hadis-Vahiy İlişisine Dair Görüşleri	94
<u>Grafik 31.</u> Katılımcıların Taklit-Sünnet Arasındaki İlişkiye Hakkında Görüşleri....	96
<u>Grafik 32.</u> Katılımcıların Peygamberin Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusuna Dair Görüşleri	101
<u>Grafik 33.</u> Katılımcıların Misvağın Sünnet Olup Olmadığına Dair Görüşleri	104
<u>Grafik 34.</u> Katılımcıların Cübbe ve Sarığa Dair Fikirleri	106
<u>Grafik 35.</u> Katılımcıların Mevlit Okutulmasına Dair Görüşleri	109
<u>Grafik 36.</u> Katılımcıların Sünnet Açısından Uyku Pozisyonlarına Dair Görüşleri.	117
<u>Grafik 37.</u> Katılımcıların Sünnet Açısından Yerde Görülen Ekmeğin Kaldırılırken Öpülmesine Dair Görüşleri.....	118

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn/oğlu
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluh
H.z.	: Hazreti
ö.	: Ölüm Tarihi
r.anh	: Radıyallahu Anh
r.anhâ	: Radıyallahu Anhâ
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
ss.	: Sayfa Aralığı
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire

1. GİRİŞ

Peygamberler, Allah'ın merhameti gereği kullarına hakikati tebliğ ve tebyîn etmeleri için gönderdiği elçilerdir. Cenab-ı Allah bu elçileri göndererek, kendisinin mutlak kudret ve merhamet sahibi ve bütün kâinatın yaratıcısı olduğunu, eşi ve benzerinin bulunmadığını, bu yüzden de yalnızca kendisine kulluk edilmesi gerektiğini, bunun yolunun da gönderdiği her peygambere cân-ı gönülden inanmaktan geçtiğini bildirmiştir. Şüphesiz ki peygamberlerin insanlardan seçilmiş olması dinin insanlar tarafından anlaşılabilmesine kolaylık sağlamaktadır. Çünkü insan olarak yaratılmayan bir varlığın mahiyeti itibariyle kendisinden farklı olarak yaratılarak doğan-büyüyen, yürüyen-koşan, acıkan-susayan, üzülen-sevinen vb. özelliklere sahip olan mahluklara "Theology" olgusunu anlatabilmesi ve bu anlattıklarını yaşantısıyla da göstermesi pek mümkün görünmemektedir. Dinin ve nübüvvetin kendisiyle nihayete erdiği Hz. Muhammed'i (s.a.s.) anlamak aynı zamanda İslâm'ı anlamak olduğu için insanların hadis ve sünnete yaklaşım tarzları zihinlerde ve gönüllerde O'nun (s.a.s.) tasavvurunu etkilemektedir. Dolayısıyla doğru bir peygamber ve din tasavvuruna ulaşmanın yolu hadis ve sünneti doğru anlamak, yorumlamak ve yaşamaktan geçmektedir.

İslâm ilim geleneğinde hadisler aktarılmaya başladığı andan itibaren hadis ve sünneti doğru anlamaya yönelik çabalar olmuş; bunun neticesinde birçok eser kaleme alınmış ve ilim dalları ortaya çıkmıştır. Günümüzde de hadis ve sünnetin doğru anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte ilgili çalışmaların topluma yansımaları konusunda ise sınırlı sayıda çalışma söz konusudur. Bu nedenle hadis ve sünnetin anlaşılmasına yönelik ilmî birikimin topluma yansımalarını ve bunun sonucu olarak ortaya çıkar peygamber tasavvurunu tespit etmek önemli bir gerekliliktir.

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Bu araştırmanın konusunu, genç ve yaşlı şeklinde nitelendirdiğimiz farklı yaş gruplarında Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yönelik bilgi düzeylerinden hareketle bu grupların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ilişkin zihinlerindeki tasavvurların benzerlik ve farklılıklarının anlaşılması oluşturmaktadır. Bu amaçla, Balıkesir il genelinde ulaşılabilen 25 genç ve 25 yaşlı katılımcıya Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadis/sünnetini ne kadar ve nasıl bildiklerinin tespiti ve bu tespitlerden yola çıkılarak Allah Rasûlü'nün onların zihinlerinde nasıl bir konuma sahip olduğunu anlamak üzere sorular yöneltilmiştir. Bir bireyin hadis ve sünnete dair bilgilerinin sağlıklı olup olmaması peygamber tasavvurunu etkileyen bir unsurdur. Buradan hareketle katılımcıların Mülâkat sorularına verdikleri yanıtlar öncelikle sıhhat açısından hadis ve sünnet ışığında ele alınmış ve ardından bunun tasavvura yansıma biçimi değerlendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Yaygın olarak bilindiği üzere Peygamber'in (s.a.s.) isminin geçtiği her sözün hadis/sünnet olduğuna inanılması, toplum nazarında sıkça kullanılan bazı zayıf veya mevzû hadislerle aşırı ilgi gösterilmesi, gündelik hayatta yapılan fakat kaynağı kültürel adetlere dayanan birçok uygulamanın Efendimiz'in (s.a.s.) sünnetine hamledilmesi peygamber tasavvuruna ilişkin doğru olmayan etkilere sebep olmaktadır. Bu cümlelerden de yola çıkarak bu araştırmanın amacını, Hz. Peygamber'e yönelik sahip oldukları bilgilerin sıhhatinden hareketle farklı yaş grupları arasında Hz. Peygamber'in tasavvur biçiminin nasıl oluştuğunu ayrıca bunlar arasındaki farklılıkların neler olduğunu anlamaya çalışmak ve açıklamak oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Akademik çalışmaların yapılmasında pratik ve akademik açıdan katkıların olması beklenmektedir. Özellikle son dönemde Hz. Peygamber'e ilişkin yanlış bilgiler, olması gereken peygamber tasavvurundan farklı tasavvur biçimlerinin oluşmasına yol açmaktadır. Yanlış peygamber tasavvurlarının dinden uzaklaşmaya yönelik olumsuz etkiler oluşturacağı açıktır. Bu çalışmanın pratik anlamdaki katkısı dinî yaşantı açısından, Hz. Peygamber'e yönelik farklı tasavvurların nasıl

şekillendiğinin anlaşılması ile farklı yaş gruplarına yönelik dinî eğitim yaklaşımlarının belirlenmesine ilişkin doğru yönlendirmelerin yapılabilmesine katkı sağlayacak olmasıdır.

Diğer taraftan, daha önce yapılan çalışmalarda peygamber tasavvuruna ilişkin olarak orta öğretim öğrencileri üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar sadece belirli bir örnekleme odaklanmış incelemelerdir. Bu çalışmanın akademik açıdan katkısı ise farklı yaş grupları açısından peygamber tasavvurunun karşılaştırılması noktasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada sadece bir sosyal gruba değil iki farklı sosyal gruba ilişkin bir odaklanma söz konusudur. Farklı yaş gruplarındaki peygamber tasavvuru üzerine yapılacak bu inceleme ile iki grup arasındaki tasavvur farklılıklarının anlaşılması hadis ve sünnetin doğru anlaşılma düzeyinin kuvvetlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışma genç ve yaşlı yaş gruplarının Peygamberimiz Hz. Muhammed'e olan tasavvurlarını hadis ve sünnet bağlamında analiz etmektedir. Araştırma İslâm'ın doğru anlaşılması ve hayata geçirilmesi için peygamber tasavvurlarının önemini vurgulamakta ve peygamber tasavvurlarının bireylerin dinî anlayış ve uygulamaları üzerinde etkili olduğunu varsaymaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yaş, deneyim, kültür ve tarihsel bağlamın peygamber tasavvuru üzerinde etkileri bulunmaktadır. Sadece Balıkesir ilinde yaşayan genç ve yaşlı bireylerle sınırlı olan bu çalışma kapsamında farklı yaş gruplarındaki katılımcıların yaş, deneyim, kültür ve tarihsel bağlama ilişkin farklılıkları sabit kabul edilerek analizler yapılmıştır. Çalışmanın ilk ve önemli kısmı örnekleme ilişkindir. Zaman ve ekonomik imkânların yetersizliğinden dolayı örneklem, oluşturulurken kolayda örnekleme ile sadece Balıkesir ilindeki farklı yaş grupları için 25'er kişi olmak üzere toplam 50 kişi ile sınırlandırılmıştır. Tüm nitel çalışmaların doğasında olduğu gibi bu çalışmanın sonuçlarının da genelleştirebilmeyi zorlaştırdığı bilinmektedir. Çalışma sadece Balıkesir ilinde yapıldığı için farklı şehirlerdeki örneklemler için sadece fikir verebilir. Yine çalışmanın belirli bir zaman diliminde belirli yaş gruplarına odaklanarak

yapılmış olması katılımcıların bireysel arka planlarındaki tarihî ve kültürel etkilerin tamamının dikkate alınması konusundaki bir kısıtı ifade etmektedir.

Çalışmada Mülâkat yöntemiyle veri toplanmıştır. Veri toplanırken her ne kadar dikkat edilse bile Mülâkat esnasında katılımcıların konuyu tam olarak anlamama, heyecanlanma, duygusal ve düşünsel farklılıklardan dolayı yeterli veya doğru cevabı verememe gibi ihtimallerin varlığı her zaman söz konusudur.

1.6. Tanımlar

Hadis: Şeriat örf ve adetlerine göre hadisten kastedilen, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) atfedilen şeydir (Süyûtî, 2015, s. 29).

Peygamber: Yüce Allah'ın, emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmesi ve insanların hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaşabilmelerinin yollarını göstermesi için gönderdiği kişilerdir (Şentürk ve Yazıcı, 2010, s. 543).

Sünnet: Rasûlullah'tan (s.a.) sadır olan söz, fiil ve takrirler için kullanılan bir terimdir (Sehâvî, 1983, ss. 15-16).

Tasavvur: Bir şeyin zihindeki tasarımı ve kavramı; somut ya da soyut varlıklara ait düşünce anlamında mantık ve felsefe terimi (Kaya, 2011, s. 126).

Gençlik: Buluş çağının başlamasından itibaren yaşlılık dönemine kadar süren, insanın hayatı boyunca, özellikle toplumsal çalkantı ve kargaşadan, değer seçiminden en çok etkilendiği dönemdir (Türker-Küyel, 1986, s. 4). Bu özellikleri taşıyan bireye de genç denilmektedir.

Yaşlılık: Bireyin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerileme, sağlığın, gençlik ve güzelliğin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, gelir düzeyinin, saygınlığın, bağımsızlığın, arkadaşların, eş ve yakın ilişkisinin, sosyal yaşantının ve statünün, desteklerin azalması ve kaybı gibi döneme özgü pek çok sorunun yaşandığı bir kayıplar dönemidir (Çiğdem ve Konak, 2005, s. 27). Bu özellikleri taşıyan bireye de yaşlı denilmektedir.

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

Bu bölümde, nübüvve dair teorik bilgiler verilecek olup, bazı kelâm ekollerinin ve günümüz dünyasının peygamberlik hakkında benimsedikleri düşüncelere yer verilecektir. Ardından ise konumuzla alakalı olarak yapılmış olan akademik çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilecektir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Herhangi bir örneklem grubunun hadis ve sünnet bilgisine dayalı peygamber tasavvurunu tespit edebilmek için öncelikle peygamber kavramının tanımını, peygamberlerin özellikleri ve görevlerini tespit etmek önemlidir. Bununla birlikte günümüze kadar ortaya konmuş olan peygamber tasavvurlarını tanımak da örneklem grubunun zihinlerindeki peygamber tasavvuruna kaynaklık eden düşünceleri tespit edebilmek ve doğru bir yorumlama yapabilmek adına önem arz etmektedir. Çalışmanın bu başlığında mezkûr konular kısaca ele alınacaktır.

2.1.1. Peygamberlerin Özellikleri ve Görevleri

Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak ve beyân etmekle sorumlu tutularak Allah tarafından gönderilen kişilere peygamber denir (Kaplan, 2017, s. 141). Allah, insanları sorumlu tutmadan önce peygamberler gönderilmesi gerektiğini belirtmiş olup, Hz. Adem'e (a.s.) ilk vahyi göndererek kendisi ve ailesinin nasıl ibadet etmesi ve ahiret hayatına nasıl hazırlanmaları gerektiğini öğretmiştir. Böylelikle nübüvvet makamını seçtiği diğer peygamberlerle devam ettirmiştir (Bakara, 2:136, 177, 285; Âl-i İmrân, 3:84; Nisâ, 4:150, 152; Yavuz, 2007, s. 257).

Peygamberlerin özelliklerine dair ilk sırada değinilmesi gereken nokta onların beşer olduklarıdır. Çünkü onların nübüvvet özelliklerinin yanında aynı zamanda birer insan olduklarının unutulması zihinlerde sağlıklı bir peygamber algısının oluşmasının

önünde engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla her peygamber beşer olmanın beraberinde getirdiği bütün şartları taşımaktadır (Mâide, 3:75; Ra'd, 13:38; Enbiyâ, 21:7-8; Furkân 25:72; Zümer, 39:30). Nitekim peygamberlerin insan olması, onların ilahi mesajları insanlara daha iyi iletebilmesini ve onlarla arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmaktadır (Mâtürîdî, 2005, ss. 208-337). Peygamberlerin erkeklerden seçilmiş (Yusuf, 12:109; Nahl, 16:42; Enbiyâ, 21:7) oldukları, insanlar arasındaki en dürüst, en ahlaklı, en güvenilir ve en zeki (Gölcük ve Toprak, 2019, ss. 338-339) kişiler olduklarının da unutulmaması gerekir. İlahî bir dinin özü, peygamberlerin getirdiği haberlerle tanımlanır. Bu haberlerin doğruluğu ve güvenilirliği ise peygamberin varlığına ve güvenilirliğine bağlıdır. Dolayısıyla peygamberler hakkındaki herhangi olumsuz bir şüphe doğrudan dinî bilgilere de yansır ve onların tamamını etkiler (Karadaş, 2003, ss. 240-241).

Peygamberler, insan olmalarına karşın ilahi bir görevi yerine getirebilmeleri ve vahiy alabilmeleri için özel bir yaratılışa sahiptir. Bu durum onları diğer insanlardan ayıran temel özelliktir. Peygamberlerin her biri Allah tarafından seçilmektedir. Bu da nübüvvetin kesbî değil vehbî olduğuna işaret etmektedir (Topaloğlu vd., 2016, ss. 167-168).

Peygamberlerin masumiyeti konusunda ashabın genel görüşü onların nübüvvetten sonra tüm günahlardan uzak oldukları (ismet) yönündedir. Ancak yanılma ve hata, günah kapsamında değildir; bu nedenle peygamberler için bu tür durumlar mümkündür (Bağdâdî, 2016, s. 201).

Her peygamberin nübüvvetini tasdiklemekte olan özelliklerden biri de onların mucize göstermeleridir. Bununla birlikte mucizeler, gerçek ile sahte peygamberlerin ayırt edilmesi imkânını da sağlamaktadır. Her peygambere Allah tarafından kendi zamanlarının bilgi ve becerilerine uygun mucizeler verilmiştir (Yavuz, 2007, s. 259).

Peygamberler vahiy yoluyla aldıkları bilgiler doğrultusunda insanları cennetin vaadiyle müjdelemekte ve cehennem uyarısıyla ise korkutmaktadırlar. Kendilerine indirilen vahyi insanlığa tebliğ etmeleri onların sorumluluğunun bir parçası olup kendileri bu görevi eksiksiz bir şekilde yerine getirmişlerdir (Topaloğlu vd., 2016, s. 170).

Peygamberler, insanları tek ilah olan Allah'a ibadet etmeye çağırılmaktadır. Onlar doğru ve yanlış inançların birbirinden nasıl ayırt edilebileceğini, ahiret hayatını

ve bu hayatta kişiye zarar veren davranışları anlatırlar. İlahî emirleri yaşayarak insanlara örnek olup, onları hayatın anlamı üzerine düşünmeye teşvik edip erdemli bir yaşam sürmelerinin de yollarını gösterirler (Yavuz, 2007, s. 261).

2.1.2. Peygamber Tasavvurları

Müslümanların hadis ve sünnet bilgisi sadece Hz. Peygamber'i zihnen konumlandırmaya etki etmeyip aynı zamanda İslâm'ın anlaşılmasına da büyük katkı sunmaktadır. Nitekim Kur'ân'ın emir ve yasaklarını, istediği yaşam tarzını, kişiyi her iki dünyada da mutluluğa götürecektir yolları öğrenebilmek şüphesiz ki Allah Rasûlü'nün söz, fiil ve takrirlerini doğru anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle, kişinin İslâm'a yönelik bilgi ve şuurunun zihnindeki Hz. Peygamber algısına dayandığı söylenebilir. Bu noktadan hareketle tarih içerisinde farklı kesimlerin peygamber tasavvurlarını tanımak çalışmada doğru yorumlara ulaşabilme açısından önem arz etmektedir.

2.1.2.1. Sahâbe

Ashâb vahyin nüzulünü müşâhede ederek Hz. Peygamber'in yaşantısını bizzat tecrübe etmiş ve O'nun (s.a.s.) uygulamalarını hayatları boyunca tatbik etme gayretinde olmuştur. Bu nedenle sahâbenin, Allah Rasûlü'nün sünnetinin amacına uygun bir şekilde anlaşılması konusunda en güzel örneklik teşkil eden kişiler olduğu söylenebilir (Erul, 2020, s. 13). Binaenaleyh kendilerinin iyi yetişmiş olmaları güzel bir toplumun inşâ sürecine de örneklik teşkil etmektedir (Koçyiğit, 2015, ss. 9-42).

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kavlindeki ve fiilindeki tesir ile yaşamın pratikliğine dair uygulamaları sahâbenin zorlandıkları konuları çözüme kavuşturmuş olup onlar için dinî hayatı daha kolay yaşanabilir hale getirmiştir. O'nun (s.a.s.) âhirete irtihalinden sonra ise ashâb, Allah Rasûlü'nün sünnetini yaşama ve yaşatma konusunda dirayetli davranarak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) misyon ve vizyonunun kıyamete kadar yaşayacağını bütün ümmete göstermiştir (Temir, 2021, s. 463).

İslâm'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'in yol arkadaşlarının sürekli O'nunla (s.a.s.) birlikte olup Allah Rasûlü'nün söz, fiil ve takrirlerini yakînen görerek yetişmelerine rağmen kişisel ve kültürel faktörlerin değişkenliği sebebiyle sahâbenin sünnete yaklaşımlarının da farklılaştığı görülmektedir. Nitekim bunun sonucunda

ashâbın sünnete yaklaşımı konusunda zahirî, fikhî ve ictihadî olarak üç gruba ayrıldığı söylenebilir. Zahirî yaklaşım; sahâbenin bir kısmının, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerini ve davranışlarını gördüğü gibi şeklen ya da lafzen uygulamaktır. Allah Rasûlü'nün hadis ve sünnetine karşı gösterilen fikhî yaklaşım; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nebevî tasarruflarının daha iyi anlaşılabilmesi için onun sebep, amaç ve hikmetinin araştırılmasını ifade etmektedir. İctihadî yaklaşım ise; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamadığı ve hakkında ayet bulunmayan farklı konularda sahâbenin ortaya koyduğu yeni görüş ve uygulamalara denilmektedir (Erul, 2020, ss. 13-45).

2.1.2.2. Tâbiûn

Tâbiûn; Allah Rasûlü'nün refikleri olan sahâbeden herhangi birisiyle mümin olarak görüşmüş ve dâr-ı bekâya da bu şekilde irtihal etmiş olan kimselere verilen isimdir (Yücel, 2020, s. 36). Tâbiûn âlimleri de ashâbın takip ettiği çizgiden devam etmiş, Kur'ân ve sünnet eksenli bir yaşam sürerek bu gayretleriyle, kendilerinden sonrakilere İslâm'ın ve onun bir parçası olan sünnetin anlaşılmasına dair örneklik teşkil etmişlerdir. Tâbiûn, sahâbenin sünnetle ilgili sözlerini değerlendirmiş olup bu değerlendirmeler sonucunda kimisi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini yorumlama ihtiyacı hissetmemiş, kimisi ise dönemin de beraberinde getirdiği şartlardan yola çıkarak O'nun (s.a.s.) sünnetini yorumlama ihtiyacı hissetmiştir.

Allah'ın emir ve yasaklarının bilinmesi ve insanların gerek bu dünyada gerekse öbür dünyada mutlu olabilmeleri için İslâm'a uygun bir yaşam sürebilmelerinin öğrenilmesi hususunda sahâbe gibi onların gittiği yoldan istikrarlı bir şekilde devam eden tâbiûn nesli de Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini merkeze koyarak bu mirasın kendilerinden sonraki nesillere aktarılmasında büyük bir rol oynamışlardır (Karadâvî, 2021, s. 61).

2.1.2.3. Kelam Ekolleri

Nübüvvet, İslam düşünce ekollerinin tümü tarafından insanlık için vazgeçilmez bir lütuf olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bu düşünce grupları peygamberliğin önemini farklı yollarla açıklasalar da peygamberliğin insanlık için faydalı olduğu konusunda hemfikirdirler (Gölcük ve Toprak, 2019, s. 309). Bu başlık

altında İslâm düşünce tarihinde ortaya çıkmış olan farklı ekollerin peygamber tasavvurlarına kısaca değinilecektir.

2.1.2.3.1. Mu‘tezile

Sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamlarına gelen “azl” kökünden türemiş bulunan ve “ayrılmak, uzaklaşmak, bir köşeye çekilmek” anlamlarına gelen “i’tizal” masdarından ism-i fail olan Mu‘tezile, “ayrılan, uzaklaşan, bir köşeye çekilen” demektir (Kâdî Abdülcebbâr, 2013, s. 11). Onların bu isimle nitelendirilmelerine dair üzerinde durulan sebebin en çok; mürtebib-i kebîre konusunda o kişilerin ne mümin ne de kafir olarak anılmayarak bu ikisi arasındaki bir yol anlamına gel “el-menziletü beyne’l-menziletayn” görüşünü benimsemiş olmaları düşünülmektedir (Evkuran vd., 2019, s. 167). Mu‘tezilî âlimler Hz. Peygamber’in davranışlarını taklitsel olarak anlamaktan kaçınmış onun sebepleri üzerinde durmuşlardır. Onlar “teessî” kavramının Hz. Peygamber’in örnek alınması gerektiğini ve bunun Müslümanlar için zorunlu olduğunu anlatan en iyi ifade olduğunu düşünmüşlerdir. Allah Rasûlü’nün dinî konularındaki fiillerinin bağlayıcı olduğunu fakat bunun dışındaki konularda olan fiillerinin ise bağlayıcı olmadığını düşünmektedirler. Peygamber tasavvuru hakkındaki bu düşünceleri onların ehl-i hadis anlayışından uzak, ehl-i rey’in görüşüne ise yakın olduklarına işaret etmektedir (Eraslan, 2020, s. 182).

Mu‘tezile peygamberlik kurumunu iman şartları arasında görmüş ve bunun savunuculuğunu yapmıştır. Onlar, aslahın (iyiliklerin) her zaman Allah tarafından kulları üzerine gözetildiği kaanaatinden yola çıkarak nübüvveti vacip görmektedirler. Nitekim onların bu görüşleri kendilerine ait adalet görüşleriyle de ilgili olup, iman edecek insanlar için peygamber gelmesi onların iyilikleri için, iman etmeyeceklere ise yine peygamber gelmesi onların ebedî dünyada hakikati inkâr etmelerinden dolayı herhangi bir bahane ileri sürmelerine engel olmaktadır (Aydınlı, 2006, s. 9). Bu bilgilerden hareketle Mu‘tezilî görüşüne göre akıl, nefis için neyin faydalı neyin zararlı olduğu konusunun künhüne tam anlamıyla vâkıf olamayacağı için ona bu konularda yol gösterecek bir rehber ihtiyacı vardır ve o rehberde şüphesiz peygamberler olup nübüvvetlerini de inkâra mahal bırakmayacak şekilde mucizelerle kanıtlamışlardır (Özdemir, 2007, ss. 137-138).

2.1.2.3.2. Ehl-i Sünnet

Ehl-i Sünnet, İslam peygamberi Hz. Muhammed' in (s.a.s.) yaşam tarzını ve öğretilerini titizlikle takip ederek bu yolu benimseyenlere verilen genel bir terimdir (Karadaş, 2005, s. 15).

Peygamberlik kurumu, insanlık için büyük öneme sahip olup olumlu etkileriyle bilinmektedir. Bu kutsal görev, toplumların gelişimine katkıda bulunur ve manevi değerlerin yayılmasında önemli bir rol oynar. Nübüvvet insanlığın ortak iyiliği için çalışan bir kurum olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle peygamberlik makamı, her zaman övgüyü hak eden bir müessesedir. Allah'ın emir ve yasaklarının insanlara bildirilmesi, O'nun rızasına uygun bir yaşam sürmenin nasıl olduğuna dair gerekli yolların gösterilmesi, işlenen kötülüklerin ve hak dine inanmamanın neticesinde kişileri bekleyen hazin sonun neler olduğuna dair insanların uyarılması için peygamberin varlığı bütün insanlık için elzem bir durumdur. Peygamberlik Allah ile insanlar arasında adeta bir köprü görevi görmekte olup, akıl yalnız başına hakikatin bilgisine ulaşamaz. Nitekim insan aklı, ibadetin özünü ve kapsamını kavramakta yetersiz kalacağı için bunlar daha yüksek bir bilginin ve iradenin alanına girer (Pezdevi, 2017, s. 131). Peygamberler ayrıca, toplumların kültürel ve medeni gelişimlerine önemli katkılar sağlamışlardır. Sanatın, tarımın, ticaretin ve birçok mesleğin yayılmasını teşvik ederek toplumların zenginleşmesine ve ilerlemesine öncülük etmişlerdir. Bu sayede peygamberlerin öğretileri, toplumların sosyal yapısını güçlendirirken, kültürel mirasın da temellerini atmıştır (Şentürk ve Yazıcı, 2010, s. 109).

İslam'ın temel inançlarını benimseyen ancak bu inançların yorumlanması konusunda farklı yaklaşımlar sergileyen Ehl-i Sünnet düşünce ekolleri, zamanla Eş'arilik ve Mâtürîdilik olarak bilinen iki ana gruba ayrılmıştır. Her iki grup da İslâm'ın ana ilkelerini paylaşırken, inançların detaylı açıklaması ve yorumlanması noktasında kendilerine özgü görüşler serdetmişlerdir (Şık vd., 2017, s. 128).

Eş'ariyye; Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'nin (ö. 324/935) görüşleri etrafında toplanarak onun yolundan gidenlerin oluşturduğu bir kelam düşünce okuludur (Yavuz, 1995, s. 447).

Genel Eş'arî kanaate göre Allah'ın (c.c.) insanlara peygamber göndermesi zorunlu olmayıp ama yine de onları göndermesi mutlak kudret sahibinin sonsuz

rahmetinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Allah, dilediği kişiyi hiçbir sebebe bağlı olmaksızın peygamber olarak tayin edebilir (Şık vd., 2017, s. 183). Peygamberliğin özellikleri arasında bulunan mucizeler onların mesajlarının ilâhî kaynaklı oluşuna dair delil niteliğinde olup insanların onlara karşı güvenmelerini sağlar. Nübüvvet makamındakilerin ismet sıfatına hâiz olmaları onların numûne-i imtisâl olarak kabul edilmelerini kolaylaştıracağı için günahsız vasfını taşımaları onların doğruluğunun tasdiklenmesi için gereklidir (Şehristanî, 2016, s. 147). İlk Peygamber Hz. Âdem (a.s.) olup, onun döneminde başka elçi olmadığından bu durum kendisine bildirilen emir ve yasakların vahiy kaynaklı olduğuna işaret etmekle birlikte son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvveti de kat'î delillerle sabittir (Taftâzânî, 2018, s. 285). İmam Eş'ârî'ye göre hadisler ile sünnet arasında kuvvetli bir bağ vardır. Nitekim o sünnetin değerini hadislerin değerine bağlayarak, sünnet nasıl bağlayıcı ise hadisler de o şekilde bağlayıcıdır görüşüne sahiptir. Onun itikâdî konularda delil olarak hadisleri kullanması, bu ekolde hadis ve sünnete verilen öneme dair bir başka açıdan örneklik teşkil etmektedir. İmam Eş'ârî'nin, hadislerin yorumlanmasında metnin zâhirî ve lafzî anlamına değer vererek onlara sahip çıkması (Demirci, 2010, s. 81) bu ekolün ehl-i hadis bir peygamber tasavvuruna sahip olduğuna işaret etmektedir. Eş'ârîler, nübüvvetle ilgili konularda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) konumuna ve O'na (s.a.s.) yaklaşımlarına dair geleneksel anlayışı takip etmişlerdir. Bundan dolayı da konuya Allah Rasûlü'nün peygamberliği üzerinden yaklaşarak, nübüvvetin temeline de bu anlayışlarını yerleştirmişlerdir (Çınar, 2014, s. 263).

Mâtürîdiyye; İmam Ebû Mansur Muhammed el-Mâtürîdî'ye (ö. 333/944) nisbet olunan, Ebû Hanife'nin (ö. 150/767) yöntemini takip eden Ehl-i Sünnet'in itikâdî mezheplerinden birisidir. Bu düşünce ekolü İslam dünyasındaki iki büyük kelam okulundan biri olarak kabul edilir (Evkuran vd., 2019, s. 263).

Mâtürîdiyye'ye göre Hz. Peygamber'e inen vahiy, "metluv" ve "gayr-i metluv" olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım Kur'ân ikincisi ise sünnet olup her ikisi de farklı yollarla Allah tarafından indirilmiştir (Kahraman, 2014, s. 561). Mâtürîdîler hadisi Kur'ân ve sünnet çerçevesi içerisinde değerlendirmiş, sahâbeden itibaren gelen hadisleri de sünnete arz etme metodunu benimsemiş ve uygulamışlardır. Onlar hadislerin doğru anlaşılabilmesi için ehl-i sünnetin geliştirmiş olduğu hadislerin icmâya arz yöntemini uygulamayı da ihmal etmemişlerdir (Tuğlu, 2010, s. 134). Mâtürîdî âlimlerin eserleri incelendiğinde onların hadise yaklaşımlarının; hadislin

bazen hükmün kendisine isnad edildiği delil olmakla birlikte bazen de Kur'ân'ı tevil, tahsîs, takyîd ve nesih etme yetkisini kendisinde barındırdığı şeklinde olduğu görülebilir (Kahraman, 2010, s. 157). Hanefiler, sünnetin vahiy mahsülü olduğunu düşündüğünden dolayı peygamberin hatalı konuşmayacağını ve Kur'ân'a aykırı herhangi bir söz söylemeyeceği görüşünü benimsediklerin dolayı hadisi ayete, ayeti de hadise göre yorumlamışlardır. Nitekim İmam Mâtürîdî'nin bu konudaki çalışmaları hadis/sünnetin iyi bir şekilde anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir (Tekineş, 2010, s. 169).

Hak ehlinin büyük çoğunluğu peygamber gönderilmesinin Allah tarafından yapılabileceğini ve bunun aklen de makul olduğunu kabul etmektedirler. Peygamberler, Allah'ın insanlara ahirette onlar için hazırladığı nimetleri ve dünyada onlar için yarattığı güzellikleri duyurur. Allah, insanların refahını sağlayacak emirleri verirken, zararlarından kaçınmaları gerekenleri de yasaklar. Böylece, yok olmayı tercih eden bilinçli bir şekilde yok olur, esenlik arayan da bilinçli bir şekilde esenliği bulur (Sâbûnî, 2016, ss. 99-100).

Mâtürîdiyye ekolü Kur'ân'dan bazı ayetleri delil göstererek peygamberlerin yalnızca erkeklerden gönderildiği görüşünü savunmaktadır. Yine ekole göre peygamberler günahlardan berîdir; yani ismet sıfatına sahiptirler. İmam Mâtürîdî ve Ebü'l-Mu'în en-Nesefî (ö. 508/1115) mucizelere, nübüvvetin tasdiki açısından bakmakla birlikte peygamberliğin sosyolojik temellerini oluşturduğunu da vurgulamışlardır (Bulut, 2019, s. 103).

2.1.2.3.3. Şîa

Şîa; Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ebedî aleme irtihalinden sonra Hz. Ali'nin fazilet bakımından insanların en üstünü olduğuna, devletin yönetiminin kendisine ayet ve tayinle verildiğine ve Hz. Ali'nin vefatından sonra imametın sûra üfleninceye kadar onun soyundan devam edeceğine şeksiz şüphesiz inanların oluşturduğu gruba verilen bir isimdir (Bulut, 2019, s. 123).

Onlara göre nübüvvet hak olup Allah kullarının iyiliğini düşündüğü için onlar arasından peygamberler göndermiştir. Peygamberler kusurdan berî olup, onlar hakkında düşünülmesi gereken şey yalnızca masum olduklarıdır. Nitekim Allah (c.c.) insanlar tarafından peygamberlere güven duyulması için onlara mucizeler vermiş olup,

Kur'ân'da geçen bütün nebi ve rasullere iman ederek hiçbiri arasında ayırım yapmazlar (Şık vd., 2017, ss. 72-73). Şii düşünceye göre peygamber, yerine bir imam bırakır ve bu aşamadan itibaren imametle peygamberlik birbirine eş değer görülerek, imamların da peygamber gibi masum olduklarına inanılır ki bu bakış açıları onların nübüvveti ayrı bir değer vermelerinde büyük bir önem taşımaktadır (Gölcük ve Toprak, 2019, s. 310).

2.1.2.4. Modern Yaklaşımlar

Batı uygarlığının öncülüğünü yaptığı modernizmin etkisinde kalan bazı düşünürler İslâm ve nübüvveti, amaç ve işlevselliğine aykırı olarak yeniden yorumlamıştır. Onlar bu yorumlamaların sonucunda İslâm'ı; sadece ahlâkî normları anlatan bir kanun olarak görüp onun hayattaki işlevselliğine ve bunu sünneti ile uygulayarak gösteren peygamberin konumuna gölge düşürmek istemişlerdir (Bağcı, 2010, s. 85).

İngiliz hükümetiyle ortak hareket ettiği ve modernizmin etkisinde kaldığı söylenen Sir Seyyid Ahmet Han'ın öncülüğünü yaptığı "Aligarh Ekolü", buna tepki olarak ortaya çıkarak eğitimde din merkezli bir yaklaşım hedefleyen Hanefi mezhebine bağlı "Diyobend Ekolü", gelenekselliğe karşı olmakla birlikte hadisleri de lafzî değerlendirmelerle canlandırmak isteyen Selefî özelliklerle sahip "Ehl-i Hadis Ekolü" ile bu ekolün görüşlerine tepki olarak ortaya çıkarak tek kaynağın Kur'ân olduğunu savunan "Ehl-i Kur'ân Ekolü" modern dünyadaki peygamber algısını etkileyen önemli gelişmelerdir (Yücel, 2020, s. 285).

Hint-Pakistan bölgesinden Perviz ve Cayracpûrî ile Türkiye'den Ahmet Akbulut, peygamberin örnekliği konusunda eksiklik olduğunu düşünmektedirler. Akbulut, peygamberin sünneti geçmiş zamanla sınırlı kalmış olup günümüz dünyasında onun davranışlarını aynen uygulamak zamanın ihtiyaçlarının karşılanmasında engel teşkil etmekte olduğundan, aklın Kur'ân'ın ışığında çalıştırılmasıyla İslâm'ın daha iyi anlaşılacağı görüşünü benimsenmektedir (Bağcı, 2010, s. 86). Yine bu dönemle birlikte oryantalistlerin hadisler üzerine yaptığı çalışmaların iyi niyetli olmamasının sonucunda zihinlerde olumsuz bir peygamber algısı oluşturulmaya çalışılmıştır (Yücel, 2020, s. 285).

2.2. İlgili Araştırmalar

Çalışmanın konusunu oluşturan genç ve yaşlılarda peygamber tasavvuruyla ilgili araştırmanın hazırlanmasında ilk olarak akademik çalışmaların literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra bazı web sayfalarına başvurulmuştur.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan Peygamber Tasavvuru kavramı başlığıyla yayımlanan 5'i doktora; 11'i yüksek lisans olmak üzere toplamda 16 tane tez bulunmaktadır. Bu çalışmalar, peygamber tasavvuruna dair bilgilerin yalnızca teori çerçevesinde ele alındığı araştırmalardır. Dolayısıyla genç ve yaşlıların peygamber tasavvurunu mülakat yoluyla ölçmeye yönelik yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın konusu ve amacı bakımından benzerlik gösteren çalışma Ayşe Nevra Yanmaz tarafından hazırlanan *İmam Hatip Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru* (Sivas ili özelinde) adlı yüksek lisans tezidir. Yanmaz bu çalışmasında imam hatip liselerinin ileride din adamı yetiştirmede önemli bir eğitim kurumu olmasından ötürü bu okullardaki öğrencilerin iyi bir peygamber tasavvuruna sahip olup olmadıklarını öğrenebilmek adına imam hatip öğrencilerine 84 sorulu bir anket uygulamış ve bu uygulamanın üzerinden onların peygamber algılarını ölçmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda ise imam hatip öğrencilerinin sağlıklı bir peygamber tasavvuruna sahip olmadıkları sonucuna varmıştır (Yanmaz, 2013).

Bu çalışmanın alanıyla ilgili yayımlanmış benzer konulu bazı makalelerde bulunmaktadır. Örneğin, Hatice Acar Çınar'ın "Dinî Tutum ve Peygamber Tasavvuru Arasındaki İlişkiye Dair Mukayeseli Bir Araştırma: Ülkü İmam Hatip Lisesi ve Mevlana Ortaokulu Örneği" isimli çalışmasında yazar "Dinî Tutum Ölçeği" ve "Peygamber Tasavvuru Ölçeği" kullanarak, onların sağlıklı bir peygamber algısı olduğu yönünde ilerlemeler kaydettikleri sonucuna varmıştır (Acar Çınar, 2020).

Hikmetullah Ertaş'ın "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinde Peygamber Tasavvuru (Niğde Örneği)" adlı çalışmasında öğrencilerin "Peygamber" ve "Hadis/sünnet" kavramlarına dair bilgilerinin yeterli olduğunu, salavâtın ne anlama geldiğini bilmediklerini, onların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) en önemli özelliği nedir sorularına ise Kur'an'ı Kerim'i getiren son peygamber olduğu şeklinde cevap verdiklerini ifade etmiştir. Öğrencilerin ne "Aşırı yüceltmeci" ne de "İndirgemeci" bir peygamber tasavvurları oldukları sonucuna varmıştır (Ertaş, 2019).

Osman Oruçhan “Yanlış Peygamber Algısından Olumsuz Peygamber İmajına: Hadisleri Anlama ve Yorumlamada Bilimsel Verileri Kullanma Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım” ismiyle kaleme aldığı çalışmasında ise hadislerin anlaşılması ve yorumlanması konusunu bilimsel verileri kullanma ışığı altında ele alarak İslâm âlimlerinin konuya bakış açıları üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur (Oruçhan, 2015).

Hacı Musa Bağcı “Modern Dünyada Peygamber Algısı” isimli çalışmasında modern dönem öncesinde İslâm dünyasındaki peygamber algısına değinmiş, daha sonra Batı’nın öncülük ettiği rönesans, reform ve aydınlanma hareketlerinin günümüz İslâm dünyasındaki peygamber tasavvuruna nasıl etki ettiğine dair değerlendirmelerde bulunmuştur (Bağcı, 2010).

İlyas Canikli ise “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Hz. Peygamber İmajı” isimli çalışmasında 4-8. sınıflardaki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri programındaki Hz. Peygamberle ilgili konuların çocukların peygamber algılarına dair etkilerini incelemiştir (Canikli, 2011).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar nicel çalışmalara göre incelenen konuyla ilgili sahadan daha ayrıntılı bir veri toplama imkânı vermektedir. Nitel çalışmaların doğasına uygun olarak bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülâkat tercih edilmiştir. Mülâkatlar, katılımcıların düşüncelerini derinlemesine anlamak için etkili bir yöntemdir. Özellikle dinî algılar gibi hassas konularda, katılımcıların duygularını ve düşüncelerini daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmelerini, katılımcıların kendi deneyimlerini ve düşüncelerini doğrudan ifade etmelerini sağlar, zengin ve çeşitli verilerin elde edilmesine olanak tanır. Bu çalışmaya uygun olarak mülâkat yönteminin kullanılması, farklı yaş gruplarından elde edilen verilerin geniş bir perspektif sunarak araştırmanın kapsamını zenginleştirmesine katkı sağlamıştır. Yarı yapılandırılmış mülâkat tekniğinin sunduğu imkânlar çerçevesinde ana sorudan sonra gerektiği durumda katılımcılara alt sorular yöneltilmiş ve böylece konu hakkında derinlemesine bilgiler toplanmaya gayret edilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Katılımcı seçimi ve örneklemin oluşturulması konusunda kolayda örneklem tercih edilmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek katılımcıların araştırmayı yapanın kendi uzmanlığına ve yargılarına göre seçildiği tesadüfî olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, daha kolay, daha hızlı ve daha ekonomik şekilde toplanır (Malhotra, 2004, s. 321).

Bu çalışmanın konusundan hareketle evrenini genç ve yaşlılar oluşturmaktadır. Ancak tüm genç ve yaşlılara ulaşmak mümkün olmadığından çalışma Balıkesir ilindeki 25 genç ve 25 yaşlıyla sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda Balıkesir'in merkez

ve ilçelerinde ikâmet eden 25’i genç; 25’i yaşlı kategoriye temsil eden toplam 50 kişi ile yüz yüze mülâkat yapılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Veri toplama sürecinde mülâkatlar için yapılandırılmış sorular içeren bir mülâkat formu kullanılmıştır. Bu form, genç ve yaşlı katılımcıların Peygamber tasavvurlarını belirli bir çerçevede değerlendirmelerine olanak sağlamıştır. Mülâkatlarda öncelikle katılımcıların demografik bilgilerini içeren veriler toplanmıştır. Demografik bilgiler dışında mülâkatlarda katılımcılara toplam 3 ayrı başlıkta 22 soru yöneltilmiştir. Mülâkatın ilk bölümünde katılımcıların hadis ve sünnete dair bilgisini ölçmeye yönelik toplam 9 soru; ikinci kısımda katılımcıların Hz. Peygamber hakkındaki bilgilerini anlamaya yönelik 4 soru; üçüncü kısımda ise katılımcıların günlük yaşantıdaki bazı uygulamaları sünnet olarak kabul edip etmediklerine dair 9 soru bulunmaktadır. Her bir mülâkat ortalama 20-30 dakika arasında sürmüştür. Mülâkatlar ses kaydı yapılarak daha sonra doğru bir şekilde transkribe edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Çalışma, etik kurallara uygun olarak yürütülmüş ve katılımcıların gizliliği ve rızası ön planda tutulmuştur. Veri toplama sürecinde mülâkatlar, katılımcıların rahat hissetmelerini sağlamak için gizlilik ve güvenlik önlemleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Mülâkatlar sırasında katılımcılardan izin alınmış ve verilerin sadece çalışmanın amaçları doğrultusunda kullanılacağı belirtilmiştir.

Gençlerle mülâkat yapılabilmesi için farklı ilçelerde bulunan kafelere gidilerek orada oturan gençlere ulaşılmıştır. Yaşlı gruba yönelik olarak ise namaz çıkışlarında camilere veya kiraathanelere gidilerek temas sağlanmıştır. Öncelikle araştırmanın amacına ve gizliliğine dair katılımcılara bilgi verilmiştir. Ses kayıtlarının alınması için verilen beyana dayalı olarak yöneltilen sorulara verilen cevaplar ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara ait demografik veriler çalışmanın 4.1.1. ve 4.2.2. kısımlarında ayrıntılı şekilde tablo olarak sunulmuştur. Veri analizi sürecinde toplanan veriler Excel programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile hazırlanmış olduğundan herhangi bir analiz programına dahil edilmeksizin, elde edilen veriler konu ile ilgili literatür ışığında tarafımızca analiz edilmiştir. Analiz esnasında İslâm ilim geleneğinde var olan farklı peygamber tasavvurlarının ışığında, katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan hareketle hadis ve sünnet bilgilerinin peygamber tasavvurlarına etkisi incelenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Balıkesir’de ikâmet eden 25 genç ve 25 yaşlı olmak üzere toplamda 50 katılımcıyla yapılan mülâkatlarda katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden onların zihinlerindeki peygamber tasavvuru ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İlk olarak katılımcılara dair demografik bilgilere yer verilecektir. Ardından verdikleri yanıtlar üzerinden iki grubun Hz. Peygamber’e dair algısının nasıl olduğu, bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu ve iki grup arasındaki fark ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4.1. Gençlerde Peygamber Tasavvuru

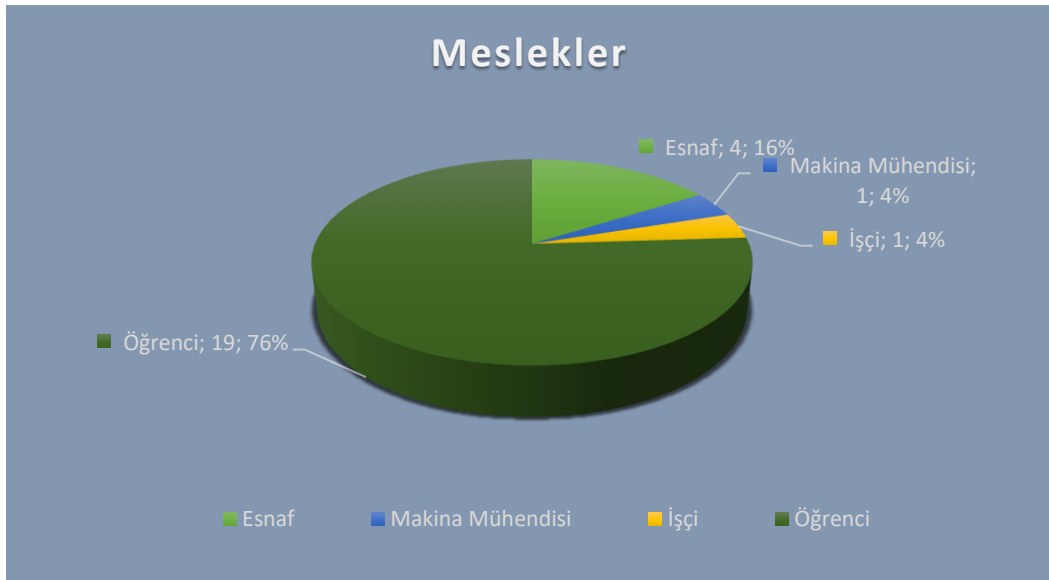
İslâm’ın doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ve hayata geçirilebilmesi için hiç şüphesiz en önemli iki kaynak Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti/hadisleridir. Allah Rasûlü (s.a.s), Müslümanca bir yaşamın nasıl olması gerektiğine yönelik bilgileri; sözleri, fiilleri ve takrirleriyle bize miras olarak bırakmıştır. Allah Rasûlü’ne itaat/ittiba etmenin gerekliliğine yönelik birçok ayet bulunmaktadır: *“Peygamber’e itaat eden, Allah’a itaat etmiş olur. Kim de itaatten yüz çevirirse aldırma! Çünkü biz seni, onların üzerine bekçi olarak göndermedik.”* (Nisâ, 4:80), *“Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin ve onlara itaatsizlikten sakının. Eğer itaatten yüz çevirerseniz, bilin ki, elçimize düşen açıkça tebliğ etmekten ibarettir.”* (Mâide, 5:92), *“Kim Allah’a ve Rasûlü’ne itaat eder, Allah’tan korkar ve O’na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar ebedî başarı ve mutluluğa erenlerin tâ kendileridir.”* (Nûr, 24:52).

Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ittiba konusunda bizzat Efendimiz’den de bazı uyarılar aktarılmaktadır: *“Bana itaat eden, Allah’a itaat etmiştir. Bana isyan eden, Allah’a isyan etmiştir...”*. (Müslim, İmâre, 4749).

Hz. Peygamber'e itaat/ittiba etmenin yolu ise onu doğru tasavvur etmekten geçmektedir. Günümüz dünyasında özellikle de genç ve yaşlı kesimdeki peygamber tasavvuruna bakıldığında; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetindeki amaçların yerini araçların aldığı, şekilselliğin ön plana çıkarıldığı, birçok konuda kültürün sünnet, sünnetin ise kültürle karıştırıldığı kanaati taşınmaktadır. Bu nedenle çalışmada doğru ve ölçülebilir sonuçlara ulaşabilmek için Balıkesir'de ikâmet eden 25 genç ile mülâkat yapılmıştır. Bu başlık altında öncelikle katılımcıları tanıyabilmek adına demografik bilgilere yer verilecek, ardından ise çalışmanın konusuyla alakalı tespit ve yorumlar ele alınacaktır.

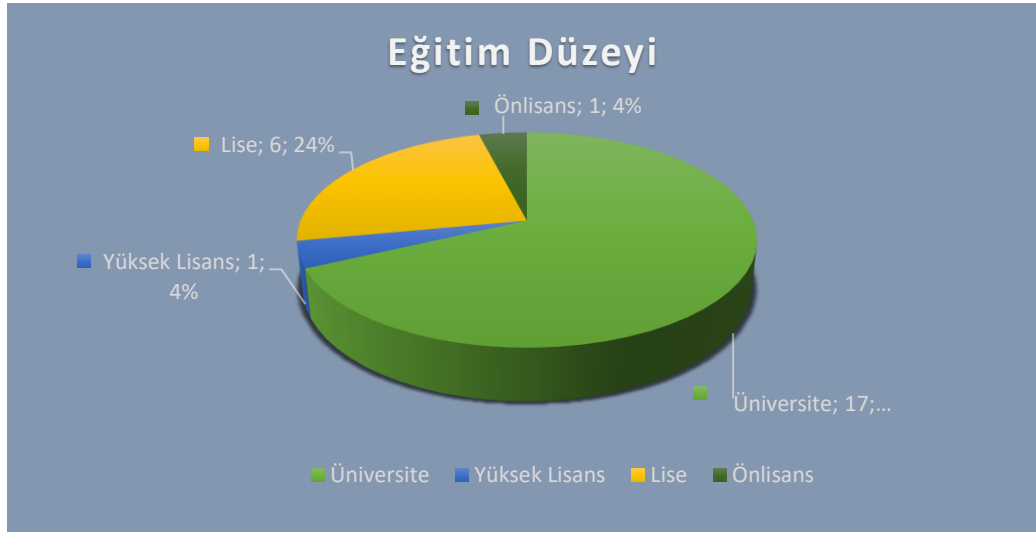
4.1.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Mülâkat yapılan 25 katılımcıdan en küçüğü 18, en büyüğü ise 26 yaşındadır. Cinsiyet açısından katılımcıların dağılımına bakıldığında ise 16 katılımcının erkek; 9 katılımcının ise kadın olduğu görülmektedir. Katılımcılardan bir tanesi evli olup diğer yirmi dördü ise bekârdır. Meslek açısından dağılıma bakıldığında da 15 üniversite öğrencisi- (1'i ilahiyat fakültesi), 1 ön lisans öğrencisi (ilahiyat ön lisans), 1 yüksek lisans öğrencisi, 2 lise öğrencisi (1'i imam hatip lisesi), 1 mühendis, 4 esnaf ve 1 işçi olduğu görülmektedir.

Grafik 1. Katılımcıların meslek bilgileri

Katılımcıların meslek bilgilerine bakıldığında 19 (%76) öğrenci; 4 esnaf (%16); 1 makina mühendisi (%4) ve 1 işçi (%4) olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Katılımcıların eğitim durumlarının ise 6 lise; 17 lisans; 1 önlisans ve 1 yüksek lisans mezunu şeklinde olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğu (% 76, 19 kişi) eğitim seviyesi yüksek kişilerdir.

Katılımcılara ait demografik bilgiler de aşağıdaki tabloda (Tablo 1) yer almaktadır:

Tablo 1. Genç Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medenî Durum	Meslek	Eğitim Düzeyi
Katılımcı 1	21	Erkek	Bekâr	Esnaf	Lisans
Katılımcı 2	22	Erkek	Bekâr	Esnaf	Lise
Katılımcı 3	23	Erkek	Evli	Esnaf	Lise
Katılımcı 4	23	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 5	24	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 6	23	Erkek	Bekâr	Makina Mühendisi	Lisans
Katılımcı 7	21	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 8	26	Erkek	Bekâr	Esnaf	Lise
Katılımcı 9	20	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 10	23	Erkek	Bekâr	İşçi	Lise
Katılımcı 11	26	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Önlisans
Katılımcı 12	18	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lise
Katılımcı 13	18	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lise
Katılımcı 14	22	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 15	21	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Yüksek Lisans
Katılımcı 16	21	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 17	21	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 18	20	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 19	20	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 20	19	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 21	19	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans

Katılımcı 22	20	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 23	19	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 24	20	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans
Katılımcı 25	20	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans

4.1.2. Genç Katılımcıların Hadis/Sünnet Bilgisi

Hadis ile sünnetin sahip oldukları konuma dair farklı görüşler bulunmakla birlikte hadis âlimlerinin konuyla ilgili genel kanaatleri ikisinin birbirlerinin yerini tuttuğu şeklindedir. En temel haliyle hadis/sünnet Hz. Peygamber'in söz, fiil, takrir ve kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. İslâm âlimlerinin genel kabulüne göre hadis ve sünnet dinin ikinci kaynağıdır. (Kandemir, 1997, s. 28; Bedir, 2010, s. 150).

İslâmiyet'in özellikle de pratik (günlük yaşama bakan) yönünün doğru anlaşılabilmesinin Hz. Peygamber'in sünnetini/hadislerini doğru anlamaktan geçtiği unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra sağlıklı bir peygamber algısının yolu da yine O'nu (s.a.s.) ve sünnetini iyi anlamaya bağlıdır. Bu nedenle katılımcıların hadis/sünnet bilgisinin tespit edilebilmesi konuya dair ciddi bir önem taşımaktadır.

4.1.2.1. Hadisin Tanımı

Katılımcılara ilk olarak “*Hadis nedir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Yanıtlarda ilk karşımıza çıkan unsur bazı katılımcılar tarafından hadis ve sünnetin aynı anlamda kullanıldığı olmuştur. Bu minvalde K7: “Peygamber Efendimizin düşünceleridir.” cevabıyla hadisleri Efendimiz'in (s.a.s.) düşünceleri olarak anladığını görmekteyiz. K1 ise bu soruya: “Peygamber'in bize söylediği sözler ve ümmeti için yaptıklarıdır.” cevabını vermiştir. K11'in: “Peygamber Efendimizin (s.a.s.) hem fiili hem de kavli olarak sözlerinden oluşan kavramlar bütünlüğüdür.”, K12'nin: “Peygamber Efendimizin (s.a.s.) hal, hareket ve sözleridir.” ve K13'ün: “Peygamber Efendimizin (s.a.s.) söz ve davranışlarıdır.” şeklindeki cevapları onların, sünneti/hadisi eş anlamlı olarak bildiklerini ve cevaplarının da bu doğrultuda olduğunu göstermektedir.

Katılımcılardan bazılarının ise hadisin sözlü boyutuna dikkat çektikleri görülmektedir. Örneğin K3: “Peygamber Efendimizin geçmişten bugüne kadar söylediği ve yapmamız gereken sözleridir.” derken K5: “Peygamber Efendimizin

söylemiş olduğu öğütlerdir.”, K15: “Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ağzından çıkan şeylerdir.”, K16: “Peygamberin sözleridir.”, K20: “Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından gönderilen sözlerdir.”, K21: “Peygamber Efendimizin söylediği sözlerdir.”, K22: “Peygamber Efendimizin sözleridir.”, K23: “Peygamberimizin sözleridir.”, K24: “Peygamber Efendimiz’in söyledikleridir.” ve K25: “Peygamber Efendimizin söylediği sözler, yaptığı açıklamalardır.” şeklinde cevap vermiştir. Bu gruptaki katılımcıların cevaplarına bakıldığında onların hadisi ilk akla geldiği şekliyle Peygamber Efendimiz’e (s.a.s) ait sözler şeklinde bildikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

K15’in: “Peygamberimizin ağzından çıkan dinle ilgili şeylerdir.” ve K14’ün: “Peygamberin ağzından çıkan dinle ilgili olumlu fiillerdir.” şeklindeki yorumları, kendilerinin hadislerin kapsamını dinle sınırlandırdığını göstermektedir. K18’in: “Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sahâbeye ve çevresindekilere söyledikleri diye biliyorum.” cevabı ise hadisin muhatap kitlesini daralttığına işaret etmektedir.

K2’nin: “Bilmiyorum”, K4’ün: “Anımsayamadım”, K10’un: “Öğrenmemiz gereken şeyleri anlatan konu başlıklarıdır.” ve K17’nin: “Peygamberimizin yok Kur’ân’ı Kerim’deki surelerin...” verdiği cevaplardan ise hadisin ne olduğunu bilmedikleri anlaşılmaktadır.

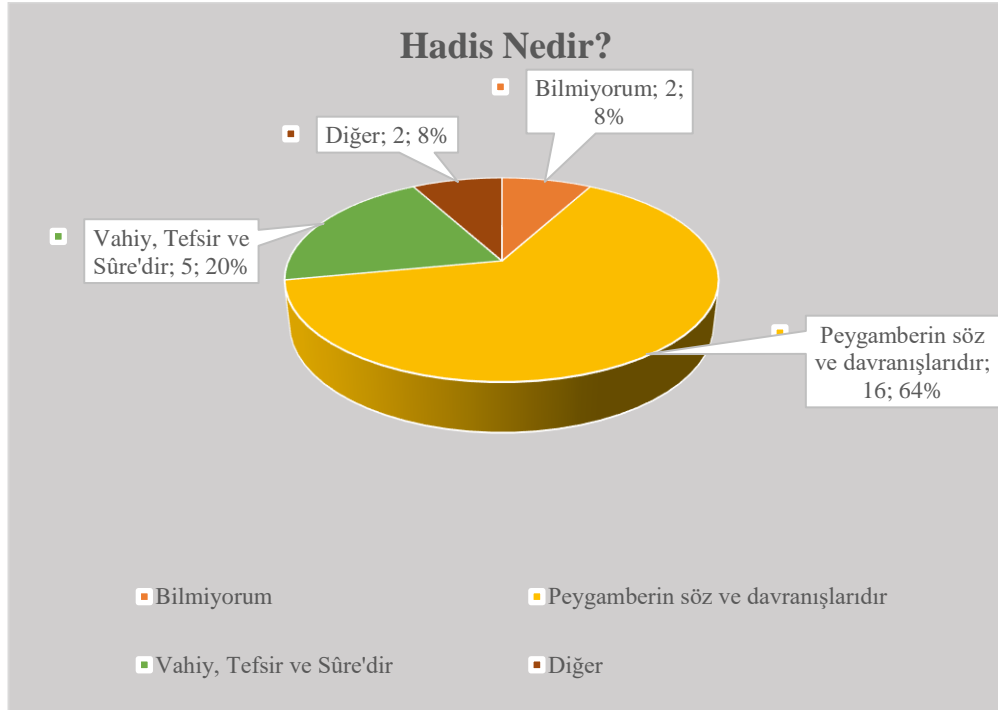
K19’un: “Peygamberimizin yapmamız gerektiğini söylediği şeylerdir.” şeklindeki cevabının akıllara getirdiği ilk değerlendirme ahlaklı, doğru, dürüst, yardımsever olmanın da yapılması gereken şeyler arasında olduğunu düşünmesidir. İkinci olarak ise kendisinin yukarıda vermiş olduğu cevapla sadece ahkâm hadislerini kastediyor olması da mümkündür. Ne var ki hadisler, sadece kanun koymak amacıyla vârid olmamıştır. Hz. Peygamber’in, söz ve fiillerindeki tek amacı bir kanun hükmü ortaya koymak değildir (Görmez, 2020, s. 329).

Diğer katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında ise hadisin; sûre, tefsir ve vahiyle karıştırıldığı görülmüştür. Nitekim K6’nın: “Bize indirilen kitapta yazılan şeyler üzerine açıklananlardır.” ifadesi vermiş olduğu diğer cevaplarla birlikte düşünüldüğünde hadisleri, tefsir zannettiğine işaret etmektedir. K8 ise: “Allah’ın kelamının Peygamber Efendimiz (s.a.s.) aracılığıyla insanlara iletilmesine denir.” cevabı ile hadisin değil, vahyin tanımını yapmıştır. K9 da: “Kur’ân’ı Kerim’in ayrılan her bölümüne verilen isimdir.” şeklindeki ifadesiyle aslında “Kur’ân’ı Kerim’i

oluşturan 114 bölümden her biri” (Birişik, 2009, s. 538) olan sûrenin tanımını yapmıştır.

Katılımcılara “*Hadislerin çeşitleri var mıdır?*” ve “*Hadislerin hepsi güvenilir midir?*” alt soruları yöneltilmiştir.

Soruya verilen cevaplarda genel olarak katılımcıların hadis çeşitleri denince akıllarına sahih olan ve olmayanların geldiği; bundan dolayı da her hadise güvenmeyip sadece sahih olan hadislere güvendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. K18’in: “Hadislerin çoğuna güvenmiyorum” şeklindeki yanıtı ise sahih hadislere bile şüphe nazarıyla baktığı kanaatini doğurmuştur. K16 ve K24’ün: “Hadislerin üzerinden çok zaman geçtiği için tarihi kaynaklara bakılması gerekir.” cevabı ile hadislerin sıhhat tespiti konusuna çağrışım yaptıkları da dikkat çekmektedir.

Grafik 3. Katılımcıların Hadis Bilgileri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on altı (%64) katılımcı hadisın peygamberin söz ve davranışları; beş (%20) katılımcı ise vahiy, tefsir ve sûre olduğunu düşünmektedir. İki (%8) katılımcı sorunun cevabını bilmediğini belirtmiş; diğer kategorisinde yer alan iki (%8) katılımcı bunların dışında farklı cevaplar vermiştir.

4.1.2.2. Sünnetin Tanımı

Katılımcılara ikinci soru olarak “*Sünnet Nedir?*” sorusu yöneltilmiştir.

K1, K5, K7, K15, K16, K17, K21, K22, K23, K24 ve K25’in bu soruya verdikleri cevap; “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) davranışları.” şeklinde olmuştur.

K3, K6, K9, K18, K19 ve K20’nin cevabı ise; “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yaptıkları ve bizden de yapmamızı istedikleridir.” şeklindedir.

K8’in: “Allah’ın bizim iyiliğimiz için istediği şeyleri yapmamızı istemesidir.” yanıtı ilk olarak akıllara sünneti değil; Allah’ın emir ve yasaklarını getirmektedir. K8’in kendisine yöneltilen soruya yukarıdaki cevabı vermiş olmasında, hadisleri sûre ile karıştırıyor olmasının etkisi olduğu söylenebilir.

K10: “Bize farz olmayan şeyleri anımsamamızı sağlayan konu başlıklarıdır.” cevabı ile sünneti tam olarak bilmediğini göstermektedir.

K11’in: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) davranışları ve sahabenin (ra) de O’ndan (s.a.s.) gördüklerini yapmasıdır. Örneğin: Sağ elle yemek gibi...” cevabında ise sünneti ashâba (r.anhüm) mahsusmuş gibi telakki ettiği anlaşılmaktadır. Aksine sünnet, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ittiba eden herkesi ilgilendirir. Allah Rasulü’nün (s.a.s.) Veda Hutbesinde söylemiş olduğu “Size iki şey bırakıyorum, onlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe yolunuzu şaşırmayacaksınız: “Allah’ın kitabı ve Peygamber’inin sünneti” (Mâlik, Kader, 448) hadisinden hareketle sünnetin tüm Müslümanlara bırakılan bir miras olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim “Sünnetin kendine özgü bir ruhu vardır. İlahi kelimadan beslenen bu ruh, sadece müminlere değil tüm insanlığa kıyamete kadar değer katmaya devam edecektir” (Görmez, 2020, s. 105) sözleri Müslümanlardan da öte sünnetin tüm insanlığa kattığı değerler olduğunu ifade etmektedir.

K12 ise: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yoludur.” cevabı ile soruya geniş kapsamlı bir cevap vermiş olmaktadır. K13: “Efendimizin (s.a.s.) fiilleri ve sözleridir.” cevabını vererek hadislere de vurgu yapmıştır.

K14’ün: “Peygamber’in namazın nasıl kılınacağını, abdestin nasıl alınacağını vb. dinî uygulamaları gösterdiği davranışlarıdır.” şeklindeki cevabı sünneti sadece dinî boyutuyla anladığını göstermektedir. Halbuki sünnetin aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere hayatın her yönünü kapsayan bir boyutu vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) kuşu ölen çocuğa taziyeye giderek onun hüznüne ortak olmuştur.

Yine Efendimiz'in (s.a.s.) Şu sözleri de sünnetin itima boyutuna işaret etmektedir: *“(Mümin) kardeŐine tebessüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yol göstermen sadakadır. Yoldan taŐ, diken gibi Şeyleri kaldırıp atman da senin için sadakadır.”* (Tirmizî, Birr, 36). Diğer bir rivayette aktarıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.s.), yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmıŐ, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahudi cenazesi olduğunu haber vermeleri zerine, “O da bir insan değil miydi?” (Buhârî, Ceniz, 49) buyurmuŐlardır.

K2 ve K4 ise: “Sünnetin ne olduğunu bilmiyorum.” yanıtını vermişlerdir.

K8, K13, K14, K17 ve K19, K20 ve K21'e “Sünnet nedir”in alt sorusu olarak, katılımcıların zihninde sünnetin kapsamını tespit edebilmek amacıyla “Hz. Peygamber'in her yapıp ettiği sünnet midir?” sorusu yöneltilmiştir.

K8 bu soruya: “Peygamber'in her yapıp ettiği sünnet değildir ama her yapıp ettiğini yaparsak insanlık için güzel Őeylere vesile olur...” cevabını vermiştir.

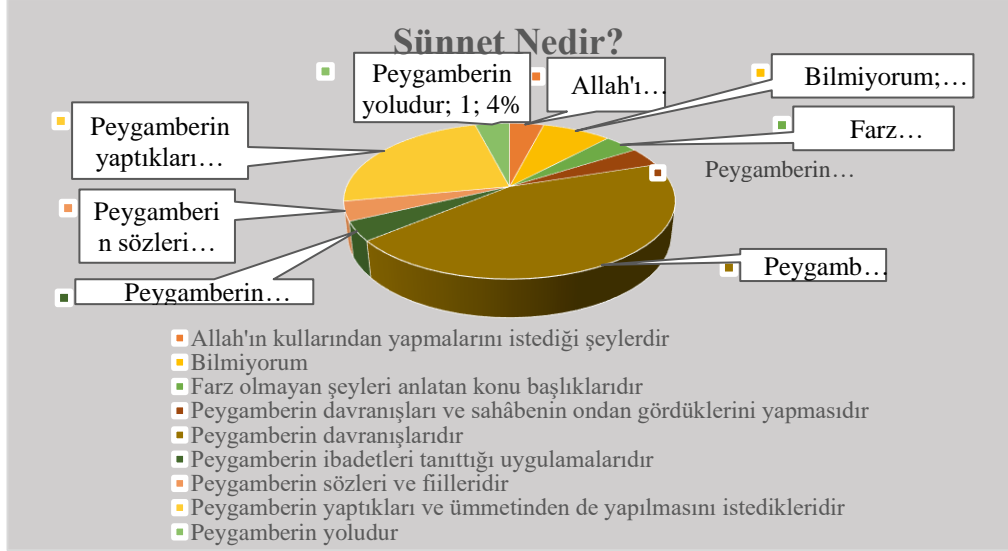
K13, K14, K17 ve K19'un cevabı ise: “Peygamber'in her yapıp ettiği sünnettir.” Şeklinde olmuştur. Katılımcıların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her fiilini sünnet olarak görmelerinin sebebinin rasul-beşer ayrımı yapmamaları olduğu söylenebilir. Ancak Allah Rasulü'nün (s.a.s.) fiillerini sünnetin amacına uygun bir Şekilde anlayabilmek ve bunları hangi vasıfla iŐlediĐinin analizini yapabilmek için onun nübüvvet sıfatını taŐımasının yanında beşer olduğu ve devlet liderliği yaptığı da unutulmamalıdır (Görmez, 2020, s. 132). Oysaki, Hz. Peygamber'in dinî konularla ilgili görüşleri, vahiy gibi olup müminler için bağlayıcıdır. Çünkü o, bir insan olmasına rağmen sıradan bir kişi de olmayıp bütün insanlığa örnek olarak gönderilmiŐtir. Risalete dair görevini iletlediği ve uyguladığı süreçte, her türlü hata ve kusurdan arındırılmıŐtır. Bilmeden veya istemeden bir hata yaptığında hemen Allah tarafından uyarılmıŐtır. Fakat hayatın pratiklerine dair peygamberin içtihatlarının dinî zorunluluk gibi algılanmaması gerekir. Bununla birlikte, uygulanmasında dinî bir sakınca görülmemiŐtir (Görmez, 2020, s. 191).

Sünnetin bağlayıcılığı konusunda İbn Kuteybe (.276/ 889) sünneti  bölüme ayırarak ilk iki bölümde sünnetin bağlayıcı olan kısmına dair örnekler vermiş (İbn Kuteybe, 1989, ss. 308-311), üçüncü bölümde yer alan sünnetlerin ise bağlayıcılık özelliği taşımadığını, burada yer alan sünnetlerin edep maksadıyla olduğunu bundan

dolayı da yerine getirilmemesi durumunda kişinin günaha girmeyeceğini söylemiştir (İbn Kuteybe, 1989, s. 311). Kendisinin “Halbuki sünnet yiyecek ve içecek şeylerde değil, ancak dinî hususlarda mevzubahis olur. Eğer bir adam ömrü boyunca, Rasulullah yediği halde, karpuzu hurma ile yemese veya Rasulullah kabak sevdiği halde kabak yemese, bu adam için “sünneti terketti denemez” (İbn Kuteybe, 1989, s. 121) şeklindeki görüşüyle de peygamberin her yaptığıın sünnet olmadığına işaret etmektedir.

Şah Veliyyullah Dihlevî de (ö. 1176/1762) “Şer’i Hükümlerin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Sünnetinden Çıkarılması” başlığında sünneti ikiye ayırmış, birinci kısımdaki “Risaletin tebliği” başlığı altında bulunan sünnetlerin bağlayıcı olduğunu; ikinci kısımdaki “Risaletin tebliği kabilinden olmayan” başlığı altındaki sünnetlerin ise bağlayıcılık niteliği taşımadığını ifade etmiştir (Dihlevî, 2020, ss. 167-168).

Günümüzde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti halkın tamamına yakını tarafından bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan yönleri düşünülmeden uygulanmaktadır. Hz. Peygamber’in fiillerinin bağlayıcılığının belirlenebilmesi için Peygamber’in (s.a.s.) işlemiş olduğu o fiili hangi sıfatıyla uyguladığının netleştirilmesi gerekmektedir (Görmez, 2020, s. 134). Aksi takdirde sünnete yaklaşımın bu şekilde olması ittibayı, taklidin gölgesinde bırakacaktır. Halbuki Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) Bedir Savaşı’nda düşmana karşı uygulamak istediği bir taktikten vazgeçerek, düşmanın susuz kalması için Hubâb b. Munzir’in (ra) teklifini kabul etmesi (İbn Sa’d, 2023, II, s. 15), “Ben de nihayet bir insanım. Size dininizden bir şey emrettiğim zaman, onu alın; size kendi görüşümden bir şey emrettiğim zaman, ben de nihayet bir insanım.” (Müslim, Fedâil, 140) şeklindeki ifadeleri de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her yapıp ettiğinin sünnet sayılamayacağına dair örnekler arasındadır.

Grafik 4. Katılımcıların Sünnet Bilgisi

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on bir (%44) katılımcı sünneti; peygamberin davranışları, altı katılımcı (%24) peygamberin yaptıkları ve ümmetinden de yapılmasını istedikleri; bir (%4) katılımcı Allah'ın kullarından yapmalarını istediği şeyler, bir katılımcı (%4) farz olmayan konu başlıkları, bir katılımcı (%4) peygamberin davranışları ve sahâbenin ondan gördüklerini yapması, bir katılımcı (%4) peygamberin yolu, bir (%4) katılımcı peygamberin söz ve davranışları ve bir (%4) katılımcı da peygamberin ibadetleri tanıttığı uygulamalar olarak bilmektedir.

4.1.2.3. Zayıf Hadise Yaklaşım

Zayıf hadis, makbûl (sahih-hasen) hadis şartlarından herhangi biri noksan olan hadistir. Bu şartlardan birden fazlası noksan olursa, zayıflık daha şiddetli olur. Böylece zayıf hadisin dereceleri de farklılık arz eder (Çakan, 2016, s. 114). Bu farklılığa göre hadisin delil olma özelliği de değişkenlik gösterir. Bu nedenle katılımcılara üçüncü olarak “Zayıf hadis olabilir mi?” sorusu yöneltilmiştir. Gençlerin, hadislerin doğruluğunu sorgulama konusundaki farkındalıkları ölçülerek, her duydukları sözü Hz. Peygamber’le (s.a.s.) ilişkilendirip, ilişkilendirmedikleri katılımcılara yöneltilen bu soru ile araştırılmak istenmiştir.

Katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında ortaya iki farklı grup çıkmış olmaktadır.

Birinci grubu oluşturan K1, K2, K3, K7, K9, K10 ve K16 zayıf hadisin olmadığı görüşündedirler. Bu gruptaki bazı katılımcıların soruya verdikleri cevaplar ise aşağıdaki şekildedir:

K1: “Kaynağı zayıf olur, hadisin zayıfı olmaz.”

K7: “Peygamber Efendimizin davranışlarından bahsettiğimiz için zayıf hadis diye bir şey olamaz.”

K9: “Hadislerin hepsi doğru olup zayıf hadis yoktur. Zayıf hadis inancında kayma olan insanlara göre vardır.”

K16: “Hadis, hadistir, zayıfı güçlüsü yoktur; sadece tarihi kaynağına bakarak ayırım yaparım.”

İkinci grup olan K5, K6, K8, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24 ve K25 ise zayıf hadis olabileceği görüşüne sahiptir. Bu gruptaki katılımcıların bazısına alt soru olarak “*Zayıf hadis varsa bununla amel edilebilir mi?*” sorusu yöneltildiğinde katılımcılardan şu şekilde cevaplar gelmiştir:

K8: “Zayıf hadis Allah’ın bize verdiği zekaya uygun düşünürse onunla amel edilebilir.” şeklinde cevap vermiş, K23 de bu görüşü destekler doğrultuda bir yanıt vermiştir.

K13: “Peygamber Efendimiz (s.a.s.) güvenilir olmayan şeylerden uzak durun dediği için zayıf hadislerle amel edilemez.”

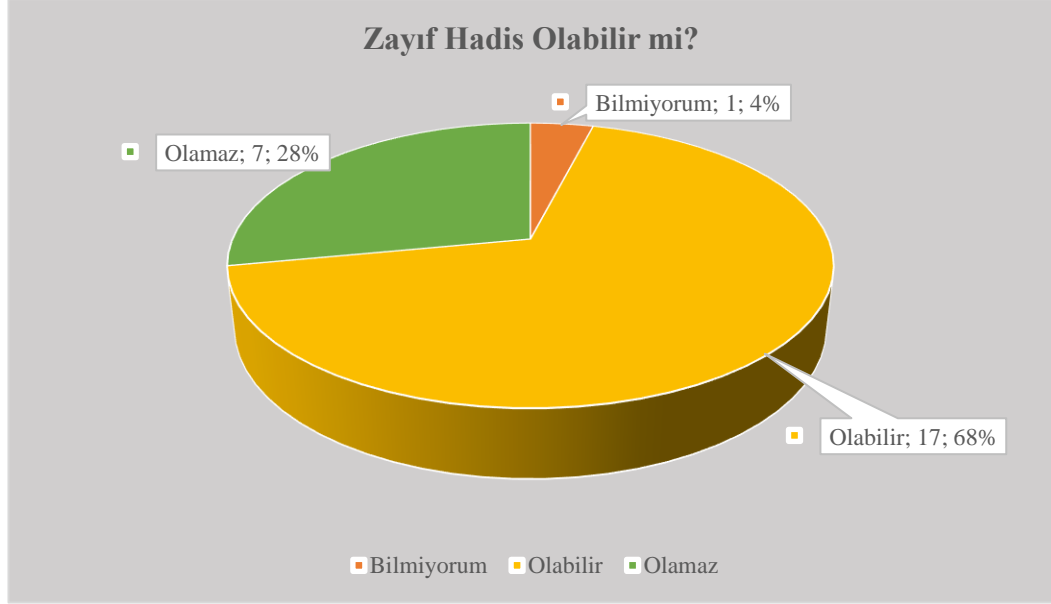
K15: “Güvenilir kişilerin onayladığı zayıf hadislerle amel edilebilir.”

K17: “Zayıf hadislerle amel konusu kişiden kişiye değişkenlik gösterdiği için dileyen amel edebilir, dilemeyen amel etmez.”

Katılımcılardan bazısı eğer ki zayıf hadis, aklın kriterlerine uygun düşünürse ve hadis ilminde muteber kabul edilen kişiler de o hadisi onaylamışlarsa zayıf hadislerle amel edilebileceğini söylemişlerdir. Zayıf hadislerle amel edebilmenin aslında kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğini bu nedenle dileyenin onu eyleme dönebileceğini, dilemeyen ise onunla herhangi bir fiil işlemeyeceğini söyleyen katılımcı da vardır.

Zayıf hadislerle amel âlimlerin üzerinde ittifak ettikleri bir mesele olmasa da cumhur ulema amellerin fazileti hakkında olan zayıf hadislerle amel edilebileceği görüşüne sahiptir (Tahhân, 2019, s. 175). Ancak zayıf hadislerle amel edebilme

konusunda İbn Hacer'in (ra) (ö. 852/1448) ortaya koymuş olduğu hadisteki zayıflığın basit olması, hadisin uygulanmakta olan genel bir alanın içerisinde olması ve fiil sırasında hadisin güvenilirliğine tamamen inanmayıp, bütün olasılıkların düşünülerek hareket edilmesi gerektiği şartlarını (Süyûtî, 2015, ss. 140-141) unutmamak gerekir.

Grafik 5. Katılımcıların Zayıf Hadise Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on yedi (%68) katılımcı zayıf hadis olabileceği; yedi (%28) katılımcı ise olamayacağı görüşündedir. Bir (%4) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir.

Katılımcılara dördüncü olarak “*Bazı hadislere zayıf denilmesi Peygamber Efendimiz’in hadislerini inkâr etmek anlamına gelir mi?*” sorusu yöneltilmiştir.

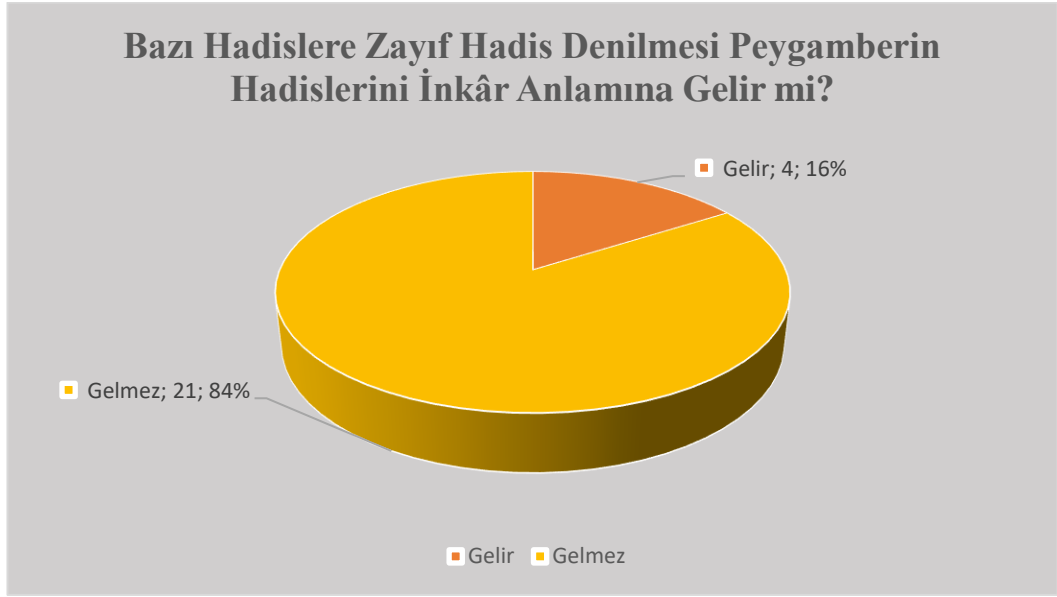
Birinci grupta yer alan K1, K3, K4, K5, K6, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25 hadislere zayıf denmesinin hadisi inkâr etmek olmadığını düşünmektedir.

Burada K17’nin: “Gelmez çünkü bazı hadisler çok açık olmayabilir, insanlar bunu anlayamayabilir ve sorularının karşılığını alamıyor olabilir. Durum böyle olunca da o hadis o kişi için zayıf olabilir yani bu durum kişiden kişiye değişebilir.” cevabına binaen şunu belirtmek gerekir ki; hadis ilmi ciddi bir bilgi birikimi gerektirmekte olup bu alanda uzman olan kişilerin görüşleri dikkate alınarak hareket edilmelidir.

İkinci grubu oluşturan K2, K7, K10 “gelir” yanıtını verirken K8 ise: “Gelir ama aradan uzun bir zaman geçtiği için onlar da yıpranmış olabileceği için bunu da göz ardı etmemek gerekir” cevabını vermiştir.

İlmî bir disiplin içerisinde araştırması yapılarak bazı hadislere zayıf denilmesi Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) hadislerini inkâr anlamı taşımayıp bilakis onların doğruluğu üzerinde titizlik göstermek; yani sakîm ile sahîhin birbirinden ayırt edilmesi demektir.

Grafik 6. Katılımcıların Zayıf Hadisi İnkârla Bir Tutup Tutmadıkları Görüşü

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında yirmi bir (%84) katılımcı bazı hadislere zayıf denilmesinin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadislerine inkâr etmek olmadığını; dört (%16) katılımcı ise inkâr etmek olduğunu düşünmektedir.

4.1.2.4. Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynağı

Hadis ve sünnete dair bilgi kaynaklarının insanların Hz. Peygamber hakkındaki algılarını şekillendirmedeki önemine binaen katılımcıların bu konudaki bilgilerini nereden aldıklarını, dolayısıyla Hz. Peygamber’i ne derece tanıdıklarını anlamak için katılımcılara beşinci olarak “*Hadis ve sünnete dair bilgilerinizi nereden ediniyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K1: “İnternet, din kültürü dersleri ve küçük yaşlarda gittiğim yaz Kur’ân Kurslarından.”

K2: “Ortaokuldan edindiğim bilgiler...”

K3: “Evimde Peygamber Efendimiz’e (s.a.s.) dair olan bir kitaptan ediniyorum.”

K4: “Küçüklüğümde gittiğim Kur’ân kursundan...”

K5: “Youtube ve Ramazan ayında TV8’de yayımlanan “Aklımdaki Sorular” programı üzerinden ediniyorum.”

K6: “Küçüklüğümde gittiğim cami yaz Kur’ân kurslarından ve kendi araştırmalarımından... Araştırmalarımı da internet üzerinden yapıyorum.”

K7: “Öncelikle ailem, okul hayatım ve çevremden edinmekteyim.”

K8: “Küçüklüğümde gittiğim cami yaz Kur’ân kurslarından, ailemden ve Kur’ân’ı Kerim mealinden...”

K9: “Küçüklüğümde gittiğim cami yaz Kur’ân kurslarından, Kur’ân’ı Kerimden, hocalardan ve dinle alakası olan insanlardan...”

K10: “Hocalarımdan ediniyorum.”

K11: “İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Ön Lisans okudum. Bilgileri de buralardan edindim.”

K12: “Kitaplardan ediniyorum.”

K13: “Fıkhî kitaplardan, dinî derslerden ve bazen de sosyal medyadan ediniyorum.”

K14: “Bu konu hakkında bilgili olan insanlara danışıyorum veyahut kendim internetten araştırıyorum.”

K15: “Güvenilir olan kitap ve insanlardan ediniyorum.”

K16: “İnternette ve çevremden.”

K17: “Kur’ân’ı Kerim’den ediniyorum.”

K18: “İnternet ortamından...”

K19: “Kitaplardan ediniyorum.”

K20: “Kur’ân’ı Kerim’den ediniyorum.”

K21: “Kitaplardan...”

K22: “Kitaplardan...”

K23: “Kitaplardan.”

K24: “Ailemden, arkadaşlarımdan ve internetten ediniyorum.”

K25: “Belirli bir dönem okumuş olduğum İmam Hatip Lisesinden ve âlimlerden...”

Grafik 7. Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynakları

Yukarıdaki grafiğe göre katılımcıların hadis/sünnete dair bilgi edindikleri kaynaklara bakılarak büyükten küçüğe sıralama yapıldığında 1. sırayı internet, 2. sırayı kitaplar, 3. sırayı Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersleri ile çevre, 4. sırayı yaz Kur’ân kursları, 5. sırayı Kur’ân ve meal, 6. sırayı ise hocalar ve aile oluşturmaktadır.

Soruya “kitaplardan ediniyorum/edindim” cevabı veren K19, K21, K22 ve K23’ün bir sonraki “*Hadis-sünnete dair kitap okudunuz mu?* sorusuna “okumadım” cevabını verdikleri; dolayısıyla da onların hadis ve sünnet bilgilerini ilgili konularla

alakalı kitaplardan edinmediklerine ayrıca dikkat çekmek gerekmektedir. Nitekim K13'ün: “Fıkhî kitaplardan ediniyorum.” cevabı da yukarıdaki çıkarımı desteklemektedir.

Günümüzde hayatın en önemli bir parçası haline gelmiş internetin dinî bilgileri öğrenme konusunda da insanların çoğu tarafından referans alındığı aşikârdır. İnternet hayatımızın merkezinde yer aldığı için şu an yaşadığımız dönemi “dijital çağ”, “sosyal medya çağı” veya “internet dönemi” olarak adlandırmak oldukça doğru ve geçerlidir. İnternet, bilgiye ek olarak insanların ilgi, sanat, inanç, duygu ve arzularına hitap eden bir akış sağlar. Böylelikle de “sosyal medya”, bu tür veri akışının ana merkezini oluşturur (Duman, 2020, s. 11).

“Z kuşağının”, doğumundan itibaren kendisini internet teknolojisinin içinde bulması onların sosyal medyayla çocukluk döneminden itibaren tanışmalarını sağlamıştır. Bundan dolayı da çocuklar daha ilkokuldan itibaren geniş kapsamlı ödevlerini kitaplardan araştırarak yapmak yerine “Google” vb. arama motorları üzerinden yapmaktadırlar (Duman, 2020, ss. 11-12). Binaenaleyh uğraş verilmeden basit bir şekilde bilgiye ulaşmanın yegâne kaynağı olarak görülmekte olan internet, insanların duygu ve düşünce alanları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasından dolayı (Duman, 2020, s. 12) kişilerin dinî bilgilerini edinmelerinde de referans olarak alınmakta olup, herhangi bir konudaki dinî bilginin doğruluğu alanında uzman hocaların açıklamalarına göre değil sosyal medyadaki etkileşim oranına göre tespit edilmektedir (Duman, 2020, s. 13).

Sosyal medya, gençlerin dinî gruplarla bağlarını güçlendirdikleri ve zaman-mekan sınırlamaları olmaksızın dinî içerikleri takip edebildikleri bir platform olarak işlev görmektedir. Bu sayede, gençler kendilerini sanal bir dinî topluluğun parçası olarak görebilmekte ve dinî sosyalleşmeyi derinleştirmektedirler. Sosyal medya, geleneksel dinî mekanların dijital bir alternatifi olarak gençler arasında popüler hale gelmiş durumdadır (Ayaz, 2015, s. 115).

Konuyla ilgili Gül'ün yaptığı araştırmada sosyal medyada paylaşılan ahlak, dua, kılık-kıyafet, surelerin fazileti ve mübarek gün ve gecelere dair hadislerin sahihi sakîminden ayrılmadan gençler üzerinde büyük bir etkisi olduğu bundan dolayı da gençlerin bu hadisleri hayatlarında tatbik etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir (Gül, 2021, ss. 308-310). Araştırmamızda katılımcıların başvurduğu ilk kaynağın internet

olması da diğer çalışmalarda tespit edilen durumun çalışmamızın örneklem grubu için de geçerli olduğunu göstermektedir. Zira katılımcılar interneti hadis ve sünnete dair bir kaynak olarak görmekte ve oradaki bilgilere güvenmektedir.

K9, K17 ve K20'nin: "Kur'ân'ı Kerim'den öğreniyorum" cevabı bu katılımcıların hadis ve sünnet ile Kur'ân'ı birbirinden ayırt edemediklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde soruya: "Kur'ân'ı Kerîm Mealinden..." ediniyorum şeklinde cevap veren K8'de bu gruba dahil edilebilir.

Katılımcılara altıncı olarak "*Hadis-sünnete dair kitap okudunuz mu?*" sorusu yöneltilmiştir.

Birinci grubu oluşturan K1, K2, K4, K5, K6, K8, K14, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23 ve K25'in yukarıdaki soruya verdikleri cevap "okudum" şeklinde olmuştur.

İkinci grupta yer alan K3, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K17 ve K24'ün cevabı ise "okudum" olmuştur.

Katılımcıların bazısına alt soru olarak yöneltilen "*Bildiğiniz hadis kitabı/âlimi var mı?*" sorusuna verilen cevaplar ise aşağıdaki şekildedir:

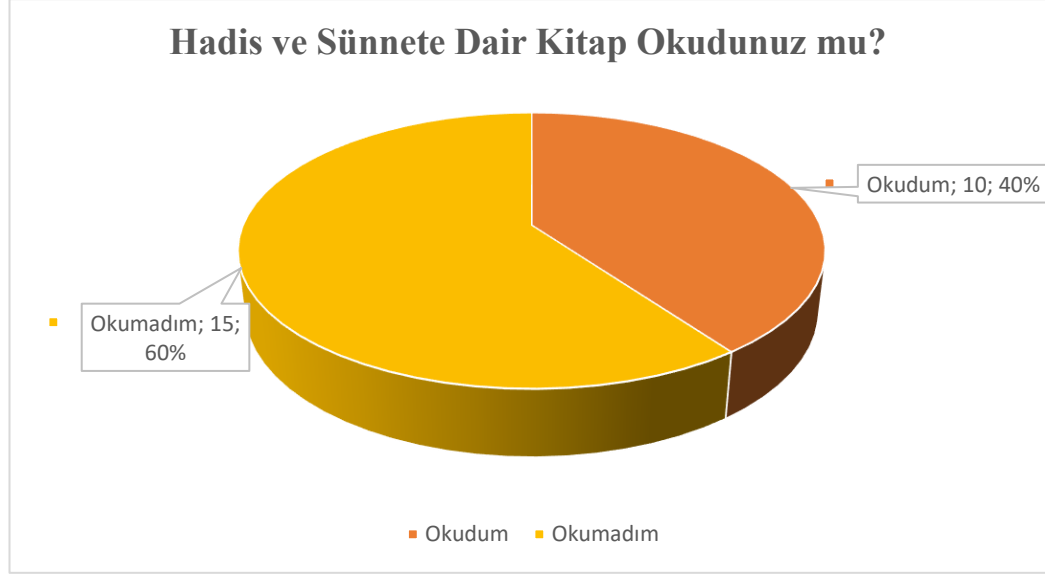
K11: "Riyâzu's Sâlihîn'i biliyorum."

K12: "İmam Nevevi'yi ve onun *Riyâzu's Sâlihîn*'ini hatırlıyorum."

K16: "Buhârî diye birisi olduğunu biliyorum."

K21: "Sâid Nursî'yi hatırlıyorum."

K21'in haricindekilerin soruya vermiş olduğu cevaplar hadis ilmi kapsamında değerlendirilebilecekken K21'in cevapta bahsettiği Said Nursi (r.anh) son dönem Osmanlı âlimi ve Nurculuk hareketinin kurucusudur (Açıkgenç, 2018, s. 565). Said Nursi hadis âlimi değildir ve kendisinin müstakil olarak herhangi bir hadis kitabı da bulunmamaktadır.

Grafik 8. Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Kitap Okuma Bilgileri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on beş katılımcının (%60) hadis ve sünnete dair kitap okumadığı, on (%40) katılımcının ise okuduğu görülmektedir. Her ne kadar on katılımcı hadis kitabı okuduğunu belirtse de kendilerine bildikleri hadis kitapları ya da âlimleri sorulduğunda çoğunluğu herhangi bir yanıt verememiştir.

4.1.2.5. İnternet Ortamında Hadis ve Sünnetle Karşılaşma

İnternet, medya ve sosyal medya günümüzün en önemli iletişim araçlarından olup, her türlü bilgiye de erişilmenin mümkün olduğu bir kütüphane gibidir. Hatta internet insanların ihtiyaçlarına göre bazen bir eczane, bazen bir okul, bazen eğlence merkezi, bazen alışveriş merkezi vs. olabilmektedir. Bundan dolayı insanlar bazen kaynağı belirtilmemiş, çarpıtılmış, yalan olarak uydurulmuş dinî bilgilere de Instagram, Youtube, Facebook vb. yerlerde izledikleri, okudukları ve duyduklarına kolaylıkla inanabilmektedirler. Katılımcıların bu konudaki hassasiyetlerini görmek adına kendilerine “*Medya, sosyal medya veya internette hadis veya sünnetle karşılaşıyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir.

K4 haricindeki bütün katılımcıların bu soruya cevabı “karşılaşıyorum” olmuşken, kendisinin yanıtı ise “hayır” şeklindedir.

Katılımcıların bazılarına alt soru olarak sorulan: “*Bu bilgilere güveniyor musunuz? Altında Hz. Muhammed (s.a.s.) veya hadis yazan her sözün hadis olduğuna*

inanır mısınız?” sorularına verilen cevaplara bakıldığında şu ifadeler karşımıza çıkmaktadır:

K3: “Güveniyorum, altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün O’na (s.a.s.) ait olduğuna inanırım.”

K5: “Kesinlikle güvenmiyorum çünkü dinin çok istismar edildiğini düşünüyorum. Altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün O’na (s.a.s.) ait olduğuna kesinlikle inanmıyorum.”

K6: “Yaptıkları içerikler hoşuma gittiğinden dolayı güveniyorum, altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün O’na (s.a.s.) ait olduğuna inanmam.”

K8: “Bu bilgiler Kur’ân ile çelişmiyorsa güvenirim. Bütün hadisler Peygamber Efendimiz (s.a.s.) aracılığıyla Allah tarafından gönderildiği için Kur’ân ile çelişiyorsa bile araştırır altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün ona ait olduğuna öyle inanır veya inanmam.”

K9: “Belirli sayfaların paylaştıklarına güveniyorum. Altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün ona ait olduğuna inanmam çünkü sosyal medyada fazla beğeni alıp fenomen olmak isteyenler olduğu için o yazılanların hadis olup olmadığını araştırıp ona göre inanmak ya da inanmamak gerekir.”

K10: “Güvenilir hocalarınkine güveniyorum, altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün O’na (s.a.s.) ait olduğuna inanmam.”

K13: “Araştırdıklarına güveniyorum. Araştırmalarımın çoğunu da Diyanet’in sitesinden yapmakla birlikte, Sorularla İslamiyet adlı siteden de araştırdığım oluyor. Altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün ona ait olduğuna inanmam.”

K14: “Doğruluğu inandırıcı nitelikte olup aklıma yatanlara güveniyorum.”

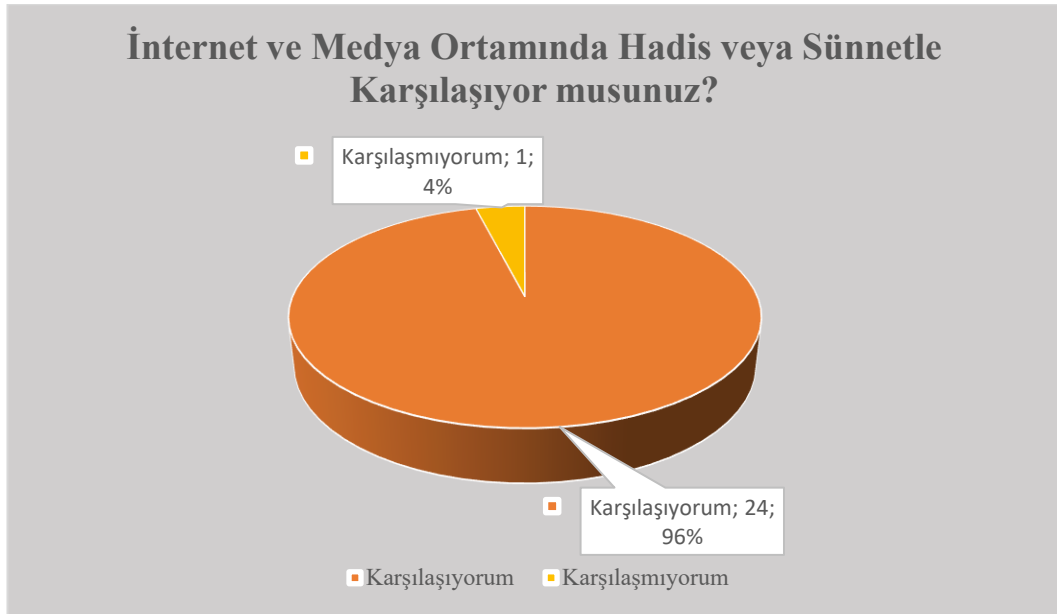
K17: “Kısmen güvenirim, altında Peygamberimizin adının yazdığı her sözün O’na (s.a.s.) ait olduğuna inanmam çünkü; Kur’ân’ı Kerîm’de geçmediği sürece onun bir insan tarafından yazılıp söylendiğini düşünürüm.” Bu katılımcının cevabından kendisinin hadisler ile ayetleri birbirleriyle karıştırdığı ya da hadislerin Kur’ân’a arzını kastettiği anlaşılmaktadır.

Sosyal medyada hadis paylaşımı yapılırken sahih, zayıf veya uydurma hadis olup olmadığına pek dikkat edilmemektedir. Bu nedenle konu hadisler hakkında

olduğunda paylaşılan metinlerin güvenilir kaynaklardan doğrulandığından emin olunmalı, hadis tarihi ve usulü hakkında malumat sahibi olmayan kişilerin paylaşımlarına itibar edilmemeli ve altında “Hadis-i Şerif”, “Hz. Peygamber”, “Kutsi Hadis”, “Buhârî” vb. yazan metinler hadis olarak kabul edilmemelidir. Ayetler üzerinde herhangi bir oynama yapamayan kötü niyetli kişilerin bu emellerini hadisler üzerinden gerçekleştirmeye çalıştıkları da unutulmamalıdır (Gül, 2020, ss. 72-73).

Konuyla ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%75) internet ve sosyal medyada paylaşılan bazı dinî içerikli paylaşımları güvenilir bulurken, bu paylaşımları yapan kişilerin düşüncelerini etkileme oranı da (%72) oldukça yüksektir (Korukcu vd., 2015, s. 525).

Ergenlere dair yapılan bir araştırmada, ergenlerin sosyal medya ve din ilişkisi üzerine dair çarpıcı veriler sunulmaktadır. Bulgulara göre, gerçek hayatta dinî gruplara sıkıca bağlı olan ergenler sosyal medya sayesinde mekân ve zaman sınırlamaları olmaksızın, diledikleri an dinî gruplarının içeriğini takip edebilmekte ve bu yolla da sürekli olarak dinî açıdan sosyalleşmektedirler. Bu durum sosyal medyanın ergenlerin dinî yaşantıları üzerindeki etkisini ve önemini gözler önüne sermektedir (Ayaz, 2015, ss. 115-116). Çalışmamızdaki katılımcıların da internet ve sosyal medyada paylaşılan hadislere büyük oranda güveniyor olmaları da hadis ve sünnete yönelik bilgi kaynaklarının sağlam olmadığını göstermektedir.

Grafik 9. Katılımcıların İnternet ve Medyada Hadis veya Sünnetle Karşılaşma Oranları

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında yirmi dört (%96) katılımcı internet ve medyada hadis veya sünnetle karşılaşmakta olup, yalnızca bir (%4) katılımcının karşılaşmadığı görülmektedir.

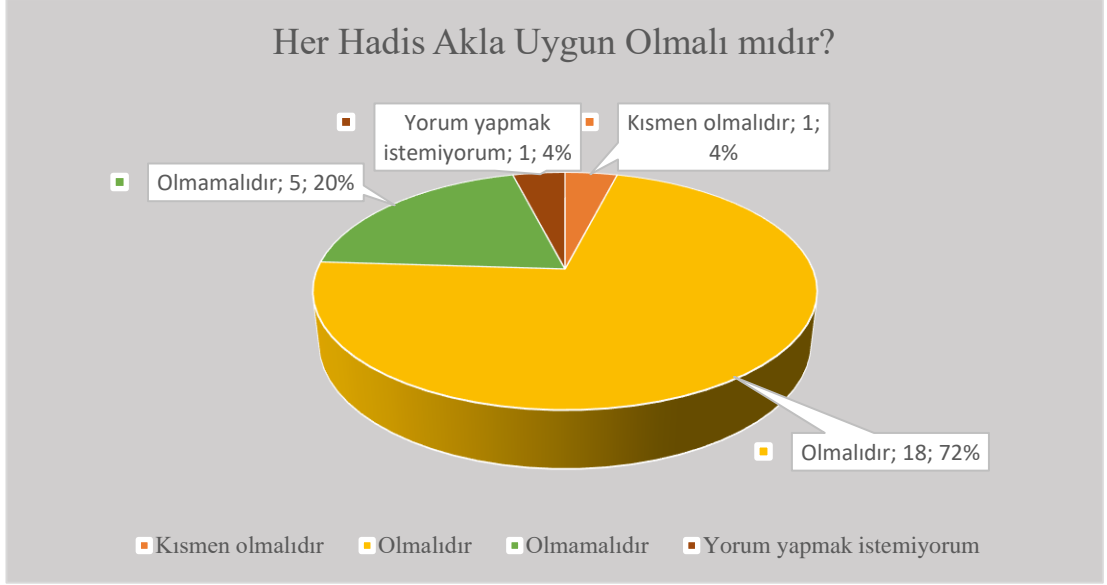
4.1.2.6. Hadis/Sünnet ve Akıl İlişkisi

Katılımcılara sekizinci olarak “*Her hadis akla uygun olmalı mıdır?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılara böyle bir sorunun yöneltilmesindeki sebep ise son dönemlerde hadislerin akla uygunluğu üzerindeki tartışmaların artmasıdır. Özellikle de rasyonalizmin (akılcılığın) rağbet gördüğü günümüz gençleri arasında hadis ve akıl ilişkisindeki bağlantı iyi kurulamadığından dolayı birçok hadis doğrudan reddedilmektedir. İmanımızın ziyadeliği, güzel amel ve ahlak konularında bizi beslemekte olan hadislerin, akılla ters düştüğü düşünülen birkaç rivayetten dolayı reddedilmesi akl-ı selime uygun düşmemektedir (Görmez, 2020, s. 200).

Birinci grupta yer alan K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K24’ün bu soruya cevabı “olmalıdır” doğrultusundaiken, K17 ise soruyu: “kısmen olmalıdır” şeklinde yanıtlamıştır.

İkinci grubu oluşturan K11, K12, K13, K23, K25 soruya “olmamalıdır” şeklinde yanıt vermiş olup, K6 ise: “yorum yapmak istemiyorum” cevabını vermiştir.

Sahih olan hadisler tarafgirlikten uzak, öznellik taşımayan, İslam’ın ve varlığın iyi bir şekilde anlaşılması için ilahi vahyin muhatap aldığı akla ters düşmezler. Bundan dolayı yaratılış amacına uygun davranan bir akılla çelişen hadislerin sıhhatinin sağlamlığı konusunda ciddi problemler var demektir. Yalnız burada kastedilen akıl, elbette ki tek bilgi kaynağı olarak akli merkeze alan rasyonalizm değildir. Hadislerin akla arzı konusunda rivayetlerin muhataplarının insan olduğu; bundan dolayı da her bir muhatabın akıl kriterinin değişkenlik gösterebileceği unutulmamalıdır. Gayb ve melekût alemi ile müteşabih konulardaki rivayetler aklın sınırlarını zorlamakta olup, bu hadislerin anlaşılabilmesi için akılcı yöntem değil, teşbihî ve takribî yöntem kullanılmalıdır. Böylelikle rivayetler akli kriterlere yaklaştırılacak ve anlaşılmasına kolaylık sağlanacaktır. Hadislerin akla arz edilmesi sonucunda ilk olarak reddetme yoluna gidilmeyip, konuyla ilgisi olan her bir yorumun incelenmesi konunun iyi bir şekilde anlaşılabilmesinde büyük bir öneme sahiptir (Görmez, 2020, ss. 198-199).

Grafik 10. Katılımcıların Hadis ve Akıl İlişkisine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on sekiz (%72) katılımcı her hadisin akla uygun olması; beş (%20) katılımcı olmaması; bir (%4) katılımcı ise kısmen olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca bir (%4) katılımcı da soruyu cevaplamak istememiştir.

4.1.2.7. Hz. Peygamber'in Sünnetleri

Katılımcılara dokuzuncu olarak: “*Hz. Peygamber'in aklınıza gelen ilk sünnetleri nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla katılımcıların Allah'ın Elçisi'nin sünnetlerine ilişkin düşünceleri ve bu sünnetlerin anlam ve önemini nasıl algıladıkları araştırılmıştır.

Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar şöyledir:

K1: Sakal uzatmak, bıyıkları kısaltmak, yemeği sağ elle yemek.

K2: Herhangi bir fikrim yok.

K3: Şu an aklıma gelmiyor.

K4: Bir işe besmeleyle başlamak, sağ ayakla eve girmek, orucu hurmayla açmak, zekât vermek, namaz kılmak, oruç tutmak.

K5: Suyu üç yudumda içmek, sofrada bağdaş kurarak oturmak.

K6: Temizlik, hoşgörü vb...

K7: Duştan sonra ayaklara soğuk su tutulması, orucu hurma ve zeytinle açmak.

K8: Abdest almak, gusül abdesti alırken en ufak bir yerin kuru kalmamasına dikkat etmek ki bunlar insan sağlığı için çok önemlidir, tırnak bakımı, insanlarla güzel diyalog kurmak, yemek saatlerimizin düzenli olması ve eşlerimize karşı iyi davranmak...

K9: Hayvanlarla aram çok iyi olduğu için ilk aklıma gelen Peygamber Efendimizin (s.a.s.) hayvanlara karşı olan merhametli tutumu, sokak hayvanlarıyla ilgilenmesi, selam vermek, esnafa hayırlı işler demek, tebessüm etmek...

K10: Sakal bırakmak, sünnet olmak.

K11: Sağ elle yemek, Pazartesi-Perşembe oruçları.

K12: Namazda elleri bağlamak, secde de “sübhane rabbiyel ala” ve rükuda da “sübhane rabbiyel azim” demek.

K13: Suyu oturarak ve üç yudumda içmek, sağ tarafımıza yatmak.

K14: Aklıma gelmiyor, yanlış bir şey söyleyerek de risk almak istemiyorum.

K15: Çakmak taşımak, başka da aklıma gelmiyor.

K16: Sol ayakla tuvalete girmek, şu an başka da hatırlayamadım.

K17: Sağ ayakla eve girmek, suyu oturarak içmek.

K18: Yemeğin hepsini bitirmek, orucu hurmayla açmak ve yemeğe tuzla başlamak.

K19: Sünnet namazlar.

K20: Yemeğe başlarken besmele çekmek.

K21: Abdest almak.

K22: Sünnet namazlar.

K23: Gülümsemek, büyüklere saygılı olmak, abdestin sünnetleri.

K24: Eşlerine yardım etmesi, alçak gönüllü olması ve ticarete pazarlık yapması.

K25: Misvak, temiz giyinmek ve suyu sağ elle içmek.

Katılımcıların yukarıda vermiş olduğu cevaplara bakıldığında çoğu davranışın Hz. Peygamber Efendimiz tarafından yapıldığı ve ümmetine de yapmasını tavsiye ettiği bilinmektedir. Özellikle de ahlak, ibadet, temizlik ve insanlar arasında iyi ilişkiler kurulmasına vesile olabilecek konular O'nun (s.a.s.) sünnetinin ne denli önemli olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların verdikleri cevaplarda zikrettikleri uygulamaların hadis kaynaklarında bir karşılığı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber'in sakal bırakmayı tavsiye ettiği ve bunu yaratılışa uygun bir davranış olarak gördüğü hadis kaynaklarında belirtilmiştir (Buhârî, Libas, 62; Müslim, Taharet, 56). Müşriklere veya Mecusilere muhalefet etmek gibi bir gerekçeden dolayı sakal bırakmanın bazen de gerekçe belirtmeden sakal bırakıp bıyıkların kısaltılmasının (Buhârî, Libas, 63; Müslim, Taharet, 52-55), istendiği ifade edilmektedir (Yalçın, 2009, s. 1). Diğer bir örnek olarak yeme ve içme konularına bakıldığında ise Efendimiz (s.a.s.) şeytanların sol elle yiyip içmelerinden dolayı ümmetine bu konuda uyarılarda bulunmuş, çocukların da sağ eli kullanmaları gerektiğini öğretmiştir (Buhârî, Et'ime, 2; Müslim, Eşribe, 105-109). Her ne kadar hadis kaynaklarında yer alıyor olsa da beşerî yönü temsil etmesi hasebiyle sakal bırakmak ve bıyık kesmek gibi uygulamaları sünnet kavramı içerisinde değerlendirmek doğru olmasa gerektir.

Bazı katılımcıların cevaplarının ise temel hadis kaynaklarında yer almayan; ancak halk nazarında sünnete dönüşmüş olan bazı rivayetlere dayandığı görülmektedir. Örneğin: "Hamamdan çıkarken ayakları soğuk su ile yıkamak baş ağrısını giderir." (Haşimî, 2017, s. 101) rivayeti herhangi bir temel hadis kaynağında bulunmamasına rağmen hadiste bahsedilen ayakların soğuk su ile yıkanması bazı katılımcılar tarafından sünnet olarak kabul edilmiştir. Aynı durum hiçbir hadis kaynağında bulunmayan yemeğe tuzla başlanması sünnet kabul edilmesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Hız. Peygamber'in aklınıza gelen ilk sünnetleri sorusuna verilen cevap aynı zamanda katılımcıların zihin dünyalarında nasıl bir peygamber algısı olduğu ile de ilişkilendirilebilir. Soruya verilen cevaplara bakıldığında ağırlıklı olarak ortaya çıkan sonuç sünnetin şekilsel olarak algılandığıdır. Bu cevaplar elbette ki katılımcıların Hz. Peygamber'e dair bir şeyler hatırladığını gösterse de zihin dünyalarında eksik bir sünnet anlayışı ve peygamber tasavvuru bulunduğu sonucunu değiştirmemektedir.

Zira namazın ve abdestin sünnetlerini, güzel işlere sağ elle başlamayı, suyu oturarak içmeyi öğreten Peygamberimiz aynı zamanda bizlere adaleti, merhameti, sevgiyi, liyakati, dürüstlüğü vb. Müslüman ruhuna yakışan olguları da sünnet olarak bırakmıştır. 25 katılımcı içerisinde soruya bu minvalde cevap veren yalnızca K6, K9, K23 ve K24 olmuştur.

Verilen cevaplarda son olarak dikkat çeken diğer bir durum ise katılımcılardan bazılarının zekât, namaz, hac gibi farziyet bildiren ibadetleri de sünnet olarak değerlendirmeleridir. Bu durum onların doğru bir sünnet bilgisine sahip olmadıklarını göstermektedir.

4.1.3. Genç Katılımcıların Hz. Peygamber Hakkındaki Bilgileri

İslam'ın tebliğ, tebyîn ve teşrî boyutunun kendisinden öğrenildiği, temsili noktasında da yine kendisinin örnek alındığı Hz. Peygamber'in sünnetini iyi bir şekilde anlayabilmek hiç şüphesiz O'nun (s.a.s.) hakkında sağlıklı bir malumat sahibi olmaktan geçmektedir. Nitekim bu durum da Müslümanların zihin dünyalarındaki Peygamber tasavvurunun şekillenmesinde ciddi bir önemi haizdir. Bundan dolayı katılımcıların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dair temel anlamda neler bildikleri birkaç soruyla ölçülmeye çalışılmıştır.

4.1.3.1. Hadis/Sünnet-Vahiy İlişkisi

Kur'ân'ın Hz. Peygamber'e indirilmesi diğer ilahi kitapları ve hadisleri içerisine almamakta, vahiyle bildirilmiş olması Yüce Allah tarafından gönderildiğine işaret etmekte, Fatiha ile başlayıp Nâs ile biten iki kapak arasında toplanması yalnızca Kur'ân'dan olanın yazıldığına, naklinin mütevatir oluşu bu özelliği taşımayan hiçbir şeyin Kur'ân gibi sayılamayacağına ve metlûv oluşuyla ibadet edilebilmesi de Kur'ân'ın tek olduğuna işaret etmektedir (Demirci, 2017, s. 43,62,63). Manaları Allah'a, lafzı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olan kudsî hadisler de Kur'ân gibi olmayıp, okunmalarıyla da ibadet edilmemektedir (Demirci, 2017, s. 43).

Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı olduğu birçok ayetle desteklenmektedir. Bu ayetler, Kur'ân'ın benzersizliğini ve taklit edilemezliğini vurgulayarak, onun ilahi kelâm olduğuna işaret eder. Özellikle Bakara Suresi'nde belirtilen meydan okuma hiçbir kimsenin Kur'ân'ın benzerini getiremeyeceğini ve bunun karşısında

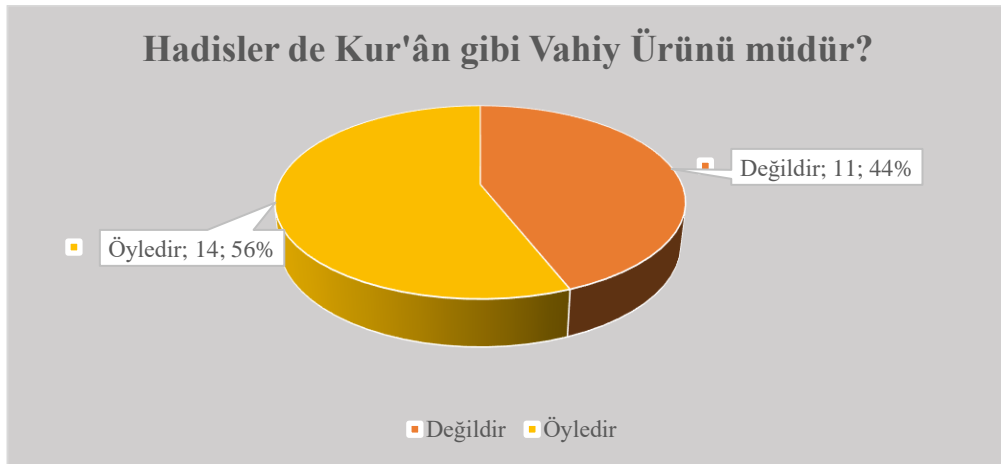
başarısızlıkla yüzleşecekleri konusunda uyarır (Bakara, 2:23, 24). Ayrıca, Kur'ân'ın ihtilaflardan uzak oluşu ve korunacağına dair vaatler, onun mucizevi niteliğini ve beşer kelâmı olmadığını da pekiştirmektedir (Yargıcı, 2016, s. 242). Hadis/sünnetin de vahiy ürünü olup olmadığı hususunda genel olarak üç kanaat bulunmaktadır. Bunlar hadislerin tamamının vahiy ürünü olduğu; hadislerin vahiy ürünü olmadığı ve bir kısmının vahiy ürünü olduğu şeklindedir.

Bu bilgilerden hareketle katılımcıların hadislere/sünnete Kur'ân'a karşı olan yaklaşımlarıyla aynı olup olmadığını öğrenebilmek için "*Hadisler de Kur'ân gibi vahiy ürünü müdür?*" sorusu onlara sorulmuştur.

Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevapları iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grubu oluşturan K4, K6, K8, K11, K12, K13, K15, K16, K18, K21 ve K24 hadisin *vahiy gibi olmadığı* kanaatini taşımaktadır. Bu kanaatin sebebini ise K8: "Kur'ân tektir.", K13: "Kur'ân Allah'ın sözü, hadisler ise Peygamber'in sözüdür." ve K21'de: "Farz olarak teşkil etmez." olarak açıklamışlardır.

İkinci grubu oluşturan K1, K2, K3, K5, K7, K9, K10, K14, K17, K19, K20, K22, K23 ve K25 ise hadisin *vahiy gibi olduğu* görüşündedirler.

Konunun girişinde verilen bilgilerden hareketle hadis/sünnetin bir kısmının vahiy mahsulü olmadığı bundan dolayı da birinci gruptaki katılımcıların vermiş oldukları cevabın da bu görüşle uyum içerisinde olduğu görülmektedir. İkinci grubu oluşturan katılımcıların ise hadis/sünnetin tamamının vahiy ürünü olduğu görüşünü benimseyenlerle aynı kanaatte oldukları görülmektedir.

Grafik 11. Katılımcıların Hadis-Vahiy İlişkisine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında katılımcıların on bir (%44) tanesi hadislerin de Kur'ân gibi vahiy ürünü olmadığını, on dört (%56) tanesi ise vahiy ürünü olduğunu düşündükleri görülmektedir.

4.1.3.2. Taklit ve Sünnet İlişkisi

Sünnet, Hz. Peygamber'in sözlerini, eylemlerini ve uygulamalarını sorgusuz sualsiz taklit etmek anlamına gelmez. Bunun yerine, onun getirdiği çözümlerin ve uygulamaların altında yatan niyetleri, amaçları ve prensipleri anlamak ve bunlara uygun hareket etmek önemlidir. Sünnetin özü, bu derin anlayış ve bilinçle hareket etmektir (Kırbaçoğlu, 2020, s. 92). Sünnetin takip edilmesi, Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme geri dönüş ya da o dönemin yaşam tarzını birebir bugüne taşıma çabası değildir. Bu yaklaşım, sünnetin yüzeysel bir taklitçiliğinden öteye geçmeyip, onun derinlerindeki hikmet ve ilkeleri göz ardı etme riski taşır. Günümüz sorunlarına çözüm bulmada bu şekilde yüzeysel bir sünnet anlayışı yetersiz kalabilir ve asıl amaçtan sapma tehlikesi içerebilir (Kırbaçoğlu, 2020, s. 92).

İslam geleneğinde, Peygamber Efendimiz'e tabi olmak (ittibâ) ile onu taklit etmek (teşebbüh) arasında önemli bir ayrım bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz'e tabi olmak onun öğretilerini ve yaşam tarzını anlamak ve bu bilgiyi kendi hayatımıza uygulamak anlamına gelirken, taklit etmek ise sadece dış görünüşünü veya davranışlarını kopyalamak demektir. Bu ayrım, Peygamber Efendimiz'in evrensel mesajını ve ebedi öğretilerini günümüz dünyasına nasıl taşıyabileceğimizi anlamamız açısından kritik bir öneme sahiptir (Görmez, 2020, s. 103).

Yukarıdaki bilgilerden hareketle katılımcıların sünnete yönelik yaklaşımının taklidî ya da ittibaî boyutta olup olmadığını öğrenebilmek adına kendilerine: *“Peygamberi taklit etmek O'nun (s.a.s.) sünnetini tam anlamıyla yaşamak anlamına gelir mi?”* sorusu yöneltilmiştir.

İlk grupta yer alan 15 katılımcının (K1, K2, K4, K5, K6, K8, K9, K11, K14, K15, K17, K20, K21, K22 ve K24) soruya cevabı şu şekildedir:

K1: “Gelmez.”

K2: “Gelmez.”

K5: “Gelmez.”

K6: “Hayır.”

K8: “Taklit etmekten ziyade söylediği yönde ilerlemek gerekir. Bu yapılırsa O’nun (s.a.s.) sünnetini tam anlamıyla yaşamış oluruz.”

K9: “Gelmez.”

K11: “Gelmez.”

K14: “Gelmez.”

K15: “Gelmez.”

K17: “Gelmez.”

K20: “Gelmez.”

K21: “Gelmez.”

K22: “Gelmez.”

K24: “Gelmez çünkü bu yaşamamıza ya da hayat biçimimize empoze etmediğimiz sürece istediğimiz kadar da taklit etsek bunun bir oyuncudan farkı kalmaz.” cevabını vererek sünnetin ittibaî boyutuna vurgu yapmışlardır.

İkinci grubu oluşturan 8 kişinin (K3, K7, K10, K12, K13, K16, K19 ve K25) görüşü ise Efendimizi (s.a.s.) taklit etmenin, O’nun (s.a.s.) sünnetinin tam anlamıyla yaşandığı manasına gelebileceği yönünde olmuştur.

K10: “Taklit edilen şeyler iyi konularda ise bu durum O’nun (s.a.s.) sünnetini tam anlamıyla yaşamak manasına gelir.” ve K25: “Kalben ona inanılarak yapılıyorsa gelir.” şeklinde cevap vermişlerdir.

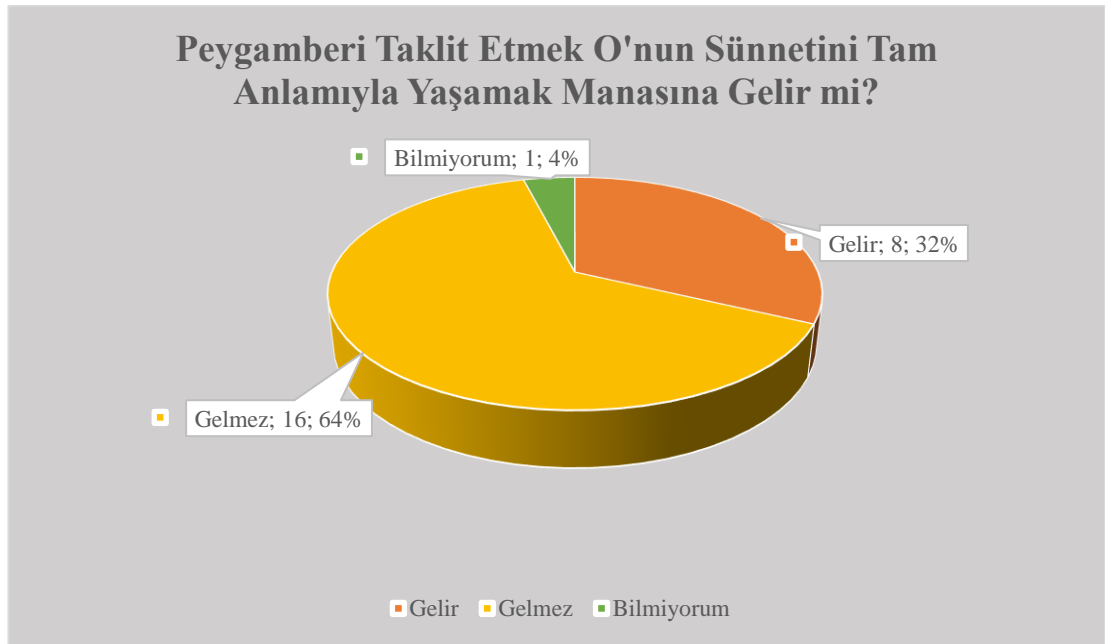
Diğer iki katılımcıdan K23’ün bu soruya cevabı bilmediği yönünde olurken K18’in cevabı ise şu şekildedir:

K18: “Bence Peygamber taklit edilmemelidir çünkü; resimleri bile yok. O’nu (s.a.s.) putlaştırmamızı istememişlerdir ki taklit etsek bile bu Kur’ân’ı yaşadığımız ya da iyi insan olduğumuz anlamına gelmez.” şeklinde verdiği cevap ile konuyu farklı bir noktaya taşımıştır. Bir şeyin putlaştırılması denildiğinde akla ilk gelen bunun resimler, heykeller vb. üzerinden yapılmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.s.) bundan dolayı yalnızca Allah’a kulluk etme bilincine engel olduğu gerekçesiyle tevhîd inancının yerleştirilmeye çalışıldığı ilk dönemlerde bu uygulamaları yasaklamıştır.

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in taklit edilmesi O'nun (s.a.s.) resimlerinin olmamasıyla ve putlaştırılmasıyla ilgili konulardan bağımsız ve uzaktır.

K10'un: "Taklit edilen şeyler iyi konularda ise bu durum O'nun (s.a.s.) sünnetini tam anlamıyla yaşamak manasına gelir." şeklindeki cevabı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fiillerini iyi ve kötü olarak sınıflandırdığını düşündürmektedir. Halbuki Yüce Allah'ın: "İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır." (Ahzâb, 33/21) ve "Hayır, rabbine and olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar." (Nisâ, 4:65) buyurması; Hz. Peygamber'den her zaman iyi ve güzel işlerin sadır olduğuna/olacağına ve O'na (s.a.s.) gönülden inanmanın da iman etmenin şartlarından olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Grafik 12. Katılımcıların Taklit-Sünnet Arasındaki İlişkiye Hakkında Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında katılımcıların on altı (%64) tanesi Hz. Muhammed'i (s.a.s.) taklit etmenin O'nun (s.a.s.) sünnetinin tam anlamıyla yaşamak manasına gelmediğini, sekiz katılımcınının (%32) ise geldiğini düşündükleri görülmektedir. Geriye kalan bir (%4) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir.

4.1.3.3. Son Peygamberin Akıllarda Uyandırdığı Çağrışım

Zihinlerdeki Peygamber algısının, O'na (s.a.s.) dair duygu ve düşüncelerin sünneti anlamada büyük bir öneme sahip olmasından dolayı katılımcılara “Hz. Muhammed (s.a.s.) denilince aklınıza gelen ilk şeyler nelerdir?” şeklinde bir soru yöneltilerek onların sünnete yaklaşımlarına dair fikir elde etmek amaçlanmıştır.

Katılımcıların bu soruya verdiği yanıtlara bakıldığında Hz. Peygamber'in insanlığa gönderilmiş numune-i imtisal oluşuna uygun düşen yorumlar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de O'nun merhameti, ismi duyulunca ve zikredilince gönüllere huzur verdiği ile kendisinden yalnızca güzellik ve iyilik hasıl olan temiz bir beşer olduğu cevapları ağırlık kazanmıştır. Yalnızca K20 bu soruya “*bilmiyorum*” cevabını vermiş olup, K1'de: “Her türlü eleştirilebilecek yönleri olmakla birlikte, güçlü bir lider, İslam'ın yayılmasında büyük etkiye sahip, iyi bir tüccar ve zamanında çok iyi işler yapmış bir âlim.” yanıtını vermiştir.

K3 bu soruya: “Dürüstlük, adalet, güven...” cevabını verirken, K9: “Huzur, saygı, sevgi...”, K12: “Gönül fethetmek” ve K24 ise: “Eşlerine iyi davranması ve eşlerini her zaman el üstünde tutması” şeklinde yanıtlamıştır.

K19 soruyu: “Halifelik”, K5: “Mekke, Medine ve Hendek Savaşı” ve K16: “Ticaret” olarak yanıtlamıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar arasında diğerlerinden farklılaşan ve daha çok Efendimiz'in (s.a.s.) şemâiline dikkat çeken yanıt ise K4'ün: “Sakalının beyazlığı, nur yüzlü olması.” şeklindeki cevabı olmuştur.

Katılımcıların sorular karşısında vermiş oldukları yanıtlar aslında onların zihin dünyalarındaki Peygamber tanımına işaret etmektedir. Konuya bu minvalden bakılarak bir değerlendirme yapıldığında ortaya çıkan Peygamber tanımlarının kimisinde üsve-i hasene, kimisinde komutan, kimisinde tüccar, kimisinde devlet başkanı, kimisinde ise iyi bir aile reisi ve eş doğrultusundadır. Soruya verilen cevaplar arasında yalnızca K4'ün aklına O'nun (s.a.s.) şekilsel yönü gelmiş olup, genel itibariyle verilen cevapların Hz. Peygamber'in numûne-i imtisâl oluşuyla uyum içerisinde olduğu görülmektedir.

4.1.3.4. Peygamber'in Sözlerinin Bağlayıcılığı

İslam inancında peygamberlerin masumiyeti onların her türlü günah işlemekten Allah tarafından korunduğu anlamına gelen “ismet” kavramı ile ifade edilmektedir (Bulut, 2001, s. 134). İslam âlimleri, peygamberlerin masumiyeti konusunda çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Âlimlerin çoğunluğu, peygamberlerin büyük günahlardan korunduğunu, nübüvetten önce ve sonra kasten büyük veya küçük günah işlemediklerini kabul ederken, bazı küçük hataların (zelle) unutkanlık veya yanılğı sonucu işlenebileceğini belirtmişlerdir. Bu görüş, Eş'ariyye, Mâtürîdiyye ve Mu'tezile gibi önemli İslamî düşünce ekollerince de benimsenmektedir (Yavuz, 2007, s. 260).

Peygamber hem sözleriyle hem de davranışlarıyla hata yapmaktan korunur. Bilinçli olmaksızın bir hata yaparsa Yüce Allah onu hemen uyarır ve düzeltir, peygamberini bu konuda asla yalnız bırakmaz (Sâbûnî, 2016, s. 110). Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) (r.anh) “Mâsumiyet imtihana tâbi tutulmayı kaldırmaz.” cümleleriyle ifade etmek istediği peygamberin günahlardan korunmasının onun iradesini etkilemediğini ve bundan dolayı da hem günah işlemekten alıkonulduğunu hem de hayırlı işler yapmaya teşvik edildiğini ifade etmektedir. İsmet, Allah'ın bir lütfu olarak peygamberi kötülüklerden uzak tutar; ancak ilahi sınavın gerçekleşebilmesi için peygamberde de irade mevcuttur. Bu, peygamberin hem ilahi koruma altında olduğunu hem de kendi seçimlerini yapma özgürlüğüne sahip olduğunu gösterir (Sâbûnî, 2016, s. 110).

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aynı zamanda beşerî yönü olduğunun unutulması, söylediği her sözün vahiymiş gibi telakki edilmesi ve yapmış olduğu her uygulamanın ilahî bir hikmete mebni olduğu görüşü geçmiş zamanda olduğu gibi günümüzde de bazı kesimler tarafından devam ettirilmeye çalışılmaktadır (Kırbaşoğlu, 2020, s. 260). Böylelikle katılımcılara “*Peygamberimizin her söylediğini yapmamız gerekir mi?*” sorusu yöneltilmiş, bununla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nebevî ve beşerî yönüne dair yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Soruya verilen yanıtlara bakıldığında ortaya iki gurup çıkmakta olup çoğunluğu oluşturan birinci grup (K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16, K17, K19, K20, K21, K22, K23 ve K25) *Efendimiz'in (s.a.s.) her söylediğini yapmamız gerektiği* kanaatini taşımaktadır. Onların soruya yanıtları şöyledir:

K1: “Yapmaya çalışmalıyız. Kötü bir şey söylediğini sanmıyorum.”

K3: “Söylediklerini harfiyyen yapmamız gerekir, eğer yapmazsak O’na (s.a.s.) karşı gelmiş oluruz.”

K4: “Gerekir.”

K5: “Yapmamız gerekir.”

K7: “Evet gerekir.”

K8: “Yapmamız gerekir yoksa O’na (s.a.s.) karşı gelmiş oluruz.”

K9: “Farklı dine mensup insanlar da bunu düşündüğünde anormal olan hiçbir durum söz konusu değil. O’nun (s.a.s.) bizden istedikleri normal ve yapılması gereken şeyler olup, yapmamız gerekir.”

K10: “Yapmamız gerekir.”

K11: “Her söylediğini yapmamız gerekir.”

K12: “Gerekir.”

K13: “Yapmamız gerekir.”

K16: “Söylediklerinin doğruluğu kesinse, kesinlikle yapmamız gerekir.”

K17: “Kısmen gerekir herkes de yapmıyor zaten.”

K19: “Gerekir.”

K20: “Gerekir.”

K21: “Gerekir.”

K22: “Gerekir.”

K23: “Gerekir.”

K25: “Gerekir.”

İkinci grubu oluşturan bazı katılımcıların cevabı ise aşağıdaki gibidir:

K2: “Şu anki zamanda yapılır veya yapılamaz diyemem. Yapılamıyor ve yapılamayacak çok şey var. Müslümanlık şu anki tıbbın gelişmesine aykırıdır.”

K6: “Her söylediğini yapmamız gerekmez.”

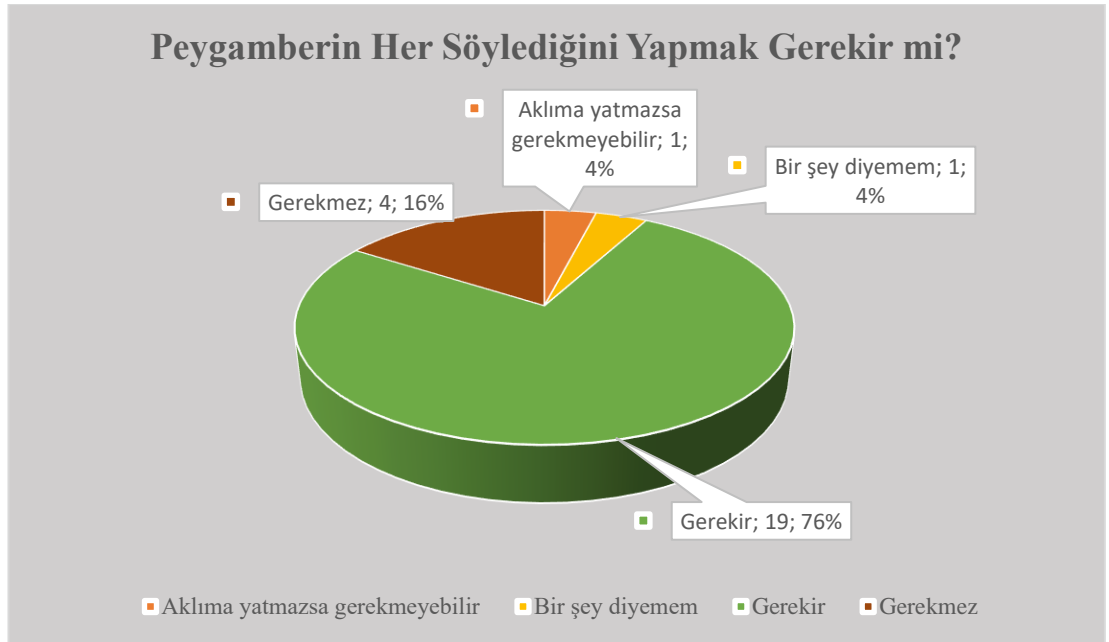
K14: “Aklıma yatmazsa gerekmez. Şu an dinden çıkıyor muyum acaba?”

K15: “Gerekmez.”

K18: “Gerekmez.”

K24: “Gerekmez. Bizim de kendi aklımız olduğu için bir şeyleri kendimiz ölçüp biçerek akıl süzgecimizden geçirerek karar vermenin doğru olduğunu düşünüyorum.”

Görüldüğü üzere katılımcıların çoğunluğu Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tüm sözlerinin bağlayıcı olduğunu düşünmekte ve bu konuda bir ayırım yapmamaktadır. Diğer katılımcılar ise Efendimiz’in (s.a.s.) tüm sözlerinin bağlayıcı olmadığı kanaatindedir.

Grafik 13. Katılımcıların Peygamberin Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusuna Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında katılımcıların on dokuz (%76) tanesi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her söylediğinin yapılması, dört katılımcı (%16) yapılmaması, bir (%4) katılımcı O’nun (s.a.s.) söyledikleri aklına yatmazsa yapılmayacağı gerektiği görüşündedir. Geriye kalan bir katılımcı (%4) ise soruya yorum yapmamıştır.

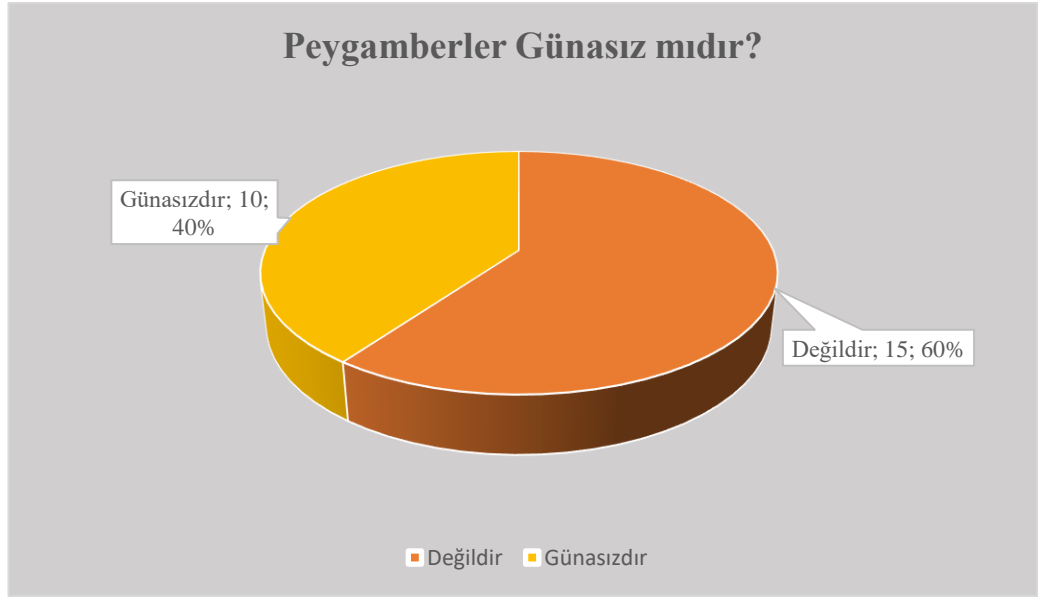
Katılımcılara yöneltilen aşağıdaki alt soru ile Hz. Peygamber’in (s.a.s.) günahsız olup olmasının O’nun (s.a.s.) beşer yönünü ortadan kaldırıp kaldırmadığı bilgisi, binaenaleyh yaptığı her şeyin ilahî kaynaklı olarak değerlendirilmesindeki etkisinin ise ne ölçüde olduğu yukarıdaki ana soru ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılara alt soru olarak yöneltilen: “Peygamberler günahsız mıdır?”

sorusuna ilk grupta yer alan on beş katılımcı (K4, K7, K9, K10, K11, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23 ve K24) peygamberlerin günahsız olmadıkları cevabını vermişlerdir. Konuyla ilgili verilen bazı cevaplar ise aşağıdaki gibidir:

K7: “Her insan gibi onların da günahları vardır. Örnek olarak da daha önceden Müslüman olmayıp sonradan Müslüman olan Peygamber Efendimiz ve başka Peygamberleri söyleyebilirim.” şeklindeki yanıtı ile temel İslâmî bilgilerden yoksun olduğunu göstermektedir.

K9: “Günahsız değildirler. Onlarla ilgili filmleri, animasyonları incelediğimizde kendileri de günahsız olmadıklarını kabul ediyorlar; çünkü günahsız hiç kimse yoktur.”

İkinci gruptaki on kişi (K1, K2, K3, K5, K6, K8, K12, K13, K14 ve K25) ise soruya peygamberlerin günahsız oldukları şeklinde cevap vermişlerdir.

Grafik 14. Katılımcıların Peygamberlerin Günahsız Olup Olmadıklarına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on beş (%60) katılımcı peygamberlerin günahkâr olduğunu, on (%40) katılımcı ise günahkâr olmadıklarını düşünmektedir.

Verilen cevaplardan hareketle katılımcıların büyük çoğunluğunun peygamberlerin ismet sıfatından habersiz olduklarını söylemek mümkündür. Bu onların en temel dinî konularda dahi yeterli/doğru bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in aynı zamanda bir beşer olmasından dolayı her fiilinin ilahî kaynaklı olmayıp hakkında yanıldığı konulara dair Kur'ân'dan ve hadislerden verilen örneklere bakıldığında bunların dinin esaslarından olmayan konular olduğu da unutulmamalıdır (Kırbaşoğlu, 2020, s. 259). Hz. Peygamber'in (s.a.s), görme engelli biri geldiğinde yüzünü ekşitmesi, gerektiğinde izin vermeyi reddedememesi, eşlerinin davranışlarına tepki olarak bazı şeyleri kendisine yasaklaması, savaş mevzilerini belirlemedeki hataları, hurma aşılama konusundaki tavsiyelerinin faydasız olması, düşman tarafındaki bazı kişilerin öldürülmesine karşı çıkması ve uygun olmayan durumlarda esir alması gibi hatalarında ashâbı tarafından eleştirilse de (Akbulut, 1992, ss. 69-70) bunların tamamı gündelik işlere yöneliktir.

Yukarıda verilen örnekler ve bunlar gibi birkaç örnek üzerinden yola çıkılarak bu hatalı davranışları sünnetin tamamına indirgemek doğrulardan uzaklaşmak demek olup, Peygamber'in (s.a.s.) İslâm'ın ana ilkeleri ve bunların pratiği konusunda hata yaptığına rastlanılmış değildir (Kırbaşoğlu, 2020, s. 259). Bu bilgiler ışığında nübüvvet- beşer ayrımının, İslâm'ın temel kaideleri ile günlük işlerin ayrımının iyi bir şekilde yapılarak Allah Rasûlü'nün her yapıp ettiğinin sünnet olmadığı kanaatine varılabilir.

4.1.4. Günlük Yaşantıdaki Bazı Uygulamaların Sünnet Olarak Kabulü

İnsan yaşantısındaki iyi ve güzel davranışların kaynağını Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünneti oluşturmaktadır. Kişinin aile yaşantısından, markette yaptığı alışverişe varıncaya kadar sergilediği bütün davranışlar hiç şüphesiz sünnetin kuşatıcı bir özelliği haiz olmasının sonucudur. Durum böyle olmasına rağmen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetinin bazen kültürel faktörler, adetler ve geçmiş zamanlara ait olan bazı uygulamaların devam ettirilmesi anlayışı ile karıştırıldığı görülmektedir. Nitekim bunun sonucunda da aslında sünnet olmayan birçok şeyin aidiyeti Peygamber'e (s.a.s.) atfedilerek yanlış bir sünnet algısının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Sorulara verilen cevaplarla katılımcıların zihinlerindeki sünnet algısının ne denli doğru anlaşılabilirliğinin tespit edilebilmesi için katılımcılara günümüzde en çok uygulanmakta olan bazı davranışları neden yaptıkları ve bunlardan hangilerinin sünnet olup olmadığını bildiklerine dair sorular yöneltilmiştir.

İslâm'ın temizliğe önem verdiği, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) de bu konu üzerinde özellikle durduğu ehline malumdur. Fakat bazen araçla amaç karıştırılmakta ve amaç aracın gölgesinde bırakılabilmektedir. Bundan dolayı katılımcılara ilk olarak “*Misvak kullanmak sünnet midir? Alt soru - yoksa ağız temizliğimizi diş fırçasıyla da yapsak sünneti yerine getirmiş olur muyuz?*” sorusu yöneltilerek katılımcıların ağız temizliği konusunda aracı mı yoksa amacı mı sünnet olarak bildikleri öğrenilmek istenmiştir.

İlk grupta yer alan on dokuz kişi (K1, K3, K4, K5, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K19, K20, K21, K22, K23, K24 ve K25) misvağın “sünnet olduğu” görüşündedir.

İkinci grupta bulunan üç kişi (K16, K17 ve K18) ise misvağın “sünnet olmadığı” görüşündedir.

Üçüncü grubun katılımcıları olan üç kişi (K2, K6 ve K9) ise misvağın ne olduğunu bilmemektedir.

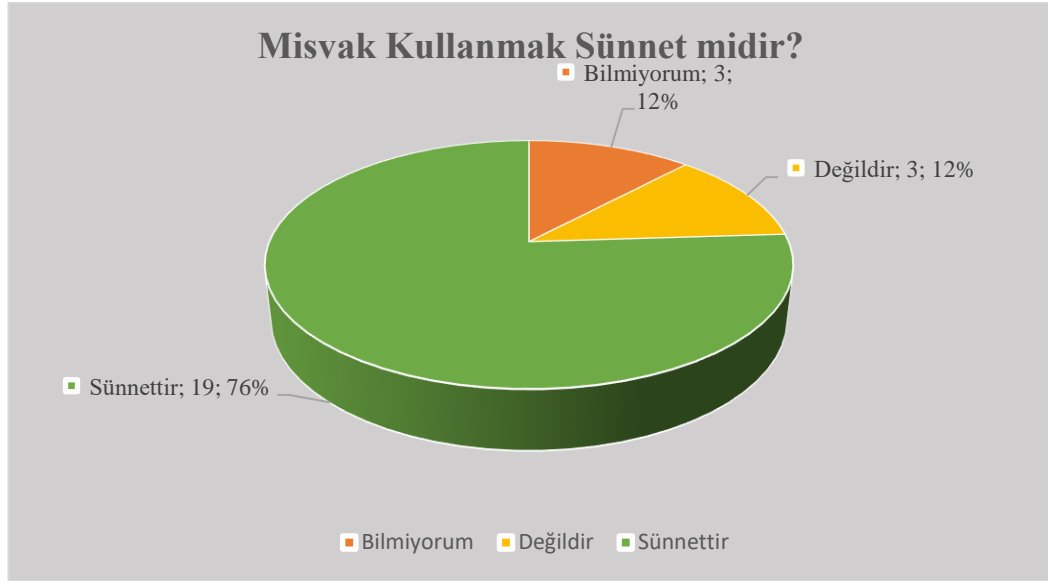
Genel itibariyle katılımcılar ağız temizliğinin misvak yerine diş fırçası kullanılarak yapılmasıyla da sünnetin yerine getirilmiş olacağı; buradaki asıl amacın temizlik olduğu kanaatindedirler.

K7, K10, K13, K15, K16, K20 ve K24 ise diş fırçasıyla yapılan ağız temizliğinde sünnetin yerine getirilemeyeceği görüşüne sahiptirler.

Misvak kullanımı noktasında Allah Rasûlü'nden aktarılan birçok rivayet bulunmaktadır. Bunlardan en meşhuru ise: “*Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım onlara her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.*” (Buhârî, Cuma, 8; Müslim, Taharet, 15, 42) rivayetidir. Söz konusu rivayetlerin anlaşılmasında ve hayata geçirilmesinde önemli olan nokta ise amaç-arac ayrımı yapabilmektir. Misvak kullanımıyla ilgili hadislerdeki amacın ağız temizliği olduğu açıktır. Nitekim zamanın ve imkânların değişmesiyle birlikte araçlar da değiştiğinden dolayı, günümüzdeki diş fırçalarının kullanımıyla da ağız temizliği sünnetinin yerine getirilmiş olacağı aşikârdır. Peygamber Efendimiz'in “Kim şu bitkiden (sarımsak veya soğan) yemişse, mescidimize yaklaşmasın!” (Buhârî, Ezân, 160, Et'ime, 49; Müslim, Mesâcid, 68) hadisi de amacın diş fırçalama aleti değil, ağız temizliği olduğuna işaret eden farklı bir örnektir. Şayet ağız temizliğinde “erak” ağacından yapılan fırça kullanılacaksa onun

da temiz bir şekilde kullanımına dikkat edilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Sandıkçı, 2016, s. 118).

Grafik 15. Katılımcıların Misvağın Sünnet Olup Olmadığına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on dokuz (%76) katılımcının misvak kullanmanın sünnet olduğu; üç (%12) katılımcının sünnet olmadığını düşündüğü ve geriye kalan üç (%12) katılımcının ise konuya dair herhangi bir bilgisinin olmadığı görülmektedir.

Katılımcılara ikinci olarak “*Gündelik hayatta cübbe ve sarık giymek sünnet midir? Takke veya benzeri şeylerle namaz kılmamak sünnete aykırılık mıdır?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun sorulma sebebi toplumumuzda kılık kıyafet konusunun Hz. Peygamber’in sünnetiyle ilişkilendirilmesidir. Toplumumuzda cübbe ve sarık giyemedikleri için Allah Rasûlü’nün bu konuyla ilgili sünnetini yerine getiremediklerinden dolayı üzülenlerin olduğu görülmektedir. Hatta cübbe ve sarık giyenler, bazı kimseler tarafından sünneti uyguladıkları düşüncesiyle övülmektedir.

Birinci gruptaki altı katılımcı (K2, K8, K10, K12, K13 ve K21) cübbe ve sarık giymenin sünnet olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Hatta K8, K12 ve K13 namazların takkesiz kılınmasının bile sünnete aykırılık teşkil edip, mekruh olduğu görüşündedir.

İkinci grupta yer alan sekiz kişi (K3, K6, K7, K9, K14, K19, K20 ve K22) sorunun cevabını bilmediklerini ifade etmiş, K3 ayrıca: “Hatta cübbe ve sarıkla

dolaşan kişiler yaşadığımız toplumda dışlanmaktadır.” şeklinde bir ekleme de yapmıştır.

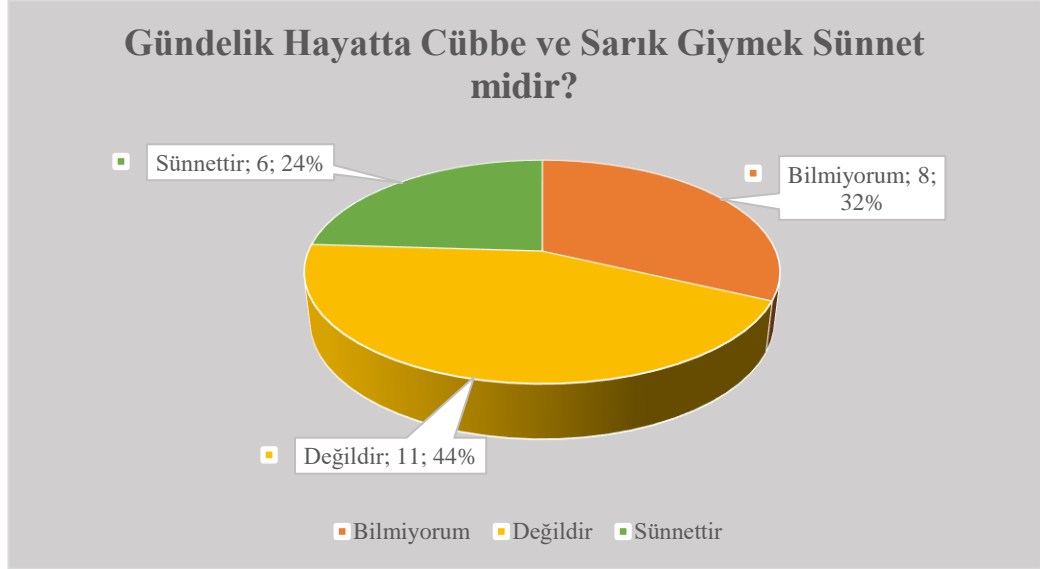
Üçüncü grubu oluşturan on bir katılımcı (K1, K4, K5, K11, K15, K16, K17, K18, K23, K24 ve K25) ise cübbe ve sarık giymenin sünnet olmadığı kanaatindedir.

Klasik hadis eserlerinin Kitabü'l-Libas bölümlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kılık-kıyafetine dair bilgiler bulunmakla birlikte bu bilgiler aynı zaman da o dönemin kıyafet kültürü hakkında da bilgi edinilmesine katkı sağlamaktadır. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) izar, rida, hibere, cübbe (kaftan), mırt, hamisa, kamîs, burnus, sirval, sarık ve kalansuve gibi çeşitli kıyafetler giydiğine dair rivâyetler bulunmaktadır (Güngör, 2016, ss. 48-67). Hz. Peygamber de bir beşer olarak içerisinde yaşadığı şartlara uygun kıyafetler giymiş olup bunlar arasında cübbe ve sarık da bulunmaktadır (Buhârî, Libâs, 7, 37; Ebû Dâvûd, Libâs, 21; İbn Mâce, Taharet, 39, Libâs, 14; Müslim, Hacc, 1).

İnsanların yaşadığı coğrafi koşullara göre kıyafet üretmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydeki kıyafetleri tercih etmeleri kaçınılmazı pek de mümkün olmayan bir durumdur (Güngör, 2016, s. 63). Dolayısıyla cübbe ve sarık giymenin sünnet ile ilişkilendirilebilecek herhangi bir yönü bulunmamaktadır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi kılık-kıyafet tercihi başta yaşanılan bölgenin şartlarına daha sonra da kişinin kendi tercihinine göre yapılmaktadır. Nitekim günümüz şartlarında kişilerin İslâm'daki kıyafet adabını dikkate alarak diledikleri kıyafeti giymelerinde herhangi bir beis olmayıp aynı zamanda bu durum sünnete de aykırılık teşkil etmemektedir.

Peygamber Efendimiz ve sahabesi, geleneksel olarak başlarını örtmüşlerdir. İslam'dan önce de sonra da bu gelenek devam etmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.), günlük giysileriyle namaz kılmış ve ibadet için özel giysiler tercih etmemiştir. Bazen takke üzerine sarık sarmış, bazen de sadece takke veya sarık kullanmıştır. Bu pratikler o dönemin örf ve iklim şartlarının bir gerekliliğidir (Ebû Dâvûd, Libâs, 21; Tirmizî, Libâs, 12, 42). Sarık, takke veya benzeri şeylerle namaz kılmamak sünnete aykırılık olmayıp “*Sarıkla kılınan namaz sarıksız kılınan namazdan yetmiş kere daha faziletlidir.*” hadis olduğu zannedilen bu rivayetin mevzu olduğu Ali el-Kârî'nin (ö.1014/1605) *el-Esrâru'l-Merfûa*'sında zikredilmiştir (Aliyyu'l-Kârî, 1986, ss. 234-235).

İslam âlimleri arasında namaz sırasında erkeklerin başlarını örtme konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları, bu uygulamanın sünnet olduğunu ve başı açık namaz kılmanın mekrûh sayılabileceğini ifade ederken, diğerleri örfî adetlere dayanarak başı açık namaz kılmanın sakıncasız olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak başı bir şeyle örterek namaz kılmanın güzel bir davranış olduğu fakat baş açık namaz kılmanın da caiz olduğu kabul edilmektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017).

Grafik 16. Katılımcıların Cübbe ve Sarığa Dair Fikirleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on bir (%44) katılımcı gündelik hayatta cübbe ve sarık giymenin sünnet olmadığını; altı (%24) katılımcı sünnet olduğunu düşünmektedir. Geriye kalan sekiz (%32) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir. Soruya cevap veren katılımcılardan büyük çoğunluğunun isabetli bir görüşe sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcılara üçüncü olarak “*Hz. Peygamber’in sünnetinde kadının konumu hakkında neler söylersiniz?*” sorusu sorulmuştur.

Kadını meta olarak gören bir bakış açısı ile kadına cahiliye toplumundaki gibi bir muamelede bulunulmaya çalışan bakış açısı Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetindeki kadının değerli konumundan uzaktır. Bu iki bakış açısı da tehlikeli olup, kadınları güçsüz kabul ederek hakîr gördüklerinden dolayı onlara her türlü olumsuz muameleyi reva görmektedir. Katılımcılara yöneltilen bu soruyla kadının binlerce yıl öncesindeki konumunun şimdiki konumundan daha mı iyi yoksa daha mı kötü olduğu öğrenilmeye çalışılmış, buradan da kadının İslâm’daki yerinin önemi vurgulanmak istenmiştir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplarda ağırlıklı olarak “Hz. Peygamber’in kadınlara çok değer verdiği, cahiliye döneminde kadınların düştüğü konumdan onları kurtararak adeta kadınlara bir nefes olduğu görüşü hâkimdir. Bu kanaati taşımakta olan bazı katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar aşağıdadır:

K2: “Şu anki devirden daha iyi olduğunu düşünüyorum.”

K10: “Kadınlar biz erkeklerden daha değerlidir. Kadınlara önem verildiği için de Allah onların tesettüre girmesini istemiştir.”

K11: “O’nun (s.a.s.) sünnetinde kadınların çok güzel yeri vardı.”

K12: “Baş tacıdır.”

K16: “Çok değer verip onları el üstünde tutmuştur.”

K18: “Kadınlar el üstünde tutulmuş ve onlara yardımcı olunulması tavsiye edilmiştir.”

K13: “Peygamber Efendimiz (s.a.s.) kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir cahiliye toplumunda dünyaya gelmesine rağmen O (s.a.s.) kız çocuklarını omuzlarından gezdiriyormuş. Kadın baş tacıydı.”

K14 bu soruya cevap olarak olumlu cümlelerle başlamış fakat daha sonra aklında soru işaretleri olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin cevabı: “Peygamberimizin kadına değer verdiğini hatta kızını omzuna aldığını ama bazen de değer vermediğini düşünüyorum. İslam’da kadın dört eşle evlenebilir gibi şeylerin söylenmesi aklımızda şüpheler uyandırıyor. Böyle bir şey yapmak hak mıdır? Hak ise neden erkeğe hak olup kadına hak olmuyor?” şeklindedir. Aynı şekilde K15’in: “Kadınları korumuştur fakat cennette erkeklere şu kadar Huri, kadının kocasına yetemeyeceği gibi durumlar da beni şüpheye düşürüyor. Bu şüphem bilgi eksikliğimden kaynaklı da olabilir.” cevabı ile K14 ile yakın görüşte olduğu; hatta benzer konulardan dolayı aynı kanaati taşıdıkları görülmektedir.

K19: “O zamanlarda kadının kötü bir konumu olduğunu düşünüyorum. Kadının konumu günümüzdeki gibi değildi.” sözleriyle Efendimiz’in kadınlara yaklaşımından ziyade yaşadığı dönemdeki kadınlara karşı olumsuz tutumu eleştirmektedir.

K3, K23 ve K25 ise soruyu yanıtlamak istememişlerdir.

Genel itibariyle katılımcılar kadının konumunun Hz. Peygamber'in sünnetinde ve İslâm'da güzel bir yere sahip olduğunu düşünmektedir. Nitekim *“Onlarla güzel geçinin.”* (Nisâ, 4:19), *“Cennet annelerin ayakları altındadır.”* (Nesâî, Cihâd, 6), *“Sizin en hayırlınız, ailelerine en güzel muâmelede bulunanınızdır!..”* (Dârimî, Nikâh, 55; İbn Mâce, Nikâh, 50), *“Kadınları dövmeyiniz!.. Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir.”* (Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 51) ve *“Ey insanlar! Kadınların haklarına riâyet ediniz! Onlara şefkat ve sevgi ile muâmele ediniz! Onlar hakkında Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah emâneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz!”* (Müslim, Hacc, 147) ayet ve hadisleri de kadının İslâm'daki önemli değerini vurgulamaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve İslâm'ın kadına verdiği değerin farkında oldukları görülmektedir.

Gündelik yaşamda sünnet olarak bilinen yaygın uygulamalardan birisi de mevlit geleneğidir. Mevlit, İslam edebiyatında büyük bir öneme sahip olan ve Hz. Muhammed'in doğum gününü kutlamak için düzenlenen törenlerde okunan özel eserlere verilen isim olup, ilk dönemlerde, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sağlığında ve Hulefa-yi Raşidin, Emevi ve Abbasi dönemlerinde bu tür kutlamaların yapılmadığı bilinmektedir (Pekolcay, 2004, s. 475).

Toplumumuzda mevlit adı altında yaygın bir şekilde cemiyetler düzenlenmekte ve bu organizasyonların her birinin başına mevlit ifadesi eklenmektedir. (Asker mevlidi, düğün mevlidi, sünnet mevlidi, cenaze mevlidi vb.) Bu merasimlerin olmazsa olmazı ise Süleyman Çelebi'nin (r.anh) *Vesîletü'n-necât*'ının okunmasına sünnet gözüyle bakıldığı düşünüldüğünden katılımcılara dördüncü olarak *“Mübarek gün ve geceler ile cenazenin ardından belirli günlerde mevlit okutmak sünnet midir?”* sorusu sorulmuştur.

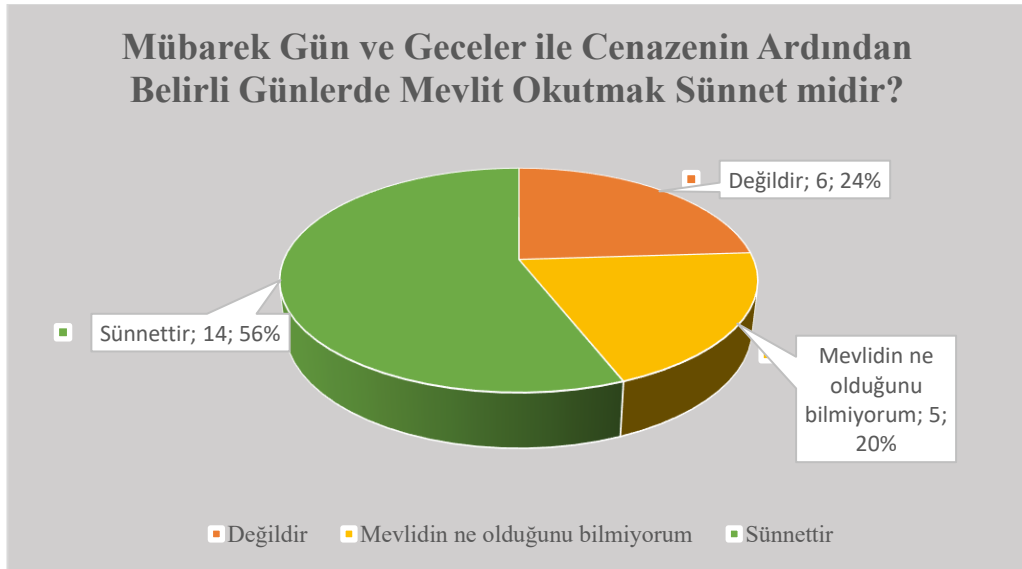
İlk grubun katılımcıları olan on dört kişi (K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13, K14, K15, K17, K20, K21 ve K22) mevlit okutmanın sünnet olduğu görüşündedir. Bu katılımcılar arasında K5'in: *“Teorik olarak sünnettir ama bana göre bunlar saçmalaktır. Bir insan mevlit okutulmuş cennete sokulamaz.”* cevabı ile aslında önemli olanın kişinin hayatındaki amelleri olduğuna ve diğer insanların kendisi için yaptıklarının, okuduklarının ona herhangi bir fayda sağlamayacağına dikkat çekmektedir.

İkinci grupta bulunan altı kişi (K11, K12, K16, K18, K23 ve K25) ise mevlit okutmanın sünnet olmadığı görüşüne sahiptirler.

Üçüncü grubun üyeleri olan beş kişi (K1, K2, K3, K19 ve K24) ise mevlidin ne olduğunu bilmemektedir.

Mevlitin dinî açıdan meşruiyeti İslam tarihinde çeşitli dönemlerde ve farklı âlimler tarafından tartışılmış bir konudur. Örneğin, Mâliki fakîhi İbnü'l-Hâc el-Abderî (ö. 737/1336), *Medhal* adlı eserinde mevlidin Hz. Peygamber zamanında ve ondan sonraki asırlarda kutlanmadığını, bu nedenle bid'at olduğunu savunmuştur. Taceddin Ömer b. Ali el-Lahmî el-Fakihanî de *el-Mevrid fi'l-keâm'alâ'ameli'l-mevlid* adlı risalesi ile mevlit kutlamalarına karşı çıkan görüşlerini dile getirerek, mevlit kutlamalarının İslâm'ın ilk dönemlerinde yapılmadığını ve mevlidin bid'at sayılması gerektiğini savunur (Pekolcay, 2004, s. 477).

Mevlit denilince akıllara ilk gelmesi gereken Efendimiz'in (s.a.s.) doğum günü olmalıdır. Gerek mevlit kutlamalarının gerekse ülkemizdeki mevlit cemiyetlerinde *Vesiletü'n-necât* adlı eserin okunmasının nebevî sünnetle herhangi bir ilgisi bulunmamakta, bu durumun ülkemizdeki çoğu bölgeler tarafından sünnet zannedilmesinin sebebi ise mevlidin geçmişten gelen kültürel bir uygulama oluşuna dayanmaktadır.

Grafik 17. Katılımcıların Mevlit Okutulmasına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on dört (%56) katılımcı mübarek gün ve geceler ile cenazenin ardından belirli günlerde mevlit okutmanın sünnet olduğunu; altı

(%24) katılımcı bunun sünnet olmadığını düşünmektedir. Geriye kalan beş (%20) katılımcı ise mevlidin ne olduğunu bilmemektedir. Elde edilen bulgulardan anlaşıldığı üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu kültürel bir uygulama olarak günümüze kadar gelen mevlidi sünnet olarak telakki etmektedir.

Katılımcılara beşinci olarak “*Camiye sağ ayakla girmek, sağ elle yemek, tuvalete sol ayakla girmek, yemeğe tuzla başlamak sünnet midir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla katılımcıların yukarıdaki soruda geçen davranışları sünnetin bir parçası olarak bilinçli bir şekilde mi yoksa sadece alışkanlık olarak mı yaptıkları öğrenilmek istenilmiştir.

Birinci grupta yer alan on sekiz katılımcının (K1, K2, K3, K4, K5, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K19, K20, K21, K22, K23 ve K25) tamamı soruda geçen uygulamaları sünnet olarak kabul etmektedir.

İkinci grubun katılımcıları olan üç kişi (K7, K9 ve K17) ise soruyu “yemeğe tuzla başlamanın sünnet olup olmadığını bilmiyorum ama diğerleri sünnettir.” olarak cevaplamıştır.

Diğer katılımcıların soruya cevapları ise şu şekildedir:

K16: “Bunlar sünnet olmayıp alışkanlıktır. Doğrulukları olduğunu da düşünmüyorum.”

K18: “Bunların bir anlamı vardır ama sünnet olup olmadığını bilmiyorum.”

K24: “Bilmiyorum.”

Burada sıralanan davranışların sünnet açısından değerlendirmesine çalışmanın 41 ve 42. sayfalarında değinildiğinden dolayı burada tekrar ele almaya gerek duyulmamıştır. Ancak katılımcıların cevaplarından anlaşıldığı üzere önemli bir kısmı söz konusu uygulamaların sünnet olduğunu düşünmektedir.

Katılımcılara altıncı olarak “*Hz. Peygamber’in evlilikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir.

İnsanlık tarihinde çok eşlilikle evlilik uygulaması çeşitli toplumlarda ve geçmiş zamanlara dayanan bir uygulamadır (Demircan, 2003, s. 9; Yılmaz, 2019, s. 559). İslâm hukukuna göre erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi belirli koşullar altında ve en fazla dört kadınla sınırlı olmak üzere mümkün (Nisâ, 4:3) olmakla birlikte bu, keyfi

bir hak değildir ve adaletli davranma ile maddi yeterliliği sağlama gibi iki önemli şartla sınırlandırılmıştır. Mezkûr şartlar evliliklerdeki eşitlik ve sorumluluk bilincinin korunmasını amaçlamaktadır (Yılmaz, 2019, s. 559). İslâm'ın evlilik konusunda erkeklere tanıdığı olduğu bu imtiyaz Allah'ın hükümlerinden bir hüküm olmasından dolayı Müslüman kadınlar tarafından inkâr edilmese de farklı duygu ve düşüncelerden dolayı bazıları tarafından çok eşlilik konusuna sıcak bakılmamaktadır. Nitekim birden fazla evlilik yapmak isteyen erkeklerin konuyla ilgili Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok eşle evliliğini referans olarak göstermesi zihinlerdeki peygamber tasavvuruna etki etmektedir. Bu nedenle katılımcıların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok eşliliği konusundaki yaklaşımlarının görülebilmesi adına kendilerine böyle bir soru sorulma ihtiyacı duyulmuştur. Özellikle de İslâm'a inanmayan ve art niyetle yaklaşanların bu konudan yola çıkarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) imajını sarsmaya çalıştıkları Gül'ün yaptığı araştırmada açık bir şekilde görülmektedir (Gül, 2022, ss. 81-103).

Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K1: “Yanlış yaptığı yönünde bir düşüncem yok.”

K2: “Üzerinde çok durduğum bir konu. Yedi evlilik yaptı diye biliyorum. Yedi veya daha fazla evliliği olduğunu düşünmüyorum. Bakıma muhtaç kadınlardan dolayı böyle bir muhabbet olduğunu ama o kişilerle evlilik yaptığını düşünmüyorum.”

K4: “O zaman doğrusu oymuş ama buna yorum yapamam.”

K5: “Kadınların himayesi için evlenmiş olup, reşit olmayan biriyle de evlenmiştir fakat ondan çocuğu var mıdır bilmiyorum.”

K6: “Yaşadığı toplumda kadınların başına kötülük gelmemesi için kadınları önemseydiğinden dolayı birden fazla evlilikleri olmuştur.”

K7: “Kadınları koruma amaçlı ve merhameti gereği birden fazla evlilik yapmıştır.”

K8: “Kadınları önemseydiğinden dolayı birden çok evliliği olmuştur.”

K9: “Yanılmıyorsam iki veya üç evliliği olmakla birlikte bu sorunuza dair olumsuz bir düşüncem yoktur.”

K10: “Garibanlara sahip çıkmak amacıyla birden fazla evliliği olmuştur.”

K12: “Zevk için değil, İslâmı yaymak için birden fazla evlilik yapmıştır.”

K13: “Bunlar şehvet için olmayıp, zor durumda kalan kadınları korumak ve onlara iyilik olması amacıyla yapmıştır.”

K14: “Bir tanesiyle severek evlendiğini, diğerleriyle de koruma amaçlı evlendiğini biliyorum.”

K15: “Zulme uğrayan ve sıkıntıya düşen kadınları korumak amacından dolayı birden çok evlilik yaptığını bildiğim için bu durum hakkında olumsuz bir düşüncem yok.”

K16: “Fazla olmuştur, kimi evlilikleri de koruma amaçlıdır.”

K19: “Evlilikleri hakkında birçok şey duydum ama ne kadar doğrudur ne kadar yanlıştır bilmiyorum fakat benim bu konuda olumsuz bir düşüncem yoktur.”

K20: “Kadınları korumak için yapılmış olup bunun da doğru olduğuna inanıyorum.”

K21: “Kadınları korumak amaçlı yapmıştır.”

K25: “Belli şartlardan dolayı yapmıştır.”

K3, K11 ve K23 bu soruya yorum yapmak istememiş olup, K22 de “bilmiyorum” cevabını vermiştir. Geriye kalan katılımcıların tamamının konuyla ilgili olumsuz bir düşünceleri olmadığı, özellikle de Hz. Peygamber’in çok evlilik yapmış olmasının nedenleri arasında; dönemin şartlarında mağduriyet yaşayan kadınları korumak amaçlı evlenmiş olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu katılımcılar arasından K17 ve K18 ve K24, Hz. Peygamber’in çok eşle evliliğini sünnet zannettikleri için konunun günümüzle karşılaştırmasını yapmış, bunun neticesinde de içerisinde bulunduğumuz zaman diliminde erkeklerin bu durumu istismar ettiğini düşündüklerinden dolayı çok eşli evliliğin olmaması ve Hz. Peygamber yaptığı için günümüzde de aynı şekilde yapılması anlamına gelmediği kanaatinde olduklarını bildirmişlerdir.

Katılımcılara yedinci olarak aşağıdaki hadisleri duyup duymadıkları sorulmuştur:

“*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*” (Aclûnî, 2019, s. 164; Ali el-Kârî, 2018, s. 6).

“*Ben bilinmez bir hazinedim bilinmeyi istedim*” (Aclûnî, 2019, s. 132)

“Ameller niyetlere göredir” (Buhârî, Bedü’l-Vahy, 1; Ebû Dâvûd, Talak, 11; Müslim, İmâre, 155).

“Kadının akli ve dini eksiktir.” (Buhârî, Hayız, 6, Zekât, 44; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Fiten, 19; Müslim, İmân, 132; Tirmizî, İmân, 6).

Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) sıradan bir beşer gibi olmadığı özellikle bütün Müslümanlar tarafından mâlum olunan bir konudur. Bundan dolayı yukarıdaki soruda geçen ilk iki rivâyetin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) değerini ve konumunu anlatmada halk arasında sıklıkla kullanıldığı (Sorularla İslamiyet, 2018) kanaatinden yola çıkılarak, mülâkat yapılan katılımcılar arasında da bu durumun ne kadar yaygın olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Hatta yapılan birkaç ankette Diyanet çalışanlarından bir çoğunun dahi “*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım.*” rivayetini “ayet” veya “sahih hadis” olarak bildikleri görülmüştür (Bilen, 2007, s. 101; Gür, 2011, ss. 251-252; Şenol, 2016, s. 16). “*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım.*” ve “*Ben bilinmez bir hazineydim bilinmeyi istedim.*” rivâyetleri sufiler arasında şöhret bulmuş, keşfe dayanmakta olduğu için mevzû olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2002, s. 319).

“Ameller niyetlere göredir.” hadisi katılımcıların, yapılan herhangi bir işin neticesinde o fiilin temelde kıymeti harbiyesini oluşturanın ne olduğuna dair bilgi farkındalıklarını görebilmek adına kendilerine sorulmuştur. Soruda geçen “*Kadının akli ve dini eksiktir.*” şeklindeki rivâyetin tercih edilme sebebi ise, İslâm’ın kadına verdiği değeri anlayamamış bazı kişi veya toplulukların kadını hakîr görmelerine referans teşkil ettiğini düşündükleri bu hadisi çarpıtmalarının katılımcılar arasında bilinip bilinmediğini tespit etmektir.

Birinci grubu oluşturan on sekiz kişinin (K1, K3, K5, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K20, K21, K23 ve K24) soruya verdiği yanıtlardan yukarıdaki hadisleri veya bu hadislerden en az bir tanesini duydukları görülmektedir. Onların cevapları şöyledir:

K1: “Duydum ama gerçek olduklarına inanmıyorum. Benzerleri var ama hatırlamıyorum.”

K3:” Duydum. Yüce Allah tarafından; ben senin kara kaşının ve kara gözünün hatrına bu dünyayı yok etmedim hadisini duydum.”

K5: “Duydum.”

K7: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım”ı duymuştum ama Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için söylenip söylenmediği konusunda emin değilim. Diğerleri hakkında da herhangi bir bilgim yok.”

K8: “Kadının akli ve dini eksiktir hadisini duydum fakat buna katılmıyorum çünkü kadını da Allah yarattı. Diğerlerini ise duymadım.”

K10: “Duydum.”

K11: “Ameller niyetlere göre hadisini duydum.”

K12: “Kadının akli ve dini eksiktir hadisi haricindeki diğer hadisleri duydum.”

K13: “Ameller niyetlere göredir hadisini ve sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum.”

K14: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım ve ameller niyetlere göredir hadislerini duydum. Kadının akli ve dini eksiktir hadisini de iyi ki hiç duymamışım.”

K15: “Kadının akli ve dini eksiktir haricinde hepsini duydum.”

K16: “İlk ikisini duymadım, sonuncusunu ise saçma buldum. Çünkü Efendimiz kadına çok değer vermiştir. Ameller niyetlere göredir sözü de Kur’ân’ın tarzına uyduğu için bunun hadis olduğuna inanabilirim.”

K17: “Sadece ameller niyetlere göredir hadisini duydum.”

K18: “Sadece kadının akli ve dini eksiktir hadisini duydum ama bu hadisle dalga geçiliyor. Bu hadis de güya kadından Peygamber olmaz kuralına dayandırılıyor olabilirmiş.”

K20: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım ve ameller niyetlere göredir hadislerini duydum.”

K21: “Ameller niyetlere göredir hadisini duymuştum.”

K23: “Sadece ameller niyetlere göredir hadisini duydum.”

K24: “En çok kadının akli ve dini eksiktir hadisini duydum. Diğerlerine ise az da olsa denk geldim.”

İkinci gruptaki altı kişinin (K2, K4, K6, K16, K22 ve K25) ise soruya verdikleri yanıt “Duymadım” olmuştur.

Birinci grupta verilen cevaplara bakıldığında sekiz katılımcının (K7, K11, K13, K14, K17, K20, K21 ve K23) en çok duyduğu hadis “*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*” ve “*Ameller niyetlere göredir*” olmuştur. Hadislerin tamamını duyan katılımcıların sayısı ise dördüttür (K3, K5, K10 ve K24).

K8 ve K18 yalnızca “kadının akli ve dini eksiktir” hadisini duyduklarını söylemişlerdir. K8’in bu hadisle ilgili yorumu: “Kadının akli ve dini eksiktir hadisini duydum fakat buna katılmıyorum çünkü kadını da Allah yarattı.” şeklinde olmuştur. K18’in ise bu hadise dair görüşleri “Sadece kadının akli ve dini eksiktir hadisini duydum ama bu hadisle dalga geçiliyor. Bu hadis de güya kadından Peygamber olmaz kuralına dayandırılıyor olabilirmiş.” yönündedir.

Üzerinde durulan hadisi ilk defa mülâkat esnasında duyan K14: “Kadının akli ve dini eksiktir hadisini de iyi ki hiç duymamışım.” ifadeleriyle tepkisini göstermiştir. Kadınlarla ilgili bu rivayetin daha iyi anlaşılabilmesi için Güler, Kaya ve Şahyar tarafından yapılan çalışmalara bakılabilir (Güler, 1999, 2019; Kaya, 2017; Kocaman, 2017).

K9 ise bu hadisleri duyup duymadığını hatırlamamaktadır.

Katılımcılar tarafından en çok duyulan hadislerin başında uydurma olan “*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*” rivayetinin geliyor olması uydurma metinlerin halk arasında ne kadar yaygın olduğunu ve hadis olarak bilindiğini göstermesi açısından önemlidir. Yine yanlış anlaşılmaya müsait olan “*Kadınların akli ve dini eksiktir*” hadisinin beklendiği üzere katılımcıların bazıları tarafından tepkiyle karşılandığı görülmektedir.

Katılımcılara sekizinci olarak “*Yüzüstü veya sağ tarafımıza doğru yatmak sünnet midir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetinin insan hayatının her yönüne nasıl nüfuz edebildiğini ve katılımcıların bu uygulamaya nasıl yaklaştıklarını anlamayı amaçlamaktadır.

Birinci grubu oluşturan on bir kişi (K1, K5, K6, K10, K12, K13, K19, K20, K22, K23 ve K25) söz konusu fiilin sünnet olduğu görüşündedir. K1 bu konudaki gerekçesini şöyle açıklamaktadır: “Kalp sol tarafımızda olduğu için sağlık açısından Efendimiz (s.a.s.) sağ tarafımıza doğru yatmamız gerektiği hususunda uyarıda bulunmuştur.”

İkinci grupta yer alan altı kişi (K7, K8, K9, K14, K15 ve K21) ise yüz üstü yatmanın değil, sağ tarafımıza doğru yatmanın sünnet olduğunu ifade etmiştir.

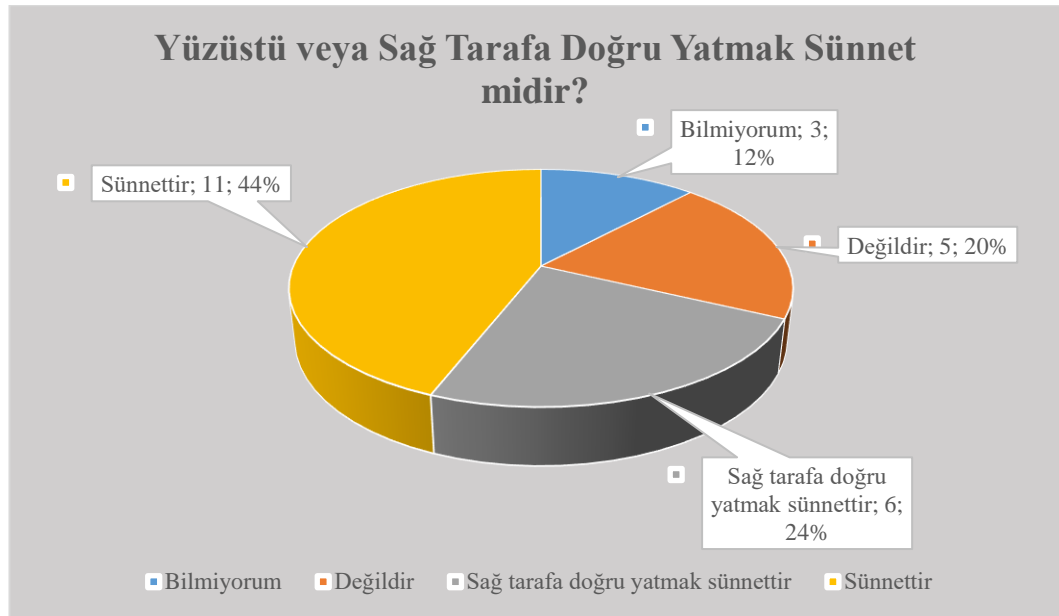
Üçüncü grubun üyeleri olan beş kişi (K4, K11, K16, K17 ve K24) ise soruyu sünnet olmadığı şeklinde cevaplamış, K2, K3 ve K18 ise bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Uyku pozisyonuna dair rivayet olunan bazı hadisleri (Nevevî, 2020, ss. 208-209) incelediğimizde insanın sağ tarafı üzerine yatması Hz. Peygamber tarafından uygulanmış olduğu ve tavsiye edildiği görülmektedir.

Sağ tarafa doğru yatmak tıbben de uygun bulunan ve tavsiye edilen bir yatış pozisyonudur. Bu yatış pozisyonu kan dolaşımının en iyi gerçekleştiği ve reflü gibi uyku sorunlarını azaltmaya yardımcı olduğu için horlama ve uyku felci riskini de düşürdüğünden uzmanlar tarafından tavsiye edilmektedir (Horlama Tedavisi, n.d.).

Yüzüstü yatma konusuna gelindiğinde ise ilgili bir rivayetten (Nevevî, 2020, s. 210) çıkan sonuca bakıldığında Efendimiz (s.a.s.) yüzükoyun yatılmasının kerih bir pozisyon şekli olduğunu belirtmiş ve o pozisyondaki kişiyi bundan dolayı uyarmıştır.

Tıp ilmi açısından da yüzüstü uyumak omurgayı destekleyen kas ve bağların aşırı gerilmesine ve sinirlerin sıkışmasına yol açıp bel, boyun eğriliği, omurga hasarı veya fitik gibi rahatsızlıklara sebebiyet verebileceğinden tehlikeli bir uyku pozisyonu olarak görülmüştür (Klinik Pilates Federasyonu, 2015).

Grafik 18. Katılımcıların Sünnet Açısından Uyku Pozisyonlarına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on bir (%44) katılımcı yüzüstü veya sağ tarafa doğru yatmanın sünnet olduğu; altı (%24) katılımcı sadece sağ tarafa yatmanın sünnet olduğu; beş (%20) katılımcı ise iki uyku pozisyonunun da sünnet olmadığı görüşündedir. Geriye kalan üç (%12) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir.

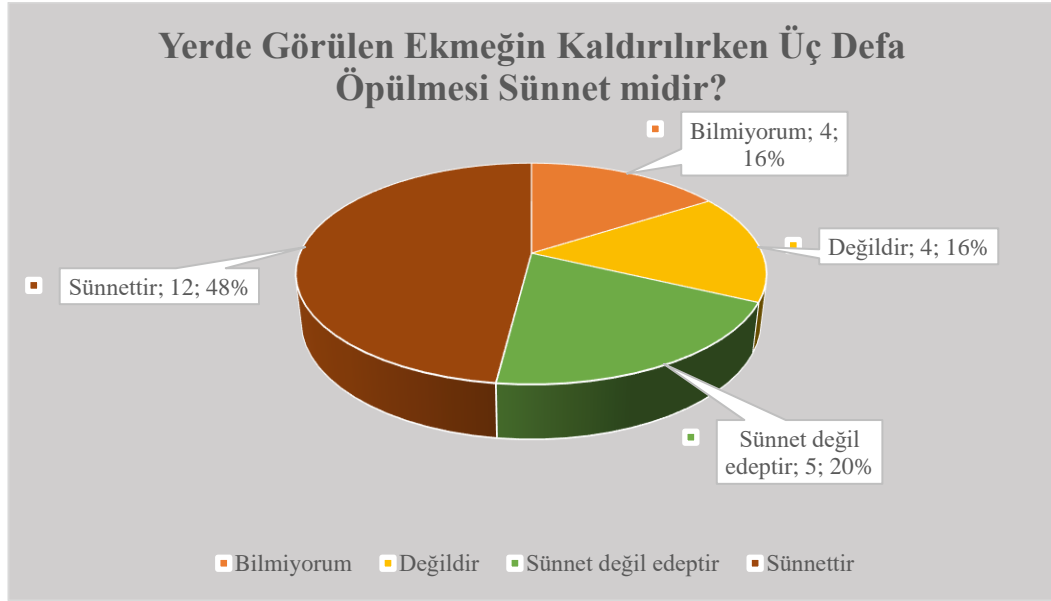
Uyku pozisyonuyla ilgili rivayetler Hz. Peygamber'den (s.a.s.) aktarılmış olsa da bunları sünnet olarak kabul etmek değil; Efendimiz'in (s.a.s.) sağlıklı yaşama dair tecrübî bir tavsiyesi olduğunu söylemek daha doğrudur. Ancak söz konusu rivayetlerin halk arasında yayılması bu tavsiyelerin sünnet olarak algılanmasına sebep olmuştur. Katılımcıların büyük kısmının mezkûr uyuma pozisyonlarını sünnet zannetmeleri de bu görüşü desteklemektedir.

Katılımcılara dokuzuncu olarak “*Yerde gördüğümüz ekmeği kaldırırken üç defa öpmek sünnet midir?*” sorusu sorulmuştur. Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bazı hadislerinde nimete karşı gösterilmesi gereken saygının (Ebû Dâvûd, Et’ime, 50; İbn Mâce, Et’ime, 52; Müslim, Eşribe, 136; Tirmizî, Et’ime, 11) önemini vurgulamıştır (Ahatlı, 2020, s. 90). Toplumumuz özellikle de yere düşen ekmeği kaldırma konusunda hassasiyet göstermektedir. Bu hassasiyet çocuklara büyükler tarafından öğretilir ve ihlal edildiğinde ise “seni ekmek çarpar” şeklinde bir uyarı ile hatırlatılmasıyla da ekmekle ilgili israfın önlenmesi ve nimetlere şükran duyulması istenmektedir (Ahatlı, 2020, s. 90). Ekmeğe saygıyla ilgili rivayetler toplumumuz tarafından ekmeğin öpülüp başa koyulması, yerden kaldırma şeklinde anlaşıldığından (Ahatlı, 2020, s. 99) katılımcıların bu konudaki tutumlarının yukarıda zikredilen genel kanaate ne kadar uyuşup uyuşmadığını görebilmek adına kendilerine böyle bir soru yöneltilmiştir.

Verilen cevapların niteliğine göre değerlendirme yapıldığında ilk sıradaki on iki kişi (K2, K5, K7, K8, K9, K10, K17, K19, K20, K21, K23 ve K24) bu davranışın sünnet olduğunu düşünmektedir. Katılımcılardan beş kişi (K3, K12, K13, K15, K18) bu davranışın sünnet değil; nimete karşı bir edep olduğu görüşündedir. Dört kişi (K6, K14, K22 ve K25) soruyu “bilmiyorum” şeklinde yanıtlamıştır. Dört kişi ise (K1, K4, K11 ve K16) bu davranışın sünnet olmadığı görüşünü taşımaktadır.

İkinci grupta yer alan K13 soruyu: “Nimete hürmettir, böyle yaparsak Allah bereket gönderir ki Hz. İbrahim Peygamberimizin böyle yaptığını duymuştum. O

ekmeğin kırıntılarını bile yediği için Yüce Allah O'na (as) zenginlik vermiş.” diyerek cevaplamıştır.

Grafik 19. Katılımcıların Sünnet Açısından Yerde Görülen Ekmeğin Kaldırılırken Öpülmesine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında on iki (%48) katılımcı yerde görülen ekmeğin kaldırılırken üç defa öpülmesinin sünnet olduğunu; beş (%20) katılımcı bunun sünnet değil edep olduğunu; dört (%16) katılımcı ise sünnet olmadığını düşünmektedir. Geriye kalan dört (%16) katılımcı sorunun cevabını bilmemektedir.

4.1.5. Gençlerin Peygamber Tasavvuruna Dair Değerlendirme

Katılımcıların hadis ve sünnete dair bilgilerinin tespit etmek amacıyla 25 katılımcıya yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında 16 (%64) katılımcı hadisin ne olduğunu; 18 (%72) katılımcı ise sünnetin ne olduğunu bilmektedir.

Katılımcıların zayıf hadis olup olamayacağına dair görüşlerine bakıldığında ise 17 (%68) katılımcı zayıf hadis olabileceği fikrine sahiptir. Nitekim bazı hadisler zayıf denilmesinin aslında Allah Rasûlü'nün hadislerini inkâr etmek anlamına gelmediği görüşünde olan katılımcı sayısının 21 (%84) olduğu görülmektedir. Bu sonuçta gençlerdeki hadisler akılcı yaklaşımın etkisi olma ihtimali yüksektir. Onların hadis ve sünnete dair bilgilerine nereden edindiklerine dair soruya verdikleri birden fazla yanıtların yüksekten düşüğe doğru sıralaması yapıldığında, ilk sırada internet gelmektedir.

Hadis ve sünnete dair kitap okuma oranlarına bakıldığında 15 (%60) katılımcının hadis ve sünnete dair kitap okumadığı anlaşılmıştır. Katılımcıların hadis veya sünnetle karşılaştığı en yoğun ortamın yüksek bir dilimle 24 kişi, (%96) internet olduğu görülmektedir. Hadis ve akıl ilişkisine yönelik olarak 18 (%72) kişi hadislerin akla uygun olması gerektiğini düşünmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine dair katılımcıların ilk aklına gelenler şekilsel uygulamalar ve ibadetler olmuştur. Hadis ve vahiy ilişkisine bakıldığında 14 (%56) katılımcının hadislerin vahiy ürünü olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her davranışının aynen yerine getirilmesinin sünnetle bağdaştırılıp-bağdaştırılamayacağı hususunda katılımcılardan 16 (%64) kişi bunun sünnetle herhangi bir ilgisinin olmadığını söylemiştir. Bu durum onların sünnete bakış açılarının taklitten uzak olduğuna işaret etmektedir. Allah Rasûlü'nün sözlerinin bağlayıcılığı konusunda ise katılımcılardan 19 (%76) kişi Peygamber (s.a.s.) tarafından her söylenilenin yapılması gerektiği kanaatine sahiptir. Katılımcılardan 15 (%60) kişi peygamberlerin günahsız olmadıklarını düşünmektedir.

Günlük hayatta yapılan bazı davranışların onların zihin dünyalarındaki yansımalarına sünnet açısından bakıldığında 19 (%76) katılımcı misvağın sünnet olduğunu düşünmekte olup bu katılımcıların bazısı diş fırçası kullanımıyla da ağız temizliğinin yerine geleceği görüşüne sahiptir. 11 (%44) katılımcı dışarıda günlük kıyafet olarak cübbe ve sarık giymenin ise sünnet olmadığını düşünmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetinde kadının konumuna dair görüşleri ise katılımcıların tamamına yakının olumlu görüşte olduğu görülmektedir. Mevlit konusuna bakıldığında 14 (%56) kişi belirli günlerde mevlit okunmasının sünnet olduğu görüşündedir. Katılımcılar arasında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok sayıdaki evlilikleri hakkındaki genel görüşleri ise olumsuz olmayıp, kadınların o dönemdeki mağduriyet durumlarının giderilmesi için yapılan evlilikler olduğu görüşü hâkimdir. "*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*", "*Ben bilinmez bir hazineydim bilinmeyi istedim*", "*Ameller niyetlere göredir*" ve "*Kadının akli ve dini eksiktir*" rivayetlerinin tamamı 18 (%72) katılımcı tarafından duyulmuştur. Katılımcıların uyku pozisyonlarına dair görüşlerine bakıldığında 11 (%44) katılımcı yüz üstü ve sağ tarafa doğru yatılmasının sünnet olduğunu düşünmektedir. Yerde görülen ekmeğin öpülerek kaldırılmasının sünnet olduğu görüşünü ise 12 (%48) katılımcı benimsemektedir.

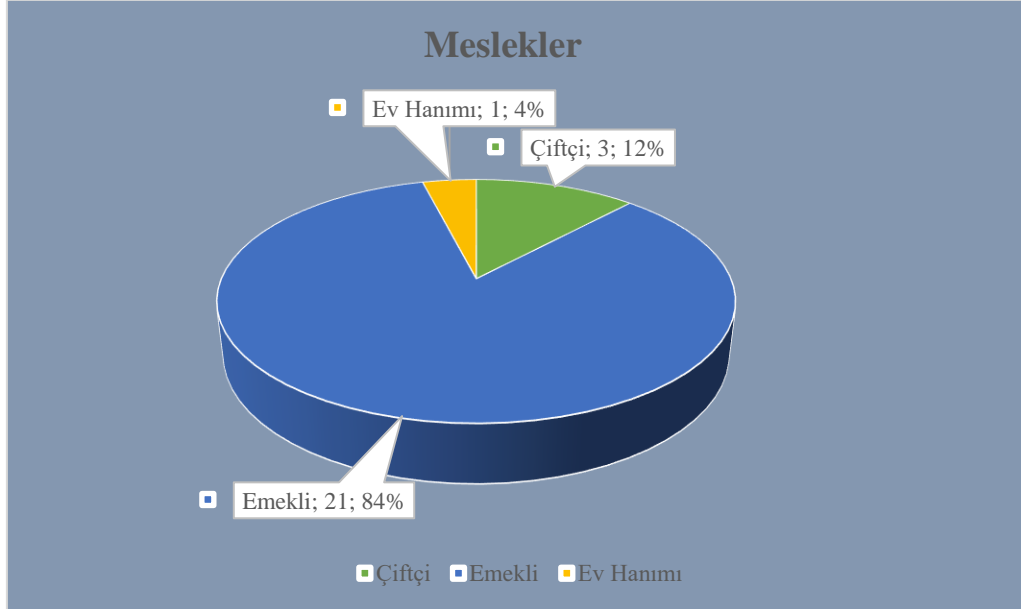

4.2. Yaşlılarda Peygamber Tasavvuru

Toplumun önemli bir kısmını oluşturan ve aslında genç nesle genel anlamda dinî eğitimini; özelde ise hadis ve sünnet bilgisi ile kültürünü aktaran grup yaşlılardır. Dolayısıyla yaşlıların hadis ve sünnet bilgisini ve buna bağlı olarak sahip oldukları peygamber tasavvurunu tespit etmek önemlidir. Bu sebeple çalışmanın devamında yaşlıların peygamber tasavvuru tespit edilmeye çalışılacaktır.

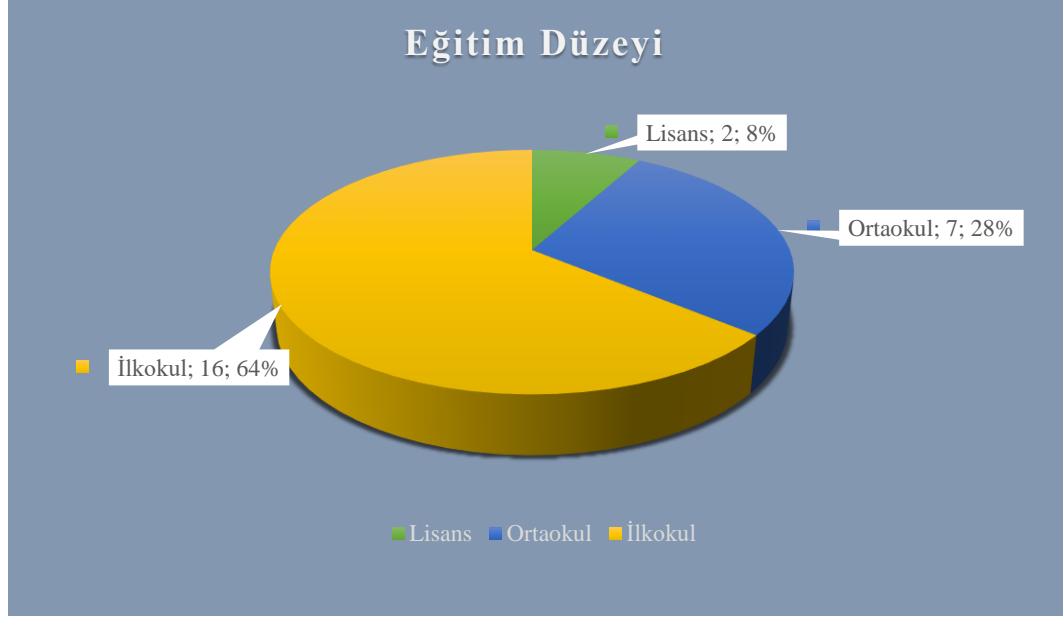
4.2.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Mülakat yapılan 25 katılımcıdan en küçüğü 56, en büyüğü ise 82 yaşındadır. Cinsiyet açısından katılımcıların dağılımına bakıldığında ise 22 katılımcının erkek, 3 katılımcının ise kadın olduğu görülmektedir. Katılımcılardan üç tanesinin medenî durumu dul olup diğer yirmi iki tanesi ise evlidir. Meslek açısından dağılıma bakıldığında da 21 katılımcının emekli, 3 katılımcının çiftçi ve 1 katılımcının da ev hanımı olduğu görülmektedir.

Grafik 20. Katılımcıların Meslek Bilgileri

Katılımcıların meslek bilgilerine dair yukarıdaki grafiğe bakıldığında 21 (%84) katılımcının emekli; 3 (%12) katılımcının çiftçi ve geriye kalan 1 (%4) katılımcının ev hanımı olduğu görülmektedir.

Grafik 21. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri

Katılımcıların eğitim düzeylerine dair yukarıdaki grafiğe bakıldığında 16 (%64) katılımcının ilkokul; 7 (%28) katılımcının ortaokul ve 2 (%8) katılımcının ise lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yaşlı Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medenî Durum	Meslek	Eğitim Düzeyi
Katılımcı 1	68	Erkek	Evli	Emekli	Ortaokul
Katılımcı 2	76	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 3	59	Erkek	Evli	Çiftçi	Ortaokul
Katılımcı 4	73	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 5	61	Erkek	Evli	Emekli	Ortaokul
Katılımcı 6	61	Erkek	Evli	Emekli (Öğretmen)	Lisans
Katılımcı 7	70	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 8	75	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 9	76	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 10	63	Erkek	Evli	Emekli	Ortaokul
Katılımcı 11	63	Erkek	Evli	Çiftçi	İlkokul
Katılımcı 12	75	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 13	73	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 14	62	Erkek	Evli	Çiftçi	Ortaokul

Katılımcı 15	63	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 16	62	Erkek	Evli	Emekli	Ortaokul
Katılımcı 17	82	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 18	65	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 19	66	Erkek	Evli	Emekli	İlkokul
Katılımcı 20	68	Erkek	Dul	Emekli	İlkokul
Katılımcı 21	71	Erkek	Evli	Emekli (Astsubay)	Lisans
Katılımcı 22	78	Erkek	Dul	Emekli	İlkokul
Katılımcı 23	65	Kadın	Dul	Emekli	İlkokul
Katılımcı 24	56	Kadın	Evli	Ev Hanımı	Ortaokul
Katılımcı 25	65	Kadın	Evli	Emekli	İlkokul

4.2.2. Yaşlı Katılımcıların Hadis/Sünnet Bilgisi

İslamîyet'in günlük yaşamla ilgili yönünün ve sağlıklı bir Peygamber algısının oluşabilmesi için, Hz. Peygamber'in hadislerinin ve sünnetinin doğru anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı bu bilgilerin katılımcılar tarafından bilinip bilinmediğinin tespiti konunun kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi için esas teşkil ettiğinden gençlerde olduğu gibi yaşlı katılımcıların da hadis/sünnet bilgisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.2.2.1. Hadisin Tanımı

Katılımcılara ilk olarak “*Hadis nedir?*” sorusu yöneltilmiştir.

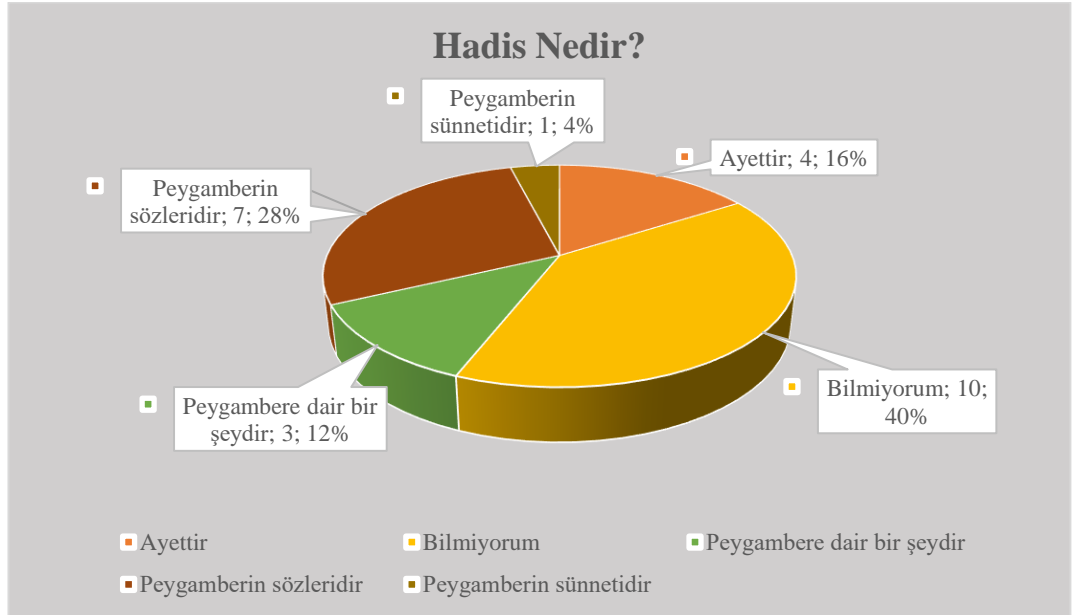
Birinci grubu oluşturan 7 kişi (K1, K2, K6, K7, K15, K21 ve K24) bu soruya: “Peygamber Efendimiz’in sözleridir.” yanıtını vermişlerdir.

İkinci gruptaki 3 kişi (K5, K11 ve K23) ise bu soruya: “Peygamberimize dair bir şeydir.” şeklindeki yanıtları hadisin kaynağı açısından Hz. Peygamber’e ait olduğunu bildiklerini göstermektedir. K12’nin: “Peygamberimizin sünnetidir.” cevabı da yine hadisin kaynağı açısından Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ait olduğunu bildiğine işaret etmekte olup bunun yanı sıra hadis ve sünneti birbirlerinin yerine kullanılabildiği bilgisine vakıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Üçüncü grupta yer alan on kişi (K3, K4, K5, K8, K9, K10, K13, K14, K17, K18) ise hadisin ne olduğunu bilmemektedir. K8 hadisin: “Dini bir şey olduğu” ve K10 ise: “Kural” olduğu görüşündedir.

Dördüncü gruba baktığımızda ise dört kişi (K16, K19, K20, K22) hadisin Kur’ân’ı Kerim ayetleri olduğunu düşünmektedir.

Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında birinci ve ikinci grubun (toplam 11 kişi) hadisin ne olduğunu veya kaynağı açısından Efendimiz’e (s.a.s.) dair bir şey olduğunu bildikleri, üçüncü grubun (10 kişi) hadisin ne olduğunu bilmedikleri söylenebilir. Dördüncü grup ise (4 kişi) hadisin kaynağı itibariyle Kur’ân-ı Kerim’e ait olduğunu zannetmektedir. Bu bilgilere dayanılarak yaşlı katılımcıların hadis/sünnet bilgisinin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 22. Katılımcıların Hadis Bilgisi

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 7 (%28) katılımcı hadisin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sözleri olduğu; 4 (%16) katılımcı ayet olduğunu; 3 (%12) katılımcı Peygambere (s.a.s.) dair bir şey olduğunu; 1 (%4) katılımcı sünnet olduğunu söylemiştir. Geriye kalan 10 (%40) katılımcı ise hadisin ne olduğunu bilmemektedir.

4.2.2.2. Sünnet Bilgisi

Katılımcılara ikinci soru olarak “*Sünnet Nedir?*” sorusu sorulmuştur.

Birinci grubu oluşturan on katılımcı (K1, K2, K5, K6, K12, K14, K16, K21, K23 ve K25) bu soruyu “Peygamber Efendimiz’in yaptıkları ve bizden de yapmamızı istediği davranışlardır.” şeklinde yanıtlamışlardır.

K1: “Peygamberimizin yapmış olduğu şeyleri yapmak sünnettir.”

K2: “Hz. Peygamberimizin (s.a.s.) yaptıklarını bizim de yapmamızdır.”

K5: “Peygamberimizin yaptıklarıdır.”

K6: “Peygamberimizin (s.a.s.) yaptıkları ve bizden de yapmamızı istedikleri şeylerdir.”

K12: “Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) yaptıklarıdır.”

K21: “Peygamberimizin (s.a.s.) yaptığı hareketlerdir.”

Hz. Peygamber’in her yaptığıının ve buna bağlı olarak da bizden yerine getirmemizi istediği her davranışın sünnet olmadığına çalışmanın daha önceki başlıklarında değinilmiş olup bu gruptaki katılımcıların Efendimiz’in (s.a.s.) her hareketini sünnet olarak algıladıkları görülmüştür.

İkinci grubu oluşturan yedi katılımcı (K4, K8, K9, K10, K11 ve K20 ve K24) soruyu “Peygamber Efendimiz’in sünnetine denir.” şeklinde cevaplayarak sünnetin Hz. Peygamber’le alakalı olduğunu bildiklerini fakat ıstılahî anlamını bilmediklerini göstermektedir.

K4: “Peygamberimizin sünnetidir.”

K8: “Peygamberimizin sünnetidir.”

K9: “Sünnet denilen şeydir.”

K10: “Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetidir.”

K11: “Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetidir.”

K20: “Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetidir.”

K24: “Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetlerine uymak demektir.”

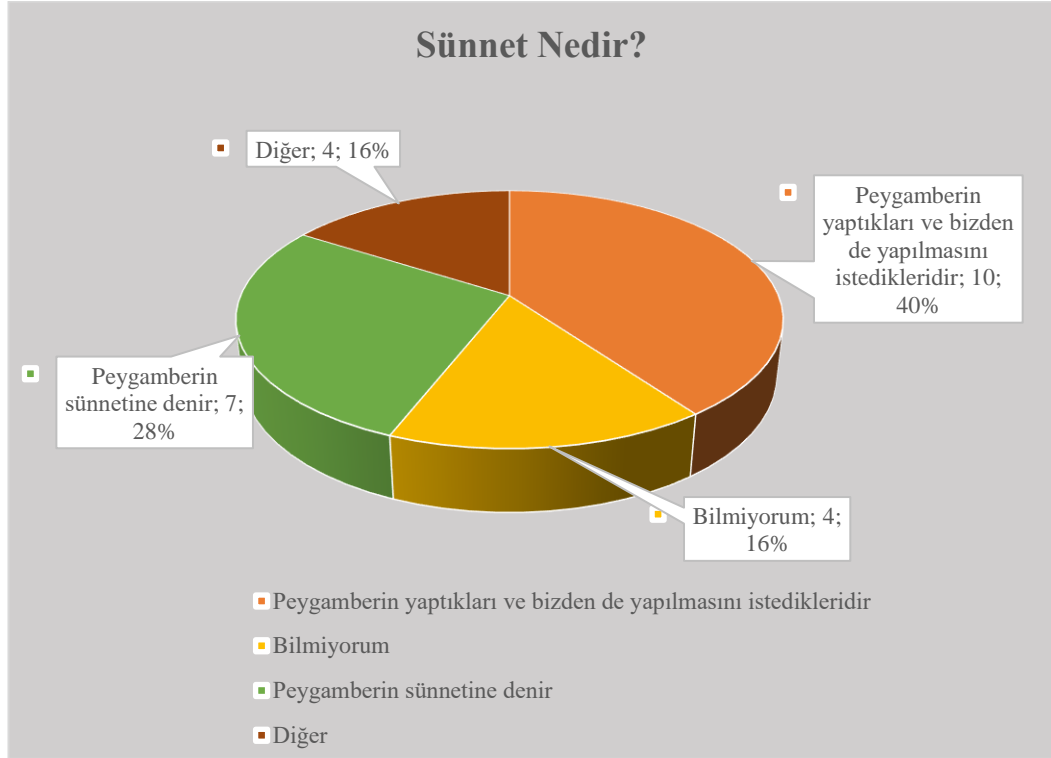
Üçüncü gruptaki üç katılımcı (K3, K13, K18) ise soruya bilmedikleri yönünde cevap vermişlerdir. K22'nin soruya vermiş olduğu cevabın sünnetin tanımıyla hiç ilgisi olmadığından dolayı kendisinin de bu gruba dahil olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki katılımcıların soruyu vermiş oldukları yanıtlara bakıldığında K22'nin sünneti Allah'ın bir emri gibi anladığı, K15 ve K17'nin ise sünneti sadece dinî olan şeylerle ilgili sınırladıkları görülmüştür.

K22: “Cenab-ı Allah'ın bize vacip kıldığı bazı kuralları yerine getirmektir.” cevabıyla sünnetin tanımını ve aynı zamanda fikhî hükmünü de bilmediği anlaşılmaktadır.

K15: “Dine uygun hareketlere sünnet denir.”

K17: “Sünnet İslam demektir.”

Grafik 23. Katılımcıların Sünnet Bilgisi

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 10 (%40) katılımcı sünnetin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaptıkları ve bizden de yapılmasını istedikleri şeyler olduğunu düşünmektedir. 7 (%28) katılımcı soruyu sünnet peygamberin sünnetine denir; 1 (%4) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir. Geriye kalan 4 (%16) katılımcı ise konuyla ilgisi olmayan farklı cevaplar vermiştir.

4.2.2.3. Zayıf Hadise Yaklaşım

Katılımcılara üçüncü olarak “*Zayıf hadis olabilir mi?*” sorusu yöneltilmiştir.

Özellikle de toplumumuzdaki yaşlılar arasında hadislerin sıhhati konusunda herhangi bir ayırım yapılmaksızın her birine kuşkusuz inanıldığı söylenebilir. Mülâkat yapılan katılımcıların bu konudaki görüşlerini öğrenebilmek adına yukarıdaki soru yöneltilmiştir.

17 katılımcı (K1, K2, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14, K15, K18, K20, K21, K23 ve K24) zayıf hadis olabileceği görüşündedir. Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K1: “Olabilir”

K2: “Olabilir.”

K5: “Olabilir.”

K6: “Zayıf Hadis vardır.”

K7: “Olabilir”.

K8: “Olabilir.”

K9: “Olabilir.”

K10: “Olabilir.”

K11: “Olabilir.”

K13: “Olabilir.”

K14: “Olabilir.”

K15: “Olabilir.”

K18: “Olabilir.”

K20: “Olabilir.”

K21: “Olabilir.”

K23: “Olabilir hatta birisi yem vereceğim diyerek beygirini yanına çağırmış ama ona yemi vermeyerek kandırmış, o kişi için de bunun Peygamberimize dair söylediklerine inanmayalım demişler.”

K24: “Olabilir.”

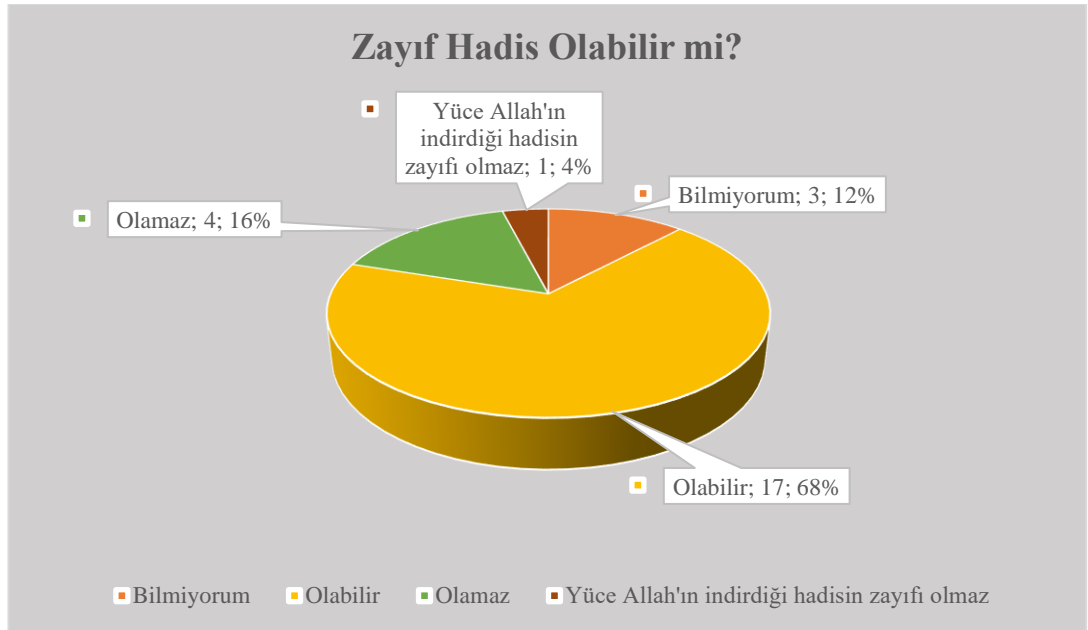
İkinci grupta bulunan 3 kişi (K4, K17 ve K25) ise soruyu bilmedikleri yönünde yanıtlamıştır.

Üçüncü grubun katılımcıları 4 kişi (K3, K12, K16 ve K19) soruya olamayacağı şeklinde cevap vermişlerdir.

K22'nin soruyu: “Yüce Allah'ın indirdiği hadisin zayıfı olmaz.” şeklinde yanıtlaması onun, hadisi ayetle karıştırdığını göstermektedir.

Zayıf hadisin olabileceği kanaatinde olan K23'ün ise sorunun cevabında klasik kaynaklarda geçen detay bir örneği vermesi onun hadislerin sıhhat bilgisinden uzak olmadığını görülmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu örnek hadis ilminin ne kadar ciddi bir prensip gerektirdiğine, râvilerin adalet ve zabt kusurlarına dair küçük sayılabilecek en ufak noktaların bile dikkate alındığı ile hadislerin kabulünde ince ve sık bir elemenin olduğu ilmî disiplinine de işaret etmiş olmasından dolayı takdire şayandır.

Katılımcıların çoğunluğunun (on yedi kişi) zayıf hadisin olabileceğine dair yanıtlar vermiş olması onların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerinin her birine şeksiz şüphesiz güvenmeyerek bu konuda dikkatli olmaya çalıştıkları düşüncesini uyandırmaktadır.

Grafik 24: Katılımcıların Zayıf Hadise Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 17 (%68) katılımcı zayıf hadis olabileceği; 4 (%16) katılımcı olamayacağı; 1 (%4) katılımcı ise soruyu: “Allah’ın indirdiği hadis zayıf olmaz” ve geriye kalan son 3 (%12) katılımcı ise soruyu bilmediği yönünde cevaplandırmıştır.

Hz. Peygamber’den (s.a.s.) gelen rivayetlerin sıhhat derecelerini belirleyebilmek için hadis âlimleri tarafından bazı kriterler ortaya koyulmuştur. Bundan dolayı her râvinin rivayeti kabul edilmeyerek Hz. Peygamber’e (s.a.s.) atfedilecek sözlerin doğruluk değerine göre hareket edilerek hadisler arasında sınıflandırma yapılmıştır. Katılımcıların, Efendimiz’den (s.a.s.) aktarılan bazı hadislere zayıf denilmesinin onlarda neler çağrıştırdıklarını ve konuya karşı nasıl bir yaklaşım sergilediklerini öğrenebilmek adına katılımcılara dördüncü olarak “*Bazı hadislere zayıf denilmesi Peygamber Efendimiz’in hadislerini inkâr etmek anlamına gelir mi?*” sorusu yöneltilmiştir.

Birinci gruptaki 17 katılımcının (K1, K3, K4, K5, K6, K7, K11, K12, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K23 ve K24) bu soru karşısındaki cevabı bazı hadislere zayıf denilmesinin Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) hadislerini inkâr etmek anlamına gelmeyeceği şeklindedir.

İkinci gruptaki 4 katılımcı (K10, K13, K14 ve K22) ise soruyu aşağıdaki şekilde yanıtlayarak bazı hadislere zayıf denilmesinin Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) hadislerini inkâr etmek anlamına geldiği görüşünde olduklarını ifade etmiştir.

K10: “Tabi ki de gelir.”

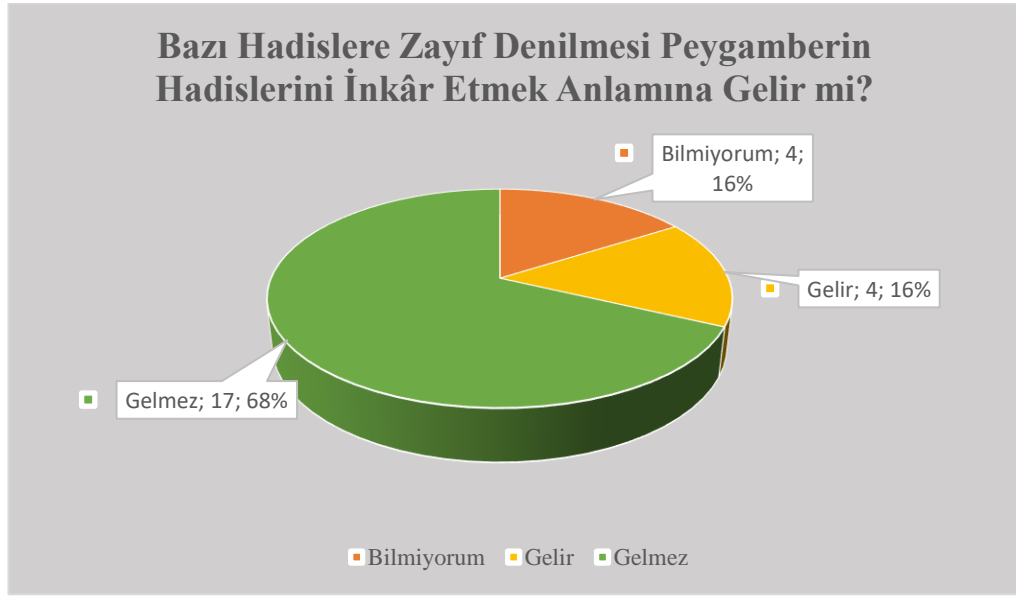
K13: “Gelir.”

K14: “Gelir.”

K22: “Mutlaka gelir.”

Üçüncü gruptaki 4 kişi (K2, K8, K9 ve K25) ise bu konu hakkında bilgileri olmadıklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplara bakıldığında 17 katılımcının bulunduğu birinci grup bazı hadislere zayıf denilmesinin Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) hadislerinin inkârı anlamına gelmeyeceği kanaatine sahiptir. Bazı hadislere zayıf denmesi Efendimiz’in (s.a.s.) hadislerini inkâr anlamı taşımamakta olup, râvideki veya rivayetteki noksanlığı belirtmek içindir.

Grafik 25. Katılımcıların Zayıf Hadisi İnkârla Bir Tutup Tutmadıkları Görüşü

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 17 (%68) bazı hadislere zayıf denilmesinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerini inkâr etmek anlamına gelmeyeceğini; 4 (%16) katılımcı ise geleceğini düşünmektedir. 4 (%16) katılımcı sorunun cevabını bilmemektedir.

4.2.2.4. Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynağı

Hadis ve sünnet bilgisinin insanların zihninde oluşturdukları peygamber algısındaki en önemli etken olmasından dolayı katılımcıların konuyla ilgili bilgileri nereden edindiklerine ve bunun sonucunda da Hz. Peygamber'i ne kadar tanıdıklarını görebilmek adına katılımcılara beşinci olarak: "*Hadis ve sünnete dair bilgilerinizi nereden ediniyorsunuz?*" sorusu sorulmuştur.

Birinci gruptaki 12 kişinin (K2, K8, K9, K10, K11, K13, K15, K16, K19, K20, K22 ve K24) soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında hadis ve sünnet bilgilerini hocalardan öğrendikleri görülmektedir. Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K2: "Hocalardan."

K8: "Hocalardan."

K9: "Hocalardan ve çevremden."

K10: “Hocalardan.”

K11: “Hocalardan.”

K13: “Cami hocalarından ediniyorum.”

K15: “Cami imamlarından.”

K16: “Genelde hocalarımızdan öğrendik.”

K19: “Hocalarımdan edindim.”

K20: “Hocalardan.”

K22: “İmamlardan ve büyüklerimizden.”

K24: “Doğruluğuna inandığım hocalardan ediniyorum.”

İkinci grubu oluşturan 8 katılımcı (K1, K3, K6, K7, K14, ve K21, K23 ve K25) ise soruya şu cevapları vermiştir:

K1: “Okuma yoluyla ediniyorum.”

K3: “Okuma yoluyla.”

K6: “Okuma yoluyla ve dinlediğim vaazlardan, sohbetlerden ediniyorum.”

K7: “Peygamberimizin sözlerini okuduğumuz kitaplardan ediniyorum.”

K14: “Kitaplardan ve hocalardan.”

K21: “Hadis kitaplarından edindim.”

K23: “Ailemden ve küçüklüğümde gittiğim kurslardan.”

K25: “Dört beş yıl kadar gitmiş olduğum Kur’ân Kursundan edindim.”

Üçüncü grupta yer alan dört kişinin (K4, K5, K12 ve K18) soruya yanıtları şu şekildedir:

K4: “Kur’ân’dan ediniyorum.”

K5: “Kur’ân’ı Kerîm’den ve diğer kitaplardan ediniyorum.”

K12: “Kur’ân’ı Kerîm’den ve kitaplardan.”

K18: “Kur’ân’ı Kerîm’den edindim.”

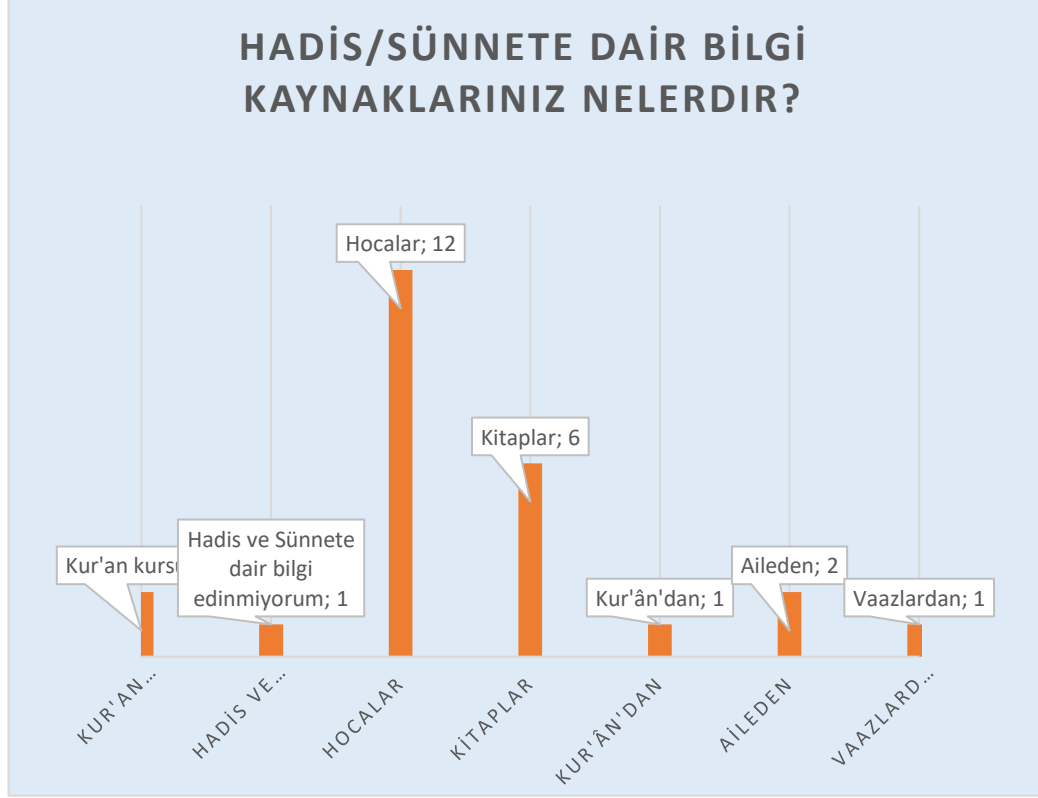
Katılımcılar arasında bulunan K17 ise soruyu: “Hadis ve sünnete dair bilgi edinmiyorum.” olarak cevaplamıştır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle birinci grubun hadis ve sünnete dair bilgi kaynaklarını hocalardan (cami imamlarından) öğrendikleri görülmektedir. Katılımcıların cevaplarında yer alan “hocalar” ifadesinden anlaşılması gerekenin cami imamları olduğu kanaatine varılma sebebi ise katılımcıların yaş ortalamaları ve eğitim düzeyleri dikkate alındığında onların bu bilgileri edinmelerine yardımcı olan kişilerin imamlar olduğu aşikârdır. Nitekim yine aynı kriterler ve günümüzdeki Kur’ân kursu sisteminin geçmiş yıllarda şimdiki gibi yaygın olmadığı dikkate alındığında, ikinci grupta yer alan K23 ve K25’in cevaplarında değindikleri “Kurslardan...” kastın da yine camiler olduğu ve yine bunun da imamlara işaret ettiği tespit edilerek bu iki katılımcı da (K23 ve K25) hadis ve sünnete dair bilgi kaynaklarını öğrenme açısından birinci gruba dahil edilebilir.

İkinci grubun katılımcılarının hadis ve sünnete dair bilgi kaynaklarının okuma yoluyla olduğu tespit edilmiş olup burada da yalnızca iki katılımcı (K7 ve K21) bu kitapların siyer ve hadis eserleri olduğunu belirtmiş, diğer katılımcılar ise konuyla ilgili edindikleri kitapların türünü belirtmemişlerdir.

Üçüncü grupta yer alan katılımcılar ise (K4, K5, K12 ve K18) hadis ve sünnete dair bilgilerini Kur’ân-ı Kerîm’den edindiklerini beyân etmişlerdir. Bu açıklamadan, onların Kur’ân-ı Kerîm’i hadis ve sünnetin kaynağı olarak bildikleri kanaatine varılabilir.

Hadis ve sünnete dair bilgi edinmediğini söyleyen K17’nin ise bu cevabı şaşkıncı olmakla birlikte üzücüdür.

Grafik 26. Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Bilgi Kaynakları

Yukarıdaki grafiğe göre katılımcıların hadis/sünnete dair bilgi edindikleri kaynaklara bakılarak büyükten küçüğe sıralama yapıldığında 1. sırayı hocalar, 2. sırayı kitaplar, 3. sırayı aile ve yaz Kur'ân kursları, 4. sırayı ise Kur'ân ve vaazlar oluşturmaktadır.

Hadis ve sünnete dair kitap okumanın, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) tanıma ve O'nun (s.a.s.) sünnetini iyi anlayabilme noktasında büyük bir öneme sahip olmasından dolayı katılımcılara altıncı olarak "*Hadis-sünnete dair kitap okudunuz mu?*" sorusu yöneltilmiştir.

İlk grubu oluşturan 14 katılımcıdan (K3, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K13, K14, K15, K16, K17, K18 ve K23) hadis ve sünnete dair kitap okumadıkları cevabı alınmıştır.

İkinci grupta yer alan 9 kişi (K1, K2, K6, K12, K19, K20, K21, K22 ve K24) ise hadis ve sünnete dair kitap okumuşlardır. Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K1: "Okudum hatta hadis âlimi olarak Ömer Döngeloğlu ve Buhârî'yi biliyorum."

K2: “Okudum.”

K6: “Okudum. *Sahih-i Buhârî* aklımda kalan kitap.”

K12: “Okumuşumdur.”

K19: “Okudum.”

K20: “Çok okudum, Elmalılı Hamdi Yazır’ı halen de okumaya devam ediyorum.”

K21: “Okudum.”

K22: “Okudum.”

K24: “Okudum.”

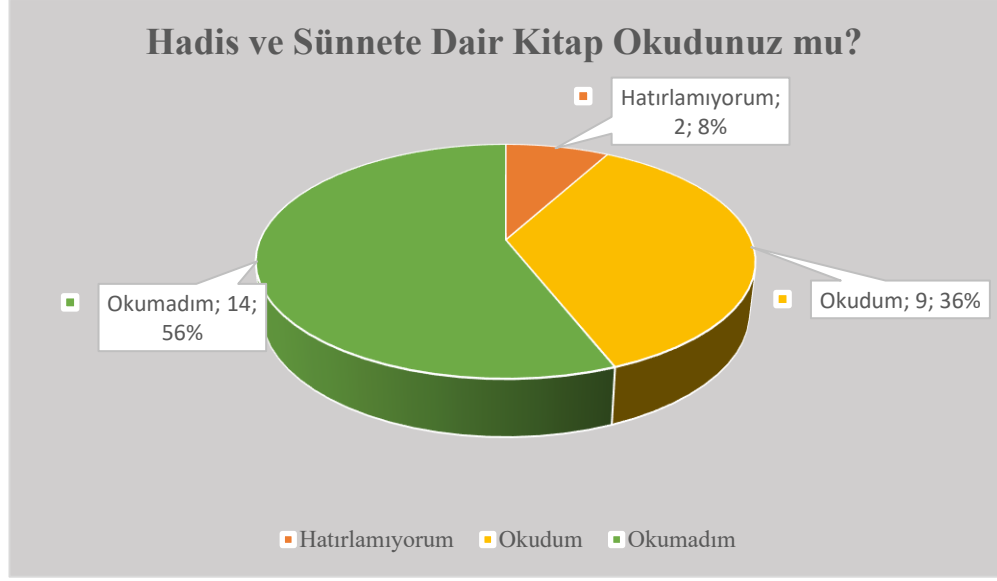
Üçüncü grubun katılımcıları olan 2 kişinin (K8 ve K25) soruya yanıtları şu şekildedir:

K8: “Bende unutkanlık başladığı için hatırlamıyorum.”

K25: “Hatırlamıyorum.”

Katılımcıların verdikleri cevapların oranlarına göre bir sıralama yapıldığında ilk sırada hadis ve sünnete dair kitap okumayan on dört kişinin oluşturduğu birinci grup yer almaktadır. Bu sonuçtan katılımcıların hadis ve sünnet bilgilerini ikincil kaynaklardan edindikleri binaenaleyh sağlıklı bir peygamber bilgisi ve algısına sahip olamadıkları kanaatine varılabilir.

İkinci sırada yer alan dokuz kişinin oluşturmuş olduğu ikinci grubun ise hadis ve sünnete dair bilgilerini ilgili kitaplar yoluyla da edinmiş oldukları söylenebilir. Ancak bu katılımcıların kendilerine sorulmasına rağmen herhangi bir kitap ya da âlim ismi zikretmemesi okuduklarını söyledikleri kitapların birincil kaynak olup olmadığı noktasında şüphe uyandırmaktadır. Bu grupta yer alan K1’in hadis âlimi olarak imam Buhârî’yi bildiği, Ömer Döngeloğlu’nu ise hadîs âlimi zannettiği; K6’nın ise hadîs eseri olarak *Sahihi- Buhârî*’yi bildiği görülmektedir. Fakat bu grupta yer alan K20’nin: “Çok okudum, Elmalılı Hamdi Yazır’ı halen de okumaya devam ediyorum.” şeklindeki yanıtında bahsettiği isim hadis âlimi değil; tefsîr âlimidir. Bundan dolayı bu katılımcının tefsir kitapları ile hadis/sünnet kitaplarını birbirleriyle karıştırmış olma ihtimali yüksektir.

Grafik 27. Katılımcıların Hadis ve Sünnete Dair Kitap Okuma Bilgileri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 14 (%56) katılımcının hadis ve sünnete dair kitap okumadığı; 9 (%36) katılımcının okuduğu; 2 (%8) katılımcının ise okuyup okumadığına dair hatırlamadığı görülmektedir.

4.2.2.5. İnternet Ortamında Hadis ve Sünnetle Karşılaşma

Genç katılımcılar bölümünde internet, medya ve sosyal medyanın öneminden bahsetmiş, bu mecralarda bilgi kirliliğinin çok olduğuna ve bu bilgilere gerçekmiş gibi kolaylıkla inanıldığına değinilerek bundan dolayı böyle bir sorunun tercih edildiğine dikkat çekilmişti. Bu nedenle yaşlı kategorisinde olan katılımcılara da: “*Medya, sosyal medya veya internette hadis veya sünnetle karşılaşıyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir.

Birinci grupta yer alan 3 kişi (K11, K16 ve K17) medya, sosyal medya veya internette hadis ya da sünnetle karşılaşmamaktadır. Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K11: “Karşılaşmıyorum çünkü medya ve sosyal medya için vakit bulamıyorum ki vakit bulursam anca namaza gidebiliyorum.”

K16: “Karşılaşmıyorum.”

K17: “Karşılaşmıyorum.”

Geriyeye kalan 22 katılımcının oluşturduğu ikinci grup ise soruyu karşılaşıyorum şeklinde yanıtlamıştır. Bu grubun katılımcılarına bir de alt soru olarak sorulan: “*Bu bilgilere güveniyor musunuz? Altında Hz. Muhammed (s.a.s.) veya hadis yazan her sözün hadis olduğuna inanır mısınız?*” sorularına verilen cevaplar ise şu şekildedir:

K1: “Karşılaşıyorum, bazılarına güveniyorum. Örneğin Cübbeli Ahmet Hoca’ya güveniyorum. - İnanmam.”

K2: “Karşılaşıyorum.”

K3: “Karşılaşıyorum. - Bazılarına güveniyorum. – Tabi ki de inanırım.”

K4: “Karşılaşıyorum. - Tabi ki de güveniyorum ve inanırım.”

K5: “Tabi ki... - Kaynağına bakılması gerekir diye düşünüyorum. - İnanırım.”

K6: “Çok karşılaşıyorum.”

K7: “Karşılaşıyorum.”

K8: “Karşılaşıyorum. - Güveniyorum. - Kısmen inanıyorum.”

K9: “Karşılaşıyorum.”

K10: “Karşılaşıyorum. - Pek güvenmiyorum. - İnanırım.”

K12: “Karşılaşıyorum. - Sonuna kadar güveniyorum. - Sonuna kadar inanırım.”

K13: “Karşılaşıyorum. - Bazılarına güveniyorum. - İnanırım.”

K14: “Karşılaşıyorum. - Kişiyeye göre güveniyorum. - İnanırım.”

K15: “Karşılaşıyorum.”

K18: “İnternetteki bazı hocalardan duyuyorum. - Güveniyorum. - İnanırım.”

K19: “Karşılaşıyorum. - Fikrimle uyuşanlara güveniyorum. - İnanırım.”

K20: “Karşılaşıyorum. - Güvendiğim hocalar var. Cevat Akşit hocaya bu hususta güvenirim. - İnanırım.”

K21: “Karşılaşıyorum. - Anlatanlar hocalar ise güveniyorum.”

K22: “Karşılaşıyorum. - Güveniyorum. – Tabi ki inanıyorum.”

K23: “Karşılaşıyorum.”

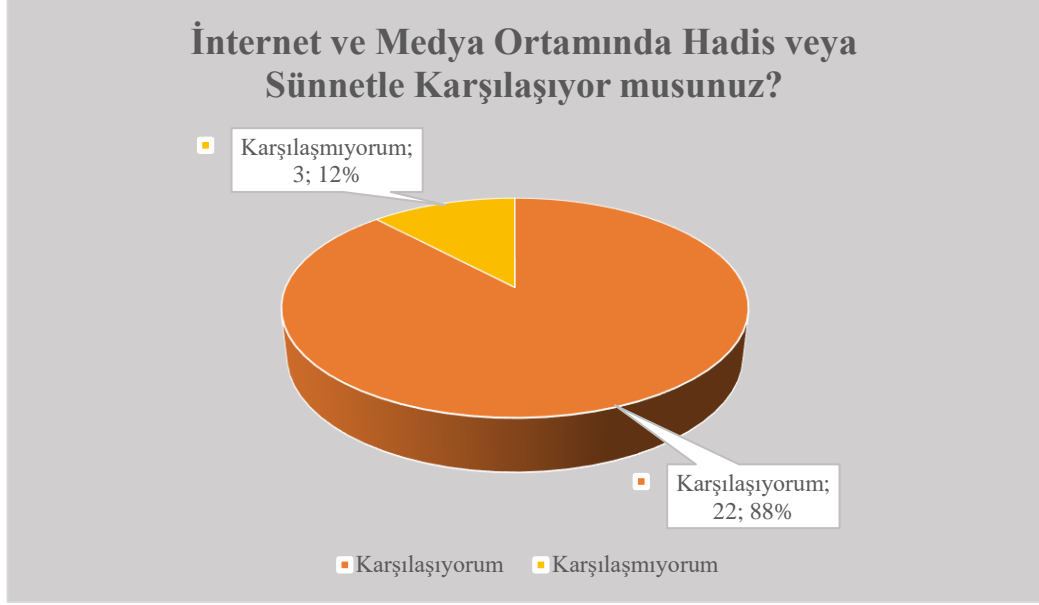
K24: “Karşılaşıyorum.”

K25: “Karşılaşıyorum. - Bazı hocaların anlattıklarına güveniyorum. - Fikrim yok.”

İkinci grupta yer alan katılımcıların cevaplarına bakıldığında ise soruda bahsedilen platformlarda karşılaştıkları bilgilere güvenen kişi sayısı dört iken (K4, K8, K12 ve K22), bu bilgilerin bazılarında güvenenlerin sayısı ise üçtür (K1, K3 ve K13). Yine aynı soruda belirli kişilerin veya hocaların paylaştıklarına güvenenlerin sayısı beş iken (K14, K18, K20, K21 ve K25), yalnızca bir katılımcı (K10) bu bilgilere güvenmemektedir. K19 bu bilgilerden fikriyle uyuşanlara güvenmekte, K5 ise bu bilgilerin kaynağına bakılarak güvenilmesi gerektiğini düşünmektedir. K1’in bu konuda Cübbeli Ahmet’i, K20’nin ise Cevat Akşit’i referans aldıkları da görülmektedir. Katılımcılar arasında sadece K5’in kaynak bilincine sahip olduğunu söylemek gerekmektedir.

On iki kişinin (K3, K4, K5, K8, K10, K12, K13, K14, K18, K19, K20 ve K22) altında Hz. Peygamber’in (s.a.s.) adının yazdığı her sözün hadis olduğuna inandıkları, K1’in inanmadığı görülmekteyken K25’in ise bu konu hakkında herhangi bir fikri bulunmamaktadır.

Bilgi kirliliğinin yoğun olduğu internet, medya veya sosyal medyadaki hadis ya da sünnete dair bilgilere inanma oranının yaşlı katılımcılar arasında yüksek olduğu, kaynak bilincine sahip olmadıkları ve Efendimiz’in (s.a.s.) isminin kullanılarak O’na (s.a.s.) atfedilen her türlü bilgiye inandıkları söylenilebilir.

Grafik 28. Katılımcıların İnternet ve Medyada Hadis veya Sünnetle Karşılaşma Oranları

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 22 (%88) katılımcının internet ve medyada hadis veya sünnetle karşılaştığı; 3 (%12) katılımcının ise karşılaşmadığı görülmektedir.

4.2.2.6. Hadis/Sünnet ve Akıl İlişkisi

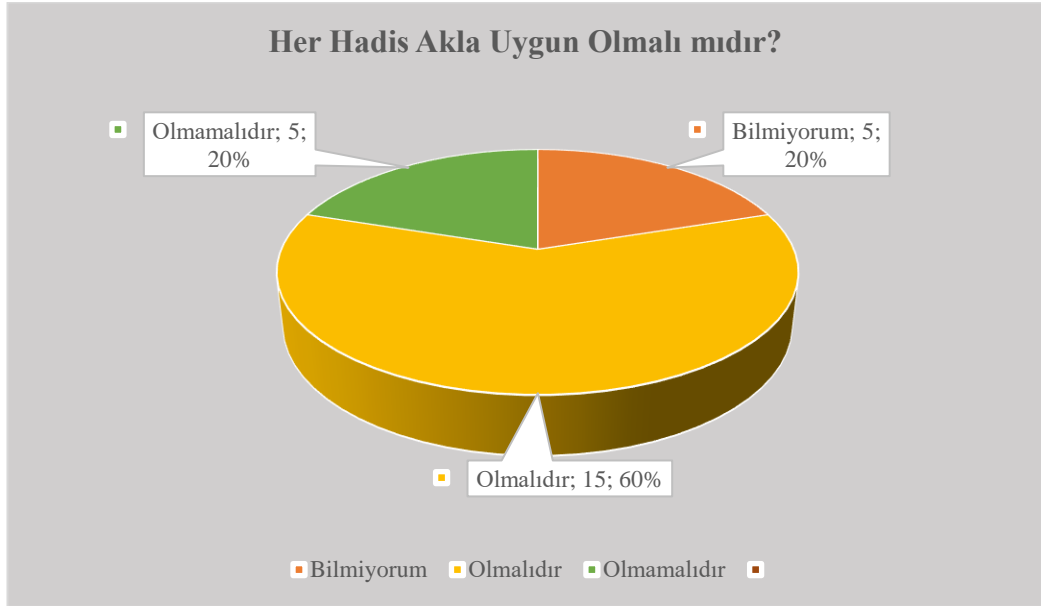
Hadislerin bazılarının anlaşılması noktasında güçlük çekilmekte hatta böyle hadisler ilk duyuldukları zaman akla aykırı gibi görünerek saçma bulunmaktadır. Oysa ki Allah Rasûlü'nün sözlerinde mantığın kabullenemeyeceği hiçbir aykırılık bulunmayıp (Görmez, 2020, s. 198) sadece akla tersmiş gibi gelen hadislerin anlaşılma ve yorumlanma problemi vardır. Bundan dolayı katılımcıların hadis ile akıl arasındaki ilişkiye nasıl baktıkları kendilerine sorulan: “*Her hadis akla uygun olmalı mıdır?*” sorusuyla tespit edilmek istenmiştir.

Birinci grubu oluşturan 15 katılımcı (K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15, K16 ve K18) her hadisin akla uygun olması gerektiği görüşüne sahiptir. Bu görüşü savunan katılımcılar arasında bulunan K6: “Hadisler akla uygun olmalıdır ama uygun olmayan hadisler de olabilir. Dinin her kuralının akla uyması pek de gerekmez.” cevabı ile dinin aklın almayacağı, hikmetli yönlerinin de olabileceğini; dinin biraz da iman işi olduğunu kastetmektedir.

İkinci grubu oluşturan 5 kişi (K13, K19, K20, K21 ve K22) her hadisin akla uygun olması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Katılımcılardan K22'nin cevabı şu şekildedir: “Bizim hadise uymamız gerekir, hadisin bize değil.”

Üçüncü grupta bulunan 5 kişi (K4, K17, K23, K24 ve K25) ise soruyu “bilmiyorum” şeklinde cevaplamıştır.

Her hadisin akla uygun olması gerekmeyip bazı işlerin hikmete binaen yapıldığı unutulmamalıdır. Aklın ilkeleriyle çeliştiği düşünülen ama üzerinde yeterli araştırma yapılmadan doğrudan reddetme yoluna gidilen bazı hadislerden yola çıkılarak her hadisin akla uygun olması gerektiği kanaati çıkarılmamalıdır. Zaten buradaki akıldan kastedilenin de selim bir akıl olduğuna (Görmez, 2020, s. 198) dikkat çekmek gerekmektedir.

Grafik 29. Katılımcıların Hadis ve Akıl İlişkisine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 15 (%60) katılımcı her hadisin akla uygun olması gerektiğini; 5 (%20) katılımcı ise olmaması gerektiğini düşünmektedir. Geriye kalan 5 (%20) katılımcı soruya bilmedikleri yönünde cevap vermiştir.

4.2.2.7. Hz. Peygamber'in Sünnetleri

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) İslâm'ın tebliğ ve tebyîn görevinin yanında söz, fiil ve takrirleriyle de hayatımızın her alanını kuşatan konularla ilgili ümmetine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim amacına uygun bir İslâm anlayışına sahip

olabilmek de yine O'nun (s.a.s.) sünnetini iyi anlamaktan geçmektedir. Bundan dolayı katılımcıların Allah Rasûlü'nün sünnetleri denilince zihinlerine ilk gelenlerin neler olduğunu öğrenmek amacıyla sünnete sadece şekilsel boyutundan bakıp bakmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu minvalde katılımcılara “Hz. Peygamber'in aklınıza gelen ilk sünnetleri nelerdir?” sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında birinci grubu oluşturan on beş katılımcının (K1, K2, K3, K4, K8, K9, K13, K14, K15, K16, K20, K21, K23, K24 ve K25) aklına gelen sünnetler ağırlıklı olarak “Sünnet namazlar, sakal bırakmak, misvak kullanmak” şeklindedir. Bu gruptaki katılımcılardan yalnızca K16 ve K24'ün cevapları arasında sünnetin şekilsel davranışlar ve ibadet yönünün yanı sıra toplumsal ve ahlâkî yönüne de vurgu vardır. Yine bu gruptaki K9, K23, K24 ve K25 sünnet olarak telakki ettikleri bu davranışlara “çocuğun sünnet ettirilmesi, yemeğin sağ elle yenilmesi, besmele çekmek ve sağ tarafa doğru yatılması” davranışlarını da eklemişlerdir.

K1: “Misvak kullanmak, sakal bırakmak.”

K2: “Misvak kullanmak, sakal bırakmak.”

K3: “Sakal bırakmak.”

K4: “Sünnet namazlar var.”

K8: “Sünnet Namazlar.”

K9: “Çocuğu sünnet ettirmek ve kıldığımız sünnet namazlar.”

K13: “Sakal bırakmak.”

K14: “Cübbe giymek, sakal bırakmak ve misvak kullanmak.”

K15: “Sakal bırakmak.”

K16: “Sakal bırakmak, dişler için misvak kullanmak ve yerden insanlara eziyet verici şeyleri kaldırmak.”

K20: “Kıldığımız sünnet namazlar.”

K21: “Kıldığımız namazların sünnet olan kısımları.”

K23: “Namazların sünnetleri, selam vermek, yemeğe tuzla başlamak.”

K24: “Diş fırçalamak, besmele çekmek, sağ tarafımıza doğru yatmak, güzel davranışlarda bulunmak.”

K25: “Yemeğe besmeleyle başlamak, bir işe başlarken besmele çekmek.”

İkinci grubu oluşturan sekiz kişinin (K5, K6, K7, K11, K12, K17, K18 ve K22) ise sorunun yanıtı akıllarına gelmemiştir. Katılımcıların cevapları şu şekildedir:

K5: “Şu anda gelmedi.”

K6: “Çok sünneti var ama şu an aklıma gelmiyor.”

K7: “Birçok sünneti vardır ama aklıma gelmiyor.”

K11: “Aklıma gelmiyor.”

K12: “Hatırlayamadım.”

K17: “Aklıma bir şey gelmiyor.”

K18: “Aklıma bir şey gelmiyor.”

K22: “Şu an gelmiyor ama birçok sünneti vardır.”

Üçüncü grupta yer alan iki kişinin (K10 ve K19) soruya verdikleri yanıtın ise sünnetle herhangi bir ilgisinin bulunmadığı görülmüştür. Onların soruya verdikleri cevap şöyledir:

K10: “Namaz kılmak, Hacca gitmek.”

K19: “Namaz kılmak, zekât vermek ve hacca gitmek.”

Bu iki katılımcının verdiği cevap arasında yer alan namazdan kastettikleri sünnet değil; farz namazlardır. Oysaki namaz kılmak Yüce Allah’ın emri olduğu gibi yine zekât vermek ve hacca gitmek de O’nun (c.c) emirlerinden olup bu durum Müslümanlar için sünnet değil “farz” teşkil etmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplardan hareketle ilk grupta yer alan on beş kişinin sünneti sadece şekilsel boyutuyla bildiği söylenebilir. Elbette ki cevaplarda verilen bu davranışlar sünneti çağrıştırmakta olup sünnetin anlaşılması noktasında ise eksiklik olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu katılımcılar arasında iki kişinin (K14 ve K23) yemeğe tuzla başlamanın ve cübbe giymenin de sünnet olduğunu zannettikleri görülmüştür.

İkinci grubu oluşturan sekiz kişinin ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine dair akıllarına hiçbir şey gelmemiş olması şaşırtıcı ve bir o kadar da üzücüdür. Hayatımızın her alanında izlerini gördüğümüz camiye gitmek, namazların sünnetini kılmak veya selamlaşmak vb. gibi her gün adeta rutinleşmiş eylemlerin yerine getirilmesine rağmen bu gruptaki kişilerin sünnete dair hiçbir şey hatırlayamamalarının sebebi olarak, yapılan iyi ve güzel davranışlar ile yerine getirilen dinî vecibelerin kaynağını merak etmemeleri gösterilebilir.

4.2.3. Hz. Peygamber Hakkında Bilgiler

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini anlamak onun hayatı hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Bu bilgi, Müslümanların peygamber algısını şekillendirmede önemlidir. Bu yüzden katılımcıların peygamber hakkındaki temel bilgileri ölçülmeye çalışılmıştır.

4.2.3.1. Hadis/Sünnet-Vahiy İlişkisi

Katılımcılara ilk olarak "*Hadisler de Kur'an gibi vahiy ürünü müdür?*" sorusu yöneltilmiştir. Bu sorunun katılımcılara sorulma sebebi hadis ve sünnetin kaynağının vahiy olup olmadığı yönündeki görüşlerini ve dolayısıyla hadis ve sünnete yaklaşımlarını tespit etmektir.

Birinci grupta yer alan 2 katılımcının (K4 ve K15) konuyla ilgili görüşü cevap açısından olumsuz yöndedir. Onların cevapları şu şekildedir:

K4: "Hadislere Kur'an gibi vahiy ürünü denilemez."

K15: "Değildir, eğer öyle dersek Allah'a şirk koşmuş oluruz."

İkinci grubu oluşturan 23 katılımcı (K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24 ve K25) ise hadislerin vahiy gibi olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların cevapları şöyledir:

K1: "Elbette öyledir."

K2: "Tabi ki de çünkü O (s.a.s.) her zaman Kur'an'dan konuşur."

K3: "Vahiy ürünüdür."

K5: "Tabi öyledir."

K6: “Öyledir çünkü peygamberlere inanmak imanın şartlarındandır.”

K7: “Vahiy ürünüdür.”

K8: “Vahiy ürünüdür.”

K9: “Öyledir.”

K10: “Hadisler vahiy ürünüdür.”

K11: “Vahiy ürünüdür.”

K12: “Hadisler vahiyler gibidir.”

K13: “Öyledir.”

K14: “Öyledir.”

K16: “Öyledir.”

K17: “Öyledir.”

K18: “Evet.”

K19: “Hadisler vahiy gibidir.”

K20: “Kesinlikle hadisler vahiy ürünüdür.”

K21: “O’nun (s.a.s.) yaşadığı hayat Kur’ân olduğu için söylediği her söz de Kur’ân gibidir.”

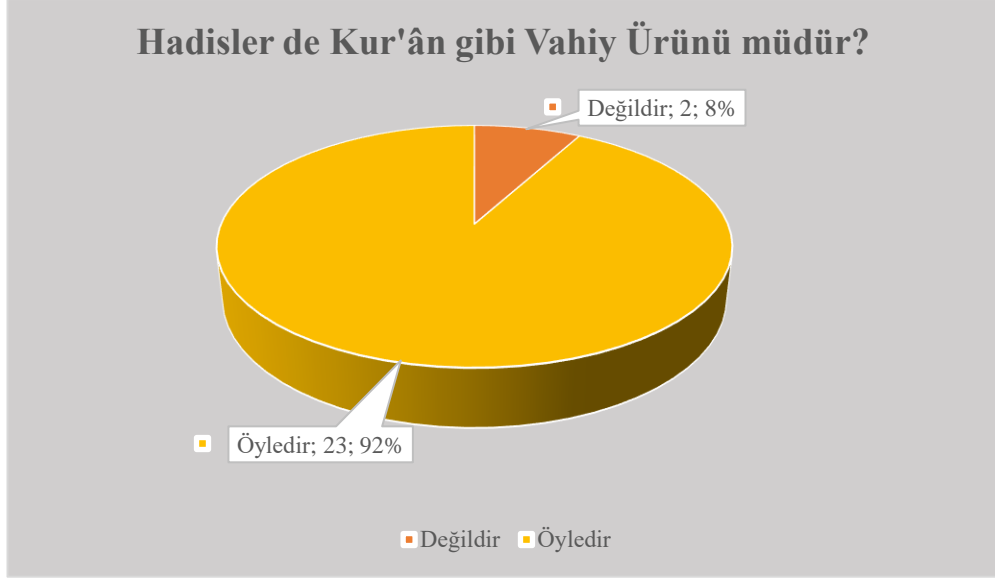
K22: “Vahiy ürünüdür.”

K23: “Öyledir.”

K24: “Şüphesiz vahiy ürünüdür.”

K25: “Öyledir diyebiliriz.”

Katılımcıların neredeyse tamamına yakını (23 kişi) hadis/sünneti vahiy mahsulü kabul etmektedir. Buradaki problem katılımcıların hadis ve sünnetin tamamını bu kapsamda değerlendirmesidir. Gençlerle ilgili başlıkta değinildiği üzere hadis ve sünnetin vahiy kaynaklı bir yönü bulunmakla birlikte Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kendi içtihadına dayanan birçok söz ve uygulaması da bulunmaktadır. Hadis ve sünnetin tamamının vahiy ürünü kabul edilmesinin Hz. Peygamber’i (s.a.s.) beşer üstü bir varlık ya da bir araç konumuna getireceği unutulmamalıdır.

Grafik 30. Katılımcıların Hadis-Vahiy İlişkisine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 23 (%92) katılımcı hadislerin vahiy ürünü olduğunu düşünmekte; 2 (%8) katılımcı ise öyle olmadığını düşünmektedir.

4.2.3.2. Taklit ve Sünnet İlişkisi

İslâm âlimleri Hz. Peygamber'in hangi davranışının sünnet hangi davranışının sünnet olmadığı konusunda açıklamalar yapmışlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nübüvvet yönü ile beşerî yönü arasındaki fark bazen göz ardı edilerek komutan, devlet başkanı, ziyaretlere giden bir komşu, kişisel anlamda bazı şeylerden hoşlanıp hoşlanmayan birisi vs. olduğu unutulmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaptığı ve söylediği her şeyi uygulamanın sünnet olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı katılımcılara ikinci olarak *“Peygamberi taklit etmek O'nun (s.a.s.) sünnetini tam anlamıyla yaşamak anlamına gelir mi?”* sorusu yöneltilmiştir.

Birinci grupta yer alan 19 kişi (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K18, K19, K20, K22, K23, K24 ve K25) soruyu “Evet gelir.” şeklinde cevaplamış olup yalnızca K4, K20 ve K24'ün cevapları diğer katılımcılarınkine nazaran biraz daha detaylıdır. Onların cevapları şöyledir:

K4: “O’nu (s.a.s.) taklit etmek tabi ki de sünnetini tam anlamıyla yaşamak demektir.”

K20: “Kesinlikle gelir.”

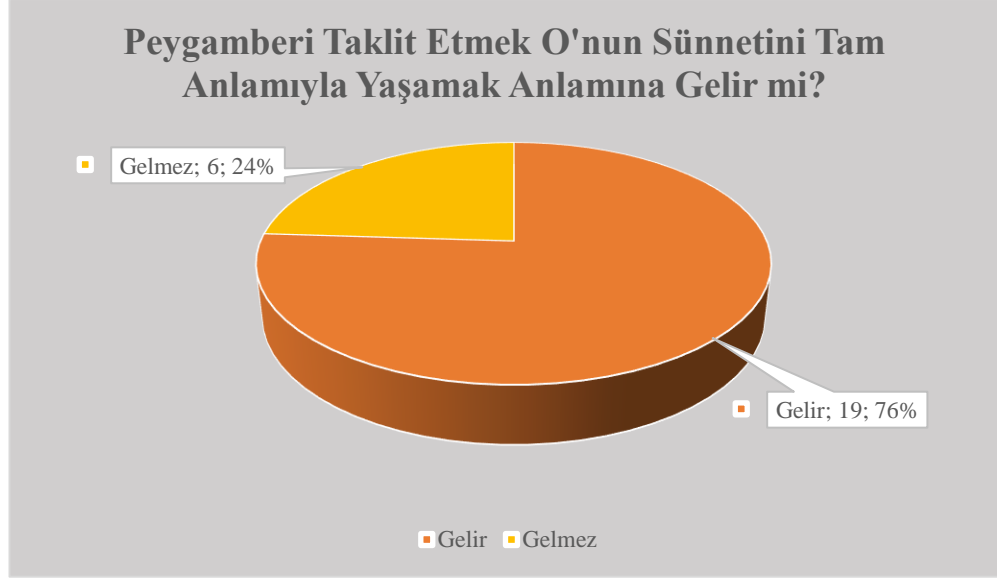
K24: “Gelir. Sahâbe de öyle yaşamıştır.”

İkinci grubu oluşturan 6 kişinin (K6, K13, K15, K16, K17 ve K21) bu soruya cevabı ise “Gelmez.” olmuştur.

Bu gruptaki katılımcılar arasında bulunun K6’nın: “Çok gelmez” cevabından hareketle Peygamber’i (s.a.s.) taklit etmenin O’nun (s.a.s.) sünnetini yaşamak anlamına geldiği ancak her alanı kapsamadığı sonucu çıkmaktadır.

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetini tatbik etmekle O’nu (s.a.s.) taklit etmek arasında büyük bir fark vardır. Sünnetin tatbiki kişiyi her açıdan Hiz. Peygamber’e (s.a.s.) yaklaştırırken, taklit ise O’nu (s.a.s.) tam olarak anlayabilmeye engel teşkil etmektedir. Bu görüşü savunan katılımcılar arasında bulunan K4 ve K20’nin ifadelerinden Peygamber’i (s.a.s.) taklit etmenin sünnetin kesinlikle yaşandığı anlamına geldiği konusunda emin oldukları görülmektedir. K25 ise taklit etmenin sünnet sayılacağı görüşüne sahâbenin yaşantısını referans olarak göstermiştir.

Hiz. Peygamber’i taklit etmekle O’na (s.a.s.) ittiba etmek aynı anlama gelmemektedir. Bu noktada doğru bir peygamber tasavvuru için taklitten ziyade ittibaya yönelmek gerekir. Örneğin sırf Allah Rasûlü helva ve balı seviyor (Buhârî, Eşri be, 32.) diyerek bunları yemenin sünnetle bir ilgisi bulunmamaktadır. İbn Ömer’in (ö. 73/693) bir ağacın altına gelerek Peygamber (s.a.s.) orada konakladı diye konaklaması (Heysemî, 2009, s. 175) konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından örnek olarak gösterilebilir. Yalnız burada sahâbenin Allah Rasulü’ne karşı olan muhabbetlerinin ne seviyede olduğunun unutulmaması örneğin anlaşılması açısından önemlidir. Bu ve benzeri davranışların yerine getirilmesi Hiz. Peygamber’i taklit etmekten öteye geçmemektedir. Kuşu ölen çocuğa moral olsun diye taziyeye giden Hiz. Peygamber’in bu yönünü örnek alarak üzgün bir çocuğu ziyaret edip ona moral vermek ise Hiz. Peygamber’in sünnetini daha doğru yaşamak demektir. Nitekim sünnetin tam anlamıyla yaşanmasının onun ruhunun iyi bir şekilde kavranılmasından geçtiği söylenebilir.

Grafik 31. Katılımcıların Taklit-Sünnet Arasındaki İlişkiye Hakkında Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 19 (%76) katılımcı peygamberi talit etmenin O'nun (s.a.s.) sünnetinin tam anlamıyla yaşamak manasına geldiğini; 6 (%24) katılımcı ise gelmediğini düşünmektedir.

4.2.3.3. Son Peygamber'in Akıllarda Uyandırdığı Çağrışım

Allah Rasûlü'nün adı geçtiğinde O'na (s.a.s.) salat-ü selâm getirmenin yanında zihinlere ve gönüllere başka nelerin geldiği Hz. Peygamber'i tanımak açısından önemli olduğundan dolayı katılımcılara şu soru yöneltilmiştir: “*Hz. Muhammed (s.a.s.) denilince aklınıza gelen ilk şeyler nelerdir?*”

Birinci gruptaki on iki katılımcının (K1, K2, K4, K5, K6, K8, K9, K11, K12, K13, K14 ve K23) cevabı şu şekildedir:

K1: “Salavat-ı Şerife.”

K2: “Salavat getirmek.”

K4: “Salavat getirmek.”

K5: “Salavat getirmek.”

K6: “Salavat getirmek.”

K8: “Kelime-i Tevhittir.”

K9: “Salavat getirmek.”

K11: “Salavat getirmek.”

K12: “Salavat-ı Şerife.”

K13: “Salavat-ı Şerife.”

K14: “Salavat getirmek.”

K23: “Salavat getirmek ve O’nun (s.a.s.) şefaati.”

Bu grupta yer alan katılımcıların Efendimiz’in (s.a.s.) ismi anıldığında aklına geldikleri ilk şeyin O’na (s.a.s.) salat-ü selam getirerek kendisini anmak olduğunu söyledikleri görülmektedir.

İkinci grubu oluşturan sekiz katılımcının (K15, K16, K17, K18, K19, K21, K22 ve K25) ise soruya yanıtları şöyledir:

K15: “Allah’ın nebisi olduğu geliyor.”

K16: “Allah’ın kulu ve Rasûlü olduğu ve alemlerin yaratılmasına vesile olan kişi.”

K17: “Allah ve peygamber geliyor.”

K18: “Kur’ân, din ve namaz geliyor.”

K19: “Allah’a inanmak ve Allah’ın sözlerini yerine getirmek.”

K21: “Bizim peygamberimiz olduğu.”

K22: “O’nun (s.a.s.) getirdiği kurallara uymak ve arkasından gitmemiz gerektiği düşüncesi geliyor.”

K25: “Doğum günü ve sünnetleri geliyor.”

Buradaki katılımcıların Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) ismi anıldığında akıllarına gelen ilk şeylerin; Allah, İslâm, sünnetler, ibadetler ve peygamber olduğu şeklinde sıralanabilir.

Üçüncü grubun katılımcılarının dört kişi (K7, K10, K20 ve K24) soruya verdikleri yanıt aşağıdadır:

K7: “Rahatlık hissi.”

K10: “Güvenilen ve yolundan gidilmesi gereken birisi olduğu geliyor.”

K20: “Doğruluk.”

K24: “Sevgi, muhabbet.”

Bu grubun üyeleri olan katılımcıların Allah Rasûlü’nün ismi geçtiğinde akıllarına gelen ilk şeyin örnek alınması gereken birisi, huzur ve ahlâkî kriterler olduğu söylenebilir.

Yalnızca K3 ise bu konu hakkında herhangi bir şey hatırlayamadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların konuyla ilgili yukarıdaki yanıtlarına bakıldığında en çok öne çıkanın Efendimiz’e (s.a.s.) salât-ü selâm getirmek olduğu görülmektedir. Allah Rasûlü de ismi anıldığında kendisine salavat getirmeyenlerin cimri olduğunu (Tirmizî, Daavât, 101) söylemektedir. Verilen cevaplardan hareketle birinci gruptaki katılımcıların bu hadisle amel ettiklerini söylemek mümkündür. Aynı şekilde Peygamber’in (s.a.s.) adı geçtiğinde katılımcıların (ikinci grup) aklına ilk olarak İslâm, ibadetler, nübüvvet vb. şeylerin gelmesi de Allah Rasûlü’nün ümmetine sadece dinî bilgileri hatırlattığını düşündüklerine işaret etmektedir. Bu iki grubun vermiş olduğu cevapların elbette ki haklılık payı olmasıyla birlikte, üçüncü grubun verdiği cevaplarla Hz. Peygamber’in (s.a.s.) evrensel yönüne vurgu yapılarak dinî konular dışında da bütün insanlık adına numune-i imtisal bir örneklik teşkil ettiği mesajı verilmiştir. Bu katılımcıların (üçüncü grubun) soruya verdikleri yanıtın zihinlerdeki peygamber imajı açısından diğer gruplara nazaran haklı bir doğruluk içerdiği görülmektedir.

4.2.3.4. Peygamber’in Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusu

Hız. Peygamber (s.a.s.), peygamber olmakla birlikte bunun öncesinde bir insandır. Bundan dolayı Hız. Peygamber’in (s.a.s.) bazı söz ve davranışları insan doğasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve dinî bir yasa özelliği taşımayan davranışlardır (Karadâvî, 2021, s. 367). Bu bilgilerden hareketle Hız. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetinin teşrî yönü olmakla birlikte beşer olmasından dolayı bazı sünnetlerinin bağlayıcılığı söz konusu değildir. Bundan dolayı katılımcılar arasında Efendimiz’in (s.a.s.) yaptığı her hareketin bağlayıcı olup olmadığı konusundaki görüşlerini öğrenebilmek için kendilerine: “*Peygamberimizin her söylediğini yapmamız gerekir mi?*” sorusu yöneltilmiştir.

Soruya verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların tamamı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her yaptığının yapılması görüşündedir. Onların cevapları şu şekildedir:

K1: "Gerekir."

K2: "Gerekir."

K3: "Gerekir."

K4: "Gerekir."

K5: "Gerekir çünkü her yapılmasını istediği şey sünnettir."

K6: "Mutlaka yapılması gerekir."

K7: "Gerekir."

K8: "Müslümansak O'nun (s.a.s.) gittiği yoldan gitmemiz gerektiği için her söylediğini yapmalıyız."

K9: "Gerekir."

K10: "Gerekir."

K11: "Yapmamız gerekir ama yapamıyoruz."

K12: "Gerekir."

K13: "Gerekir."

K14: "Gerekir."

K15: "Gerekir."

K16: "Gerekir."

K17: "Gerekir."

K18: "Gerekir."

K19: "Gerekir."

K20: "Gerekir."

K21: "Gerekir."

K22: "Gerekir, karşı gelmiş oluruz, cezasını da biz çekeriz."

K23: "Gerekir."

K24: “Gerekir.”

K25: “Gerekir.”

Katılımcıların tamamına alt soru olarak yöneltilen “*Peygamberimiz’in her yaptığııı uygulamamak O’nun (s.a.s.) sünnetine karşı gelmek olur mu?* sorusunu ise on altı katılımcı (K1, K2, K3, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K24 ve K25) oluruz şeklinde yanıtlamıştır. Katılımcılardan bazılarının cevabı şu şekildedir:

K11: “İnsanlığın %90’ı zaten O’nun (s.a.s.) dediklerini yapmayıp, %10’luk bir kısım sünnetleri yerine getiriyor. Böylelikle O’nun (s.a.s.) her söylediğini yerine getirmeyen kesim karşı gelmiş oluyor.”

K22: “Karşı gelmiş oluruz, cezasını da biz çekeriz.”

K8’in “Müslüman sak O’nun (s.a.s.) gittiği yoldan gitmemiz gerektiği için her söylediğini yapmalıyız.” yanıtından hareketle Hz. Peygamber’in her yaptığıın yapılmamasının kendisine karşı gelmek olduğu kanaatinde olanlar arasında sayılabilir.

Yukarıdaki alt sorunun ikinci grubunda yer alan yedi kişi (K4, K5, K6, K7, K15, K16 ve K23) ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her davranışını yerine getirmemenin kendisine karşı gelmek anlamı taşımadığı görüşündedirler. Onların cevapları şöyledir:

K4: “Olmayız.”

K5: “Hayır.”

K6: “Hayır.”

K7: “Olmayız.”

K15: “Olmayız.”

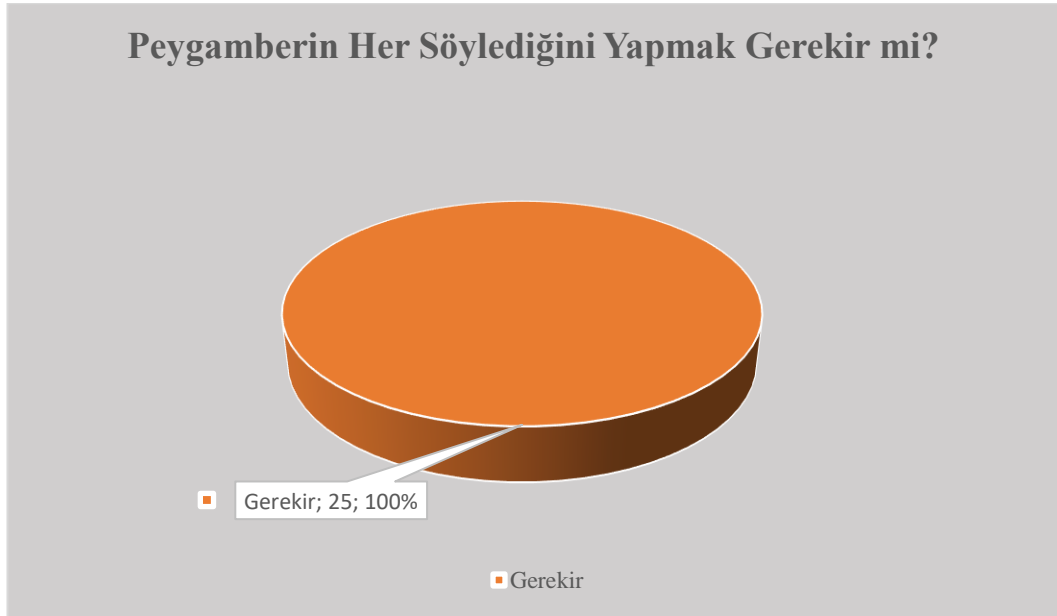
K16: “Olmayız.”

K23: “Olmayız. Bir keresinde şöyle bir şey yaşadım: Başı açık olarak yemek yiyen bir kadın gördüm sonra onu uyardım bu şekilde yemek yenmez kapat çünkü melekler saçları açık olarak sofraya oturan kadınların masasına inmezlermiş küçükken böyle öğretiler dedim. O kadının buna uymaması Peygamberimize (s.a.s.) karşı gelmek değildir sadece hatalıdır.”

K10 ise bu soruyu bilmediği şeklinde yanıtlamıştır.

Katılımcıların tamamına ikinci bir alt soru olarak yöneltilen “*Peygamberler günahsız mıdır?*” sorusunu ise katılımcılar arasında yalnızca K25: “Günah işledikleri olmuştur diye düşünüyorum.” yanıtını vermiş olup, diğer bütün katılımcılar peygamberlerin günahsız olduğu görüşündedir.

Katılımcıların tamamının ana soru hakkındaki yanıtlardan yola çıkılarak kendilerinin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her davranışını sünnet olarak gördükleri tespit edilmiştir. Buna sebep olarak ise onların, Allah Rasûlü’nün peygamber olması yanında aynı zamanda bir beşer olduğu ve buna bağlı olarak da kişisel tercihleri, öfkesi, mutluluğu vb. konuları göz ardı etmelerinden dolayı O’nun (s.a.s.) her hareketinin hikmet barındırdığı şeklinde düşünmeleri gösterilebilir.

Grafik 32. Katılımcıların Peygamberin Sözlerinin Bağlayıcılığı Konusuna Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında katılımcıların tamamı Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her söylediğinin yapılması gerektiğini düşünmektedir.

4.2.4. Günlük Yaşantıdaki Bazı Uygulamaların Sünnet Olarak Kabulü

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti, insanların günlük yaşamlarında sergiledikleri iyi davranışların temelini oluşturmaktadır. Ancak bazen sünnet, kültürel adetlerle karıştırılabilmekte ve bu da yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Bu nedenle katılımcıların sünnet olan ve olduğu söylenen bazı davranışlar hakkında doğru bilgiye sahip olup olmadıklarını anlamak için günlük uyguladıkları bazı davranışların

sünnete uygun olup olmadığı sorulmuştur. Bu nedenle katılımcılara “*Misvak kullanmak sünnet midir?*” Alt soru - *yoksa ağız temizliğimizi diş fırçasıyla da yapsak sünneti yerine getirmiş olur muyuz?*” sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların cevapları aşağıdaki şekildedir:

“K1: Sünnettir.”

“K2: Sünnettir, diş fırçası misvağın yerini tutmayacağı için sünnet eksik olarak yerine getirilmiş olur.”

“K3: Sünnettir.”

K4: “Sünnettir, diş fırçasıyla misvak ayrı şeyler olduğu için sünnet yerine gelmiş olmaz.”

K5: “Sünnettir.”

K6: “Sünnettir, şu an misvak olayı çok yaygın olmadığı ve onun çok dikkatli kullanılması gerektiği için diş fırçasıyla yapılan ağız temizliğinde de sünnet yerine getirilmiş olur.”

K7: “Sünnettir, ikisi de aynı amaca hizmet etmiş olduğu için diş fırçasının kullanımıyla da sünnet yerine gelmiş olur.”

K8: “Sünnettir.”

K9: “Bilmiyorum ama amaç temizlik olduğu için diş fırçasıyla da bu sünnet yerine getirmiş oluruz.”

K10: “Sünnettir, diş fırçasıyla da bu sünnet yerine getirilir.”

K11: “Sünnettir, ama ille de misvak şart değildir. Her zaman misvağı nerden bulalım!”

K12: “Sünnettir.”

K13: “Sünnettir.”

K14: “Sünnettir, diş fırçasıyla da büyük ihtimalle bu sünneti yerine getirmiş oluruz.”

K15: “Sünnettir.”

K16: “Sünnettir.”

K17: “Misvağın ne olduğunu bilmiyorum. Diş fırçası sünnetimizde var ise onun kullanımıyla sünnet yerine getirilmiş olur.”

K18: “Sünnettir.”

K19: “Sünnettir ama diş fırçası misvağın yerini tam tutmadığı için dişlerde diş fırçası kullanmakla sünnet eksik olarak yerine getirilmiş olur.”

K20: “Kesinlikle sünnet olup, diş fırçasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olmaz.”

K21: “Sünnettir.”

K22: Sünnettir, diş fırçası kullansak da herhalde yine bu sünneti yerine getirmiş oluruz.”

K23: “Sünnettir, misvağın sağlık yönünden faydaları olduğu için diş fırçası misvağın yerini tutmaz böylelikle de sünnet yerine getirilmiş olmaz.”

K24: “Sünnettir.”

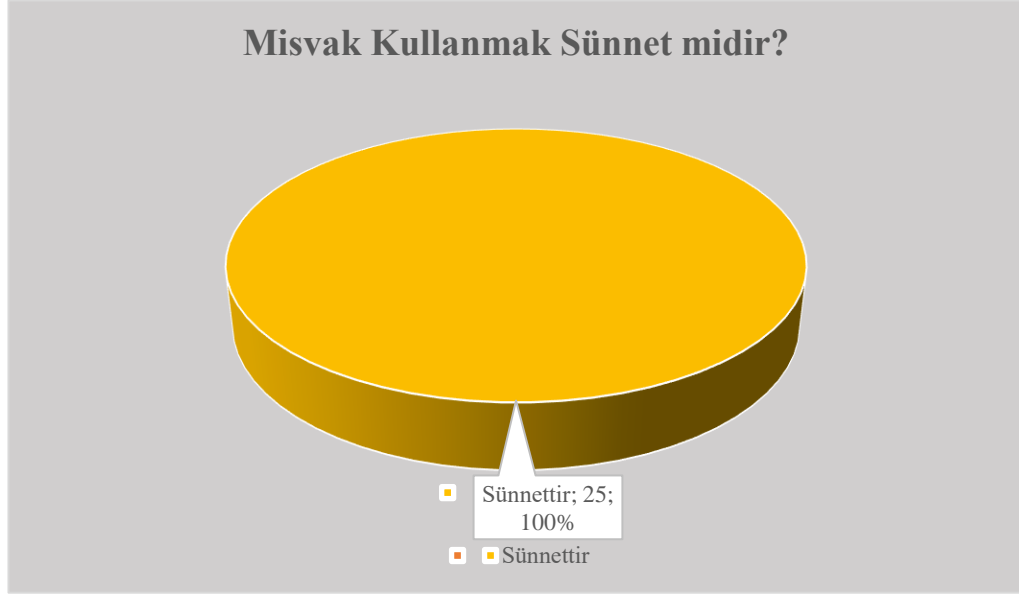
K25: “Sünnettir, misvak kullanmazsak sünnet yerine gelmemiş olur ama yine de dişler fırçalanmalıdır.”

Katılımcıların cevaplarına bakıldığında her birinin misvak kullanmanın sünnet olduğunu düşündükleri görülmektedir. Fakat bazı katılımcıların yanıtlarında sorunun cevabına eklemiş oldukları yorumlardan yola çıkılarak, onların ağız temizliği konusundaki asıl sünnetin ne olduğuna dair kanaatlerinin sonucunu açık bir şekilde görmek mümkündür. Nitekim bunun sonucunda ortaya çıkan üç gruptan birinci grubu oluşturan yedi kişinin (K6, K7, K9, K10, K11, K14 ve K22) soruya vermiş oldukları yanıtlardan ağız temizliğinin diş fırçasıyla yapılması neticesinde de sünnetin yerine getirilmiş olacağını düşündükleri görülmektedir. Bu gruptaki katılımcıların konuyla ilgili asıl amacın ağız temizliği olduğunu bilerek kullanılan aracın değişkenlik gösterebileceğini ve bunun da amaca etki etmediğini bildikleri söylenebilir. K9’un bu gruba dahil edilmesinin sebebi ise onun misvak kullanımının sünnet olup olmadığına dair bilgisinin olmamasına rağmen yanıtının devamında bu grupla aynı görüşte buluşmasıdır.

İkinci gruptaki altı katılımcının (K2, K4, K19, K20, K23 ve K25) soruya verdikleri yanıtlardan ortaya çıkan sonuç onların ağız temizliği konusunda araç olan misvağı amaç olarak gördükleri; bundan dolayı da diş fırçasıyla yapılan ağız

bakımında sünnetin yerine getirilemeyeceği veya eksik olarak yerine getirilmiş olacağı görüşünde olduklarıdır.

Üçüncü gruba bakıldığında ise on bir katılımcının (K1, K3, K5, K8, K12, K13, K15, K16, K18, K21 ve K24) soruya vermiş oldukları yanıtlardan onların da ikinci grup gibi ağız bakımı konusundaki düşüncelerinde amaç olarak temizliği değil de misvağı gördükleri ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

Grafik 33. Katılımcıların Misvağın Sünnet Olup Olmadığına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında katılımcıların tamamının misvağın sünnet olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Katılımcılara ikinci olarak “*Gündelik hayatta cübbe ve sarık giymek sünnet midir?*” sorusu yöneltilmiştir.

İlk grubu oluşturan 14 kişi (K1, K2, K4, K5, K7, K9, K10, K11, K13, K15, K16, K20, K24 ve K25) günlük hayatta cübbe ve sarık giymenin sünnet olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların cevabı şu şekildedir:

K1: “Değildir.”

K2: “Değildir.”

K4: “Sünnet değildir.”

K5: “Değildir.”

K7: “Sünnet değildir çünkü cübbe ve sarıkla dolaşan olduğu gibi dolaşmayanlar da vardır.”

K9: “Değildir.”

K10: “Değildir.”

K11: “Değildir.”

K13: “Değildir.”

K15: “Değildir.”

K16: “Değildir.”

K20: “Değildir hatta yanlış bir şeydir.”

K24: “Sünnet değildir.”

K25: “Değildir.”

İkinci gruptaki 6 katılımcı (K3, K6, K14, K17, K18 ve K23) ise bunun sünnet olduğu görüşündedir. Onların soruyla ilgili cevapları şöyledir:

K3: “Sünnettir.”

K6: “Sünnettir ama günümüzde uygulanması zor olan bir şeydir.”

K14: “Sünnettir.”

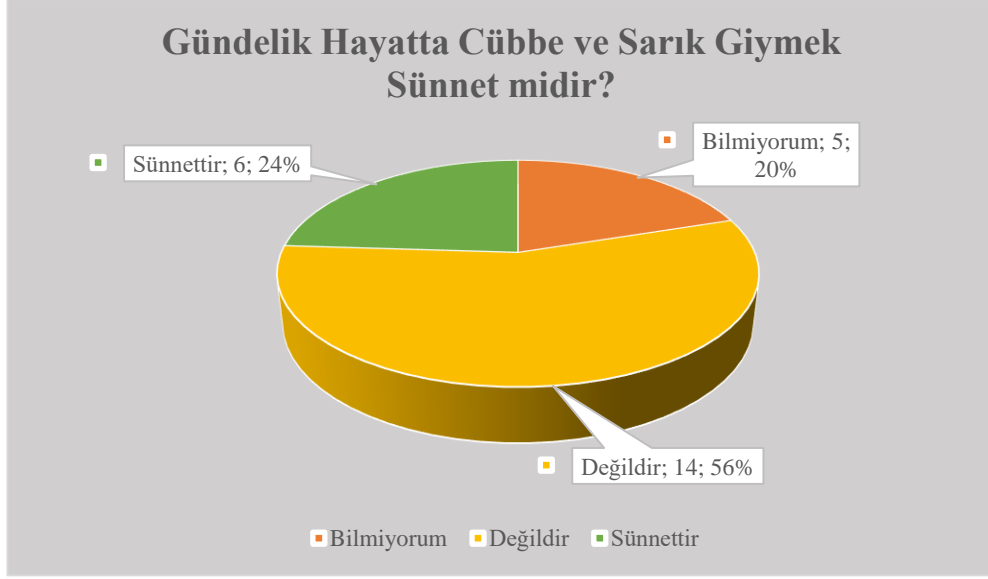
K17: “Sünnettir ama ben karşıyım.”

K18: “Sünnettir.”

K23: “Sünnettir. Hatta Cübbeli Ahmet Hoca diyor ki; bir erkeğin pantolonu bolsa İslâmi bilgi birikimi de boldur.”

İkinci grubu oluşturan katılımcıların cevabına bakıldığında onların cübbe ve sarık giymenin sünnet olduğunu kabul etmelerinin sünnete şekilsel olarak yaklaştıkları sonucunu çıkarmaktadır.

Üçüncü grubun katılımcıları olan 5 kişi (K8, K12, K19, K21 ve K22) bu konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını söylemiştir.

Grafik 34. Katılımcıların Cübbe ve Sarığa Dair Fikirleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 14 (%56) katılımcı gündelik hayatta cübbe ve sarık giymenin sünnet olmadığını; 6 (%24) katılımcı ise sünnet olduğunu düşünmektedir. Geriye kalan 5 (%20) katılımcı sorunun cevabını bilmemektedir.

Katılımcılara üçüncü olarak “*Hz. Peygamber’in sünnetinde kadının konumu hakkında neler söylersiniz?*” sorusu yöneltilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti, kadınları değerli olarak görmekte ve cahiliye dönemindeki gibi aşağılayıcı muameleyi reddetmektedir. Bu bakış açısı, kadınları güçsüz ve aşağı olarak gören tehlikeli tutumları temsil etmekte olup sorulan soru ile kadının tarihteki ve İslam’daki önemli konumu araştırılmakta ve vurgulanmaktadır.

Birinci gruptaki yirmi katılımcı (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K20, K22, K23 ve K24) Allah Rasûlü’nün sünnetinde kadının değerli bir yere sahip olduğunu düşünmektedir. Onların cevapları şöyledir:

K1: “Çok değerlidir.”

K2: “Kadın baş tacıdır.”

K3: “İyi bir yeri vardı.”

K4: “Çok önemli bir yeri vardır.”

K5: “Peygamberimiz (s.a.s.) cennet anaların ayakları altında dediği için çok önemlidir.”

K6: “Cennet annelerin ayakları altındadır ve onlara öf bile demeyin bu soruya cevap olarak yeter diye düşünüyorum.”

K7: “Kadının yeri çok değerlidir.”

K9: “Kadının yeri büyüktü.”

K10: “Değerlidir.”

K12: “Kadının çok değerli bir yeri vardı.”

K13: “Değerli bir yeri vardı.”

K14: “Önemli bir yeri vardı.”

K15: “En üst seviyededir.”

K16: “Kadının değeri büyüktür.”

K17: “Önemli bir yerleri vardı.”

K19: “Değerlidir.”

K20: “Kadının yeri çok değerliydi.”

K22: “Değerli bir yeri vardı.”

K23: “Değerli bir yeri vardı.”

K24: “Günümüzde erkek ile kadın birbirine eşit deniliyor oysaki Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetinde kadınlar erkeklerden daha üstün bir konuma sahiptir.”

İkinci grubu oluşturan dört katılımcı (K8, K11, K18 ve K21) ise sorunun cevabına dair herhangi bir görüş beyan edememişlerdir. Onların bu durum karşısındaki gerekçeleri şöyledir:

K8: “Şu an yorum yapamıyorum.”

K11: “Yorum yapamayacağım.”

K18: “Herhangi bir yorumum yok çünkü bilmiyorum.”

K21: “Bu konu hakkında bilgim yok.”

Konuyla ilgili K25 soruya ilginç bir yaklaşımla cevap vermiştir: “Kadınlar başı açık gezmemelidir.” Kendisinin bu yanıtı sorudaki ölçülmek istenilen bilgiyle uyuşmayıp İslâm’da kadınların örtünmesiyle ilgili konuya işaret etmektedir.

İslâm’da kadının yeri, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti ve ayetlerle vurgulanmıştır. Güzel muamele, cennetin annelerin ayakları altında olduğu ve kadınların korunması gerektiği öğretilerle kadının değeri ve haklarına saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. İslam, kadınlara şefkat ve sevgiyle davranılmasını, onların namus ve iffetinin korunmasını emretmekte olup katılımcıların genel kanaatlerinin de bu bilgilerle uyum sağladığı görülmektedir.

Katılımcılara dördüncü olarak “*Mübarek gün ve geceler ile cenazenin ardından belirli günlerde mevlit okutmak sünnet midir?*” sorusu yöneltilmiştir. Toplumumuzda düzenlenen mevlit cemiyetleri, Süleyman Çelebi’nin *Vesiletü’n-necât*’ının okunmasıyla bunun sünnet olduğu görüşü halk arasında hayli yaygındır. Bu geleneksel uygulamaların, Hz. Peygamber’in sünnetiyle ilişkisi araştırılarak, konuya daha iyi bir anlayış kazandırılmasının amaçlanmasından ötürü katılımcılara böyle bir sorunun sorulduğu çalışmanın daha önceki yerlerinde konuyla ilgili başlık altında açıklanmıştır.

Birinci grubu oluşturan 14 kişi (K1, K3, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K17, K18, K19, K20, K23 ve K25) mübarek gün ve gecelerde mevlit okutmanın sünnet olduğunu düşünmektedir. Bu gruptaki katılımcılardan yalnızca K23 ve K25’in cevapları diğer katılımcıların yanıtlarından farklı olup diğerlerinin soruya yanıtları “sünnettir” şeklinde olmuştur. K23 ve K25’in ise soruya cevapları şu şekildedir:

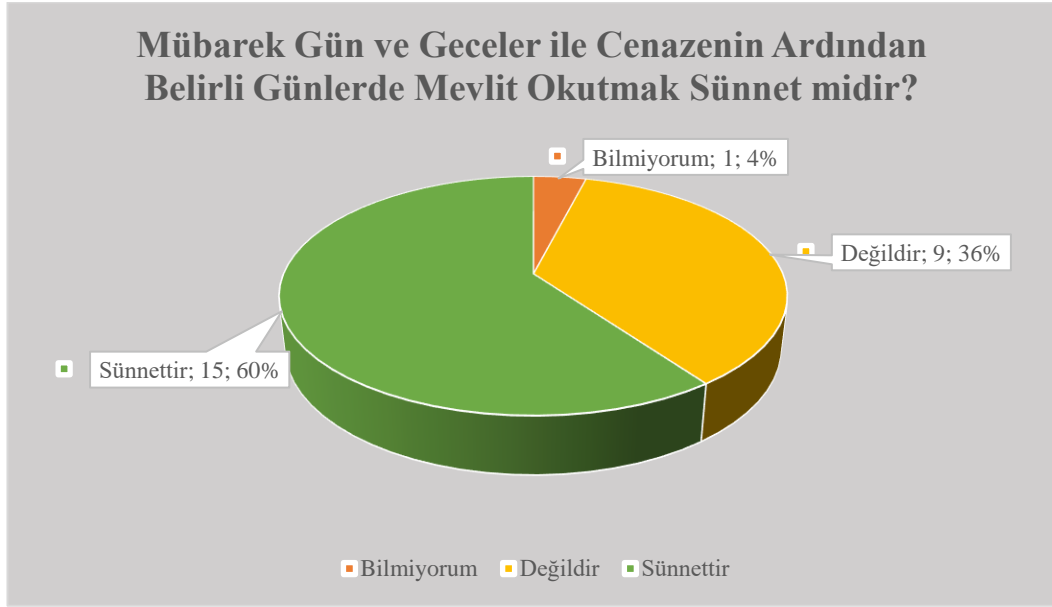
K23: “Sünnettir çünkü O’nu (s.a.s.) anmamıza vesile olur.”

K25:” Okunması sünnet, dinlenilmesi farzdır.” Bu katılımcının soruya vermiş olduğu yanıt okunana hürmet açısından Kur’ân-ı Kerîm’i çağrıştırmaktadır (A’râf, 7:204).

İkinci grupta yer alan 9 kişi (K2, K4, K5, K6, K14, K15, K16, K21 ve K24) ise bu uygulamanın sünnet olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların tamamının soruya soruya yanıtları: “Değildir.” şeklindedir.

K22 ise bu konu hakkında bilgi sahibi olmadığını söylemiştir.

Katılımcıların konuyla ilgili soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında çoğunluğu oluşturan birinci grup mübarek gün ve gecelerde mevlit okutmanın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetinden bir parça olduğunu düşünmektedir. Ne var ki mevlit kutlamaları ve mevlitlerde *Vesiletü'n-necât* eserinin okunmasının nebevî sünnetle herhangi bir ilişkisi bulunmamakta; bunlar, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde sünnet olarak yanlış anlaşılan kültürel geleneklere dayanmaktadır.

Grafik 35. Katılımcıların Mevlit Okutulmasına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 15 (%60) katılımcı mübarek gün ve geceler ile cenazenin ardından mevlit okutulmasının sünnet olduğunu; 9 (%36) katılımcı ise sünnet olmadığını düşünmektedir. Geriye kalan 1 (%4) katılımcı ise sorunun cevabını bilmemektedir.

Katılımcılara beşinci olarak “*Camiye sağ ayakla girmek, sağ elle yemek, tuvalete sol ayakla girmek, yemeğe tuzla başlamak sünnet midir? vs.*” sorusu yöneltilmiştir. Müslümanların günlük yaşantılarında ön plana çıkardıkları bazı hassasiyetler vardır. Bunlardan birkaçı da yukarıdaki soruda geçen davranışların onlar arasında revaçta olmasıdır. Yemek yerken, su içerken, lavaboya girerken vs. kendini gösteren bu davranışların katılımcılar tarafından sünnet olduğu biliner ve zannedilerek yapılıp yapılmadığını tespit edebilmek adına kendilerine böyle bir soru yöneltilmiştir.

Birinci grupta bulunan on dokuz katılımcının yukarıdaki soruda geçen davranışları sünnet olarak görmektedir. Hepsinin soruya yanıtı tek kelimeyle “sünnettir” olmuştur.

İkinci grubu oluşturan dört katılımcının (K8, K9, K10 ve K22) cevabı ise şöyledir:

K8: “Yemeğe tuzla başlamanın ve lavaboya sol ayakla girmenin sünnet olup olmadığını bilmiyorum ama diğer saydıklarınız sünnettir. Sol elle yemek yiyenleri gördüğüm zaman da gıcık oluyorum.”

K9: “Yemeğe tuzla başlamanın sünnet olup olmadığını bilmiyorum ama diğerleri sünnettir.”

K10: “Yemeğe tuzla başlamanın sünnet olup olmadığını bilmiyorum ama diğerleri sünnettir.”

K22: “Sünnettir. Bunun sevabı vardır çünkü Yüce Allah öyle belirlemiştir.”

Üçüncü gruptaki iki katılımcı (K15 ve K21) ise soruyu şu şekilde yanıtlamıştır:

K15: “Değildir”.

K21 “Bilmiyorum.”

Allah Rasûlü'nün iyi ve güzel işlerde sağını kullandığına, taharetlenme ve benzeri işlerde solunu kullandığına dair rivâyetler vardır. (Buhârî, Vudû, 31, Salât 47, Et'ime 5, Libas, 38, 77; Ebû Dâvûd, Libâs, 41; İbn Mâce, Tahâret, 42; Müslim, Tahâret, 66, 67; Nesâî, Tahâret, 90; Tirmizî, Cum'a, 75). Bu rivâyetlerden hareketle yukarıdaki soruda geçen camiye sağ ayakla girilmesi, yemeğe sağ elle başlanması ve tuvalete sol ayakla girilmesinin sünnet olduğu söylenebilir. Nitekim birinci ve ikinci grupta bulunan katılımcıların da görüşünün bu bilgiyle uyduğu, ikinci grupta yer alan yalnızca K8'in tuvalete sol ayakla girmenin sünnet olduğunu bilmediği görülmektedir. İlk gruptaki katılımcıların tamamı ile ikinci gruptaki K22 yemeğe tuzla başlamanın da sünnet olduğunu zannetmekte olup, ikinci grupta yer alan K8, K9 ve K10 ise bunun sünnet olup olmadığını bilmemektedir. Yemeğe tuzla başlanması konusunda sahîh hadis kaynaklarında herhangi bir rivâyet bulunmadığı daha önce zikredilmişti. İkinci grupta yer alan K22'nin sorudaki davranışların sünnet olarak belirleyen Allah olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Katılımcıların Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok eşliliğine yönelik tutumlarını nasıl değerlendirdiklerini anlayabilmek için kendilerine “*Hz. Peygamber'in evlilikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. Buradan da onların zihinlerindeki evlilik konusunu temsil eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nasıl bir imaja sahip olduğu tespit edilmek amaçlanmıştır.

Birinci grubu oluşturan altı kişinin (K1, K2, K12, K16, K24 ve K25) soruya yanıtları şu şekildedir:

K1: “Kadınları korumak amaçlı olduğunu düşünüyorum.”

K2: “O günün şartlarında kadınları koruma amaçlı yapılmış doğru bir uygulama olup bugünün şartlarında yapılması birçok dedikoduya sebebiyet verir.”

K12: “O günün şartları gereği bazı kadınları himayesi altına alması gerekmiştir.”

K16: “Kadınları korumak adına doğru bir uygulaması olup zaten birçoğunu sadece nikahı altına almış ve onlarla ilişki kurmamıştır.”

K24: “Kadınları koruma altına almak için evlenmiş olup bu evlilikleri şehvet için değildir.”

K25: “Kadınları korumak için birden fazla evliliği olmuştur.”

İkinci gruptaki beş kişinin (K3, K5, K7, K8 ve K19) ise soruya cevapları şöyledir:

K3: “Bu soruyu geçelim.”

K5: “Uzun mesele olduğu için bu soruyu geçelim.”

K7: “Yorum yapamayacağım.”

K8: “Yorum yapamayacağım.”

K19: “Yorum yapamayacağım.”

Üçüncü grubu oluşturan beş kişinin (K9, K10, K17, K18 ve K21) cevabı ise şöyledir:

K9: “Herhangi bir düşüncem yok.”

K10: “Herhangi bir düşüncem yok.”

K17: “Herhangi bir düşüncem yok.”

K18: “Herhangi bir düşüncem yok.”

K21: “Herhangi bir düşüncem yok.”

Dördüncü gruptaki üç katılımcının (K4, K11 ve K13) cevapları ise şu şekildedir:

K4: “Olumsuz bir şey düşünmüyorum.”

K11: “Olumsuz bir düşüncem yok.”

K13: “Olumsuz bir düşüncem yok.”

Beşinci grupta yer alan üç kişinin (K6, K14 ve K20) soruya yanıtları şu şekildedir:

K6: “İslâmiyeti kadınlar arasında daha güzel bir şekilde yayabilmek için bu evlilikleri yapmıştır.”

K14: “İslâmiyetin yayılması için birden fazla evlilikleri olmuştur.”

K20: “İslâmiyeti yaymak için çok evlilik yapmıştır.”

Geriye kalan iki katılımcının (K22 ve K23) ise soruyu şöyle cevaplandırmışlardır:

K22: “Yetim çocuklara yardım etme amacından dolayı birden fazla evlilikleri olmuştur.”

K23: “İnsanlar onun zürriyetinden çoğalsın diye birden fazla evlilik yapmıştır. Böylelikle de birden fazla evlilik yapması çok güzel olmuştur.”

Katılımcılara yedinci olarak aşağıdaki hadisleri duyup duymadıkları sorulmuştur:

“Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım”

“Ben bilinmez bir hazineydim bilinmeyi istedim”

“Ameller niyetlere göredir”

“Kadının akli ve dinî eksiktir”

Katılımcılara böyle bir soru sorulmasının ve bu sorudaki hadislerin tercih edilmesinin sebebi ilk iki rivâyetin sahîh zannedilerek Efendimiz’in (s.a.s.) öneminden

bahsederken cami kürsülerinde de dahil olmak üzere toplum arasında sıklıkla kullanılmakta oluşudur. Üçüncü hadisin sorulma nedeni ise katılımcıların bir eylemin gerçek değerini anlamaları için niyet ve eylem ilişkisini açıklayan bu hadis hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını öğrenmek içindir. Son hadisin tercih edilmesinin sebebi onun lafızları üzerinden Hz. Peygamber'in sünnetindeki kadının değerli konumu kötü gösterilmeye çalışılmakta olup katılımcıların bu hadisin varlığı veya farkındalığıyla ilgili bilgi sahibi olup olmadıkları öğrenmektir.

Birinci grubu oluşturan yedi kişinin (K1, K2, K10, K12, K14, K16 ve K21) soruya cevapları şu şekildedir:

K1: "Sen olmasaydın on sekiz bin alemi yaratmazdım hadisini duydum."

K2: "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum."

K10: "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum."

K12: "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum. Cenab-ı Allah bunu açık açık beyan ediyor ve Hz. Âdem Peygamberimizi (as) yaratmadan önce Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ruhunu yaratmıştır."

K14: "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum."

K16: "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum."

K21: "Sadece sen olmasaydın alemleri yaratmazdım hadisini duydum."

İkinci gruptaki yedi kişinin (K3, K17, K18, K22, K23, K24 ve K25) ise soruya yanıtları şöyledir:

K3: "Duydum."

K17: "Dört hadisi de duydum."

K18: "Dört hadisi de duydum."

K22: "Hocalarımız vaazlarda Kur'an'ı Kerim'den bunları açıkladığı için mutlaka duymuşumdur."

K23: "Hepsini duydum."

K24: "Duydum ayrıca bunlar hadis değil Allah'ın Peygamberimiz (s.a.s.) için söylediği muhabbet amaçlı sözlerdir."

K25: "Duydum."

Üçüncü grupta yer alan beş kişi (K7, K9, K11, K13 ve K20) soruya şöyle yanıt vermiştir:

K7: “Duymadım.”

K9: “Duymadım.”

K11: “Duymadım.”

K13: “Duymadım.”

K20: “Duymadım.”

Dördüncü grubun katılımcıları olan üç kişi (K5, K6 ve K15) ise soruya şu cevabı vermiştir:

K5: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım ve ameller niyetlere göredir hadislerini duydum.”

K6: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım ve ameller niyetlere göredir hadislerini duydum.”

K15: “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım ve ameller niyetlere göredir hadislerini duydum.”

Geriye kalan üç katılımcının (K4, K8 ve K19) soruya yanıtları şöyledir:

K4: “Ameller niyetlere göredir hadisini duydum.”

K8: “Hatırlamıyorum.”

K19: “Sadece kadının saçını uzun aklı kısadır hadisini duydum.”

Katılımcıların kendilerine yöneltmiş olduğumuz hadis metinlerinden günlük hayatlarında en çok karşılaştıkları hadislerin yukarıda uydurma olduğuna değinilen “*Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım*” rivayeti ve temel hadis kaynaklarında bulunan meşhur “*Ameller niyetlere göredir*” hadisi olduğu görülmektedir. Genç katılımcılarda olduğu gibi yaşlı katılımcılar arasında da hadis olmayan uydurma bir rivayetin oldukça yaygın bir şekilde bilinmesi dikkat çekmektedir. Doğru bir peygamber tasavvuruna sahip olunması açısından bu durum bir yanlışlık arz etmektedir. Soruda yöneltilen diğer rivayetlerin ise ilk ikisine nispeten daha az duyulduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılara sekizinci olarak “*Yüz üstü veya sağ tarafımıza doğru yatmak sünnet midir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla, insana hayatının her alanında nüfuz edebilme genişliğini içerisinde barındıran Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetine katılımcıların nasıl bir yaklaşım sergilediğini öğrenmek amaçlanmıştır.

Birinci grubu oluşturan 13 katılımcının (K1, K2, K6, K7, K8, K10, K11, K13, K14, K16, K19, K23 ve K25) soruya cevabı şöyledir:

K1: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K2: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K6: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K7: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K8: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K10: “Sağ tarafımıza yatmak sünnettir.”

K11: “Sağ tarafımıza yatmak sünnettir.”

K13: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K14: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K16: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K19: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K23: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

K25: “Sağ tarafımıza doğru yatmak sünnettir.”

İkinci gruptaki 5 kişinin (K3, K5, K12, K17 ve K20) ise soruya yanıtı şu şekildedir:

K3: “Sünnettir.”

K5: “Sünnettir.”

K12: “Sünnettir.”

K17: “Sünnettir.”

K20: “Sünnettir.”

Üçüncü grubun katılımcıları olan 3 kişinin (K4, K9 ve K15) soruya cevabı şöyledir:

K4: “Değildir.”

K9: “Değildir.”

K15: “Değildir.”

Geriye kalan 4 katılımcının (K18, K21, K22 ve K24) soruya yanıtı ise şu şekildedir:

K18: “Kıbleye karşı yatmak sünnettir.”

K21: “Bilmiyorum.”

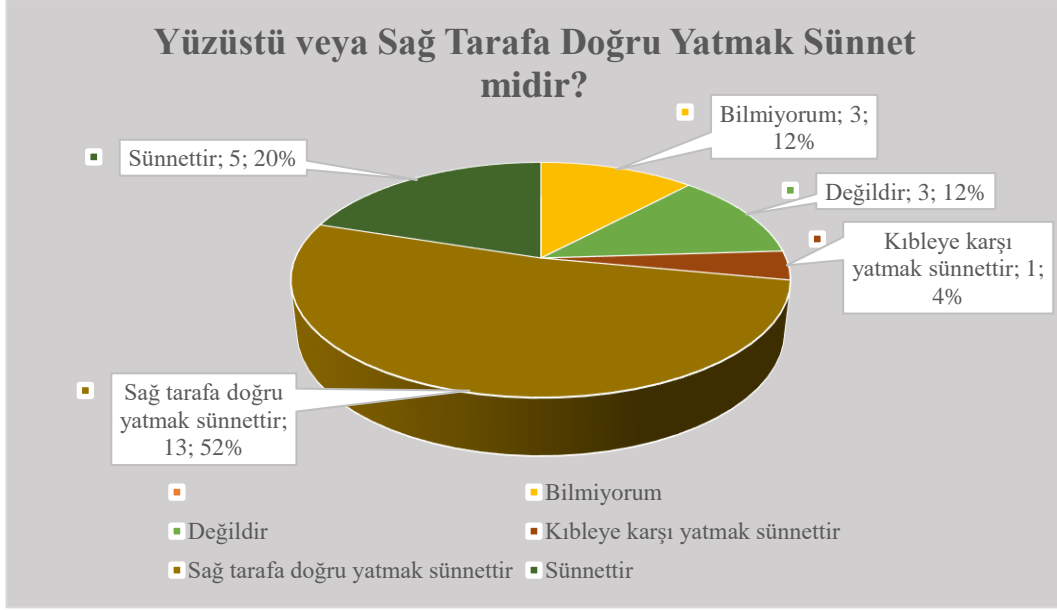
K22: “Yüce Allah bilir.”

K24: “Bilemiyorum.”

Katılımcıların verdiği cevaplardan hareketle ilk sırada (birinci gruptaki on üç kişi tarafından) gelen cevap yüz üstü yatmanın değil de sağ tarafa yatmanın sünnet olduğu yönündedir.

K3, K5, K12, K17 ve K20 ise ikinci sırada bulunan her iki yatış pozisyonun da sünnet olduğu doğrultusunda bir görüşe sahiptir. Burada katılımcıların, Efendimiz’in (s.a.s.) tavsiye etmediği bir yatış pozisyonunu da sünnet zannettikleri anlaşılmaktadır.

K18’in: “Kıbleye karşı yatmak sünnettir.” cevabı ise sorulan hadis metinlerinden bağımsız bir görüş içermektedir. Temel hadis kaynaklarında bulunmayan ve sünnet olarak bilinmeyen bir uygulamanın, katılımcı tarafından sünnet telakki edilmesi, halk arasında yanlış biçimde sünnet olarak bilinen uygulamaların tespitinin önem arz ettiğine işaret etmektedir.

Grafik 36. Katılımcıların Sünnet Açısından Uyku Pozisyonlarına Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 13 (%52) katılımcı yüzüstü değil sağ tarafa doğru yatmanın sünnet olduğunu; 5 (%20) katılımcı her iki uyku pozisyonunda yatmanın sünnet olduğunu; 3 (%12) katılımcı sünnet olmadığını; 1 (%4) katılımcı ise kibleye karşı yatmanın sünnet olduğunu düşünmektedir. 3 (%12) katılımcı konu hakkında bilgisi olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcılara dokuzuncu olarak “*Yerde gördüğümüz ekmeği kaldırırken üç defa öpmek sünnet midir?*” sorusu sorulmuştur.

Nimete duyulan saygının katılımcılar arasında Hz. Peygamber’in sünnetiyle bağdaştırılıp bağdaştırılmadığı; buradan hareketle bağdaştırılanların bunu nasıl tasvir ettiklerini görebilmek ve konunun sünnetle ilgisi olan yönüne de açıklık getirmek için katılımcılara yukarıdaki soru yöneltilmiştir.

Birinci grubu oluşturan 18 katılımcı (K1, K2, K3, K4, K7, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K24 ve K25) bu davranışın sünnet olduğunu düşünmektedir. Çünkü onların soruya yanıtları: “Sünnettir.” şeklinde olmuştur.

İkinci grupta yer alan 5 kişinin (K5, K6, K9, K10, K15) ise soruya cevapları şöyledir:

K5: “Sünnet olduğunu duymadım.”

K6: “Değildir, nimete olan bir saygıdır.”

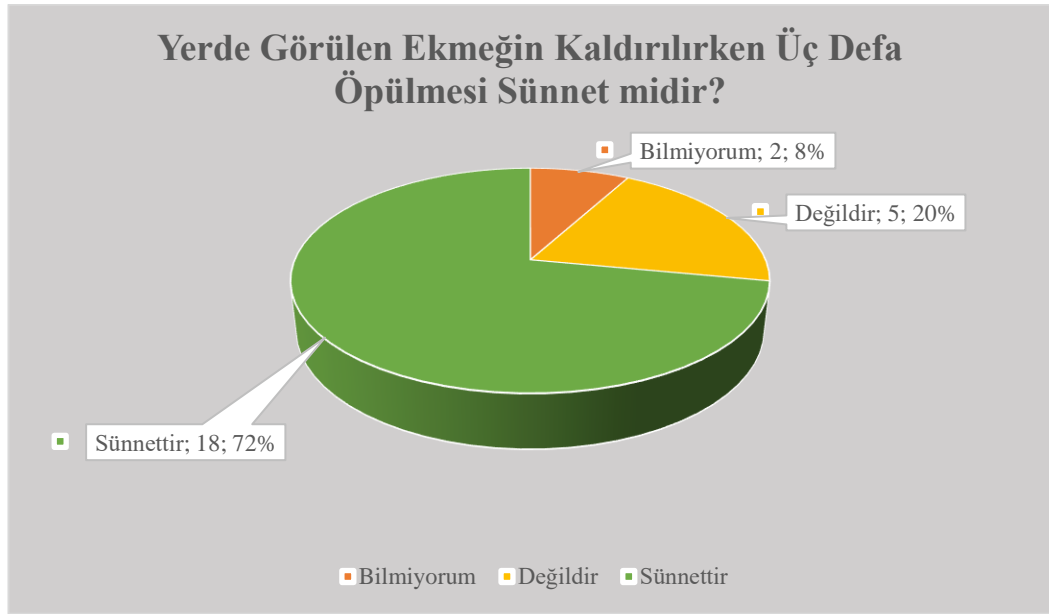
K9: “Değildir.”

K10: “Değildir.”

K15: “Değildir.”

K8 ve K21 ise soruyu bilmiyorum olarak cevaplamışlardır.

Verilerden anlaşıldığı üzere katılımcıların çok büyük bir kısmı aslında sünnet olmayan bir uygulamayı sünnet telakki etmektedir. Bu durum onların kültürel miras ile sünneti birbirine karıştırdıklarını göstermektedir. Zira yerden kaldırılan ekmeğin üç defa öpülmesi ise sünnet değil; kültürel bir alışkanlık olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar nimete karşı hürmet göstermek Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tavsiye ettiği önemli bir davranış olsa da söz konusu uygulamayla ilgili herhangi bir rivayet mevcut değildir. Bununla birlikte sadece yerde görülen ekmeği değil; nimete yakışık olmayan bütün durumlarda gerekli müdahalelerde bulunmak sünnet kapsamı içerisinde.

Grafik 37. Katılımcıların Sünnet Açısından Yerde Görülen Ekmeğin Kaldırılırken Öpülmesine Dair Görüşleri

Yukarıdaki grafiğe bakıldığında 18 (%72) katılımcı yerde görülen ekmeğin üç defa öpülerek kaldırılmasının sünnet olduğunu; 5 (%20) katılımcı ise bunun sünnet olmadığını düşünmektedir. Geriye kalan 2 (%8) katılımcı ise sorunun cevabını bilmediklerini söylemişlerdir.

4.2.5. Yaşlıların Peygamber Tasavvuruna Dair Değerlendirme

Katılımcıların hadis ve sünnete dair bilgilerini tespit etmek amacıyla 25 katılımcıya yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında 14 (%56) katılımcı hadisin ne olduğunu; 5 (%20) katılımcı ise sünnetin ne olduğunu bilmemektedir. 7 (%28) katılımcının ise sünnet için “Hz. Peygamber’in sünnetine denir” şeklindeki cevapları soruda istenilen bilgiyi olumlu-olumsuz bir şekilde tam olarak bilmediklerine işaret etmektedir.

Katılımcıların zayıf hadis olup olamayacağına dair görüşlerine bakıldığında ise 17 (%68) katılımcı zayıf hadis olabileceği fikrine sahiptir. Nitekim bazı hadislerle zayıf denilmesinin aslında Allah Rasûlü’nün hadislerini inkâr etmek anlamına gelmediği görüşünde olan katılımcı sayısının da yine 17 (%68) olduğu görülmektedir. Onların hadis ve sünnete dair bilgilerine nereden edindiklerine dair soruya verdikleri birden fazla yanıtların yüksekten düşüğe doğru sıralaması yapıldığında, ilk sırada hocalar gelmektedir. Yaşlarını göz önünde bulundurarak ve mülâkat bittikten sonraki yaptıkları bazı yorumlardan hareketle onların bu bilgilerini, çocukluk dönemlerinde dinî eğitimlerini almak üzere yanlarına gittikleri cami imamlarından edindikleri anlaşılmaktadır.

Hadis ve sünnete dair kitap okuma oranlarına bakıldığında 14 (%56) katılımcının hadis ve sünnete dair kitap okumadığı anlaşılmıştır. Katılımcıların hadis veya sünnetle karşılaştığı en yoğun ortamın yüksek bir dilimle (22 kişi, %88) internet olduğu görülmektedir. Bu durum aynı zamanda onlar arasında da internetin yoğun kullanıldığına işaret etmektedir. Hadis ve akıl ilişkisine yönelik olarak 15 (%60) kişi hadislerin akla uygun olması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcıların akıllarına Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sünnetleri olarak gelen ilk şeylerin ise şekilsel davranışlar olduğu tespit edilmiştir. Hadis ve vahiy ilişkisine bakıldığında 23 (%92) katılımcının hadislerin vahiy ürünü olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) her davranışının aynen yerine getirilmesinin sünnetle bağdaştırılıp-bağdaştırılamayacağı hususunda katılımcılardan 19 (%76) kişi bunu sünnetle ilişkilendirmektedir. Onlara göre Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yaptığı her hareketi aynen yapmak sünnettir. Bu bakış açısı onların sünnete taklitsel bir mana yüklediklerine işaret etmektedir. Allah Rasûlü’nün sözlerinin bağlayıcılığı konusunda ise katılımcıların tamamı Peygamber (s.a.s.) tarafından her söylenilenin yapılması

gerektiği görüşündedir. Bu da onların hadis/sünnetin tamamına bağlayıcı olarak baktıkları anlamına gelmektedir. Onların Hz. Peygamber (s.a.s.) denilince akıllarına ilk gelen şeyin çoğunlukla salavat olduğu görülmüştür. Bir katılımcı haricindeki diğer bütün katılımcılar peygamberlerin günahsız olduklarını düşünmektedir.

Günlük hayatta yapılan bazı davranışların onların zihin dünyalarındaki yansımalarına sünnet açısından bakıldığında 24 (%96) katılımcı misvağın sünnet olduğunu düşünmekte olup bu katılımcıların yarısı diş fırçası kullanımıyla da ağız temizliğinin yerine geleceği görüşüne sahiptir. 14 (%56) katılımcı dışarıda günlük kıyafet olarak cübbe ve sarık giymenin ise sünnet olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetinde kadının konumuna dair görüşlerinin ise tamamına yakını tarafından olumlu olduğu görülmektedir. Mevlit konusuna bakıldığında 15 (%60) kişi belirli günlerde mevlit okunmasının sünnet olduğu görüşündedir. Katılımcılar arasında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ok sayıdaki evlilikleri hakkındaki genel görüşleri ise olumsuz olmayıp, kadınların o dönemdeki mağduriyet durumlarının giderilmesi için yapılan evlilikler olduğu görüşü hâkimdir. *"Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım"*, *"Ben bilinmez bir hazineydim bilinmeyi istedim"*, *"Ameller niyetlere göredir"* ve *"Kadının aklı ve dini eksiktir"* rivayetlerinin tamamını duyan katılımcı sayısının 7 (%28) olduğu görülmektedir. Katılımcıların uyku pozisyonlarına dair görüşlerine bakıldığında 13 (%52) katılımcı yalnızca sağ tarafa doğru yatılmasının sünnet olduğunu düşünmektedir. Yerde görülen ekmeğin öpülerek kaldırılmasının sünnet olduğu görüşünü ise 18 (%72) katılımcı benimsemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu araştırma, Balıkesir’de yaşayan genç ve yaşlı bireyler arasında Hz. Peygamber’e ilişkin tasavvurları detaylı bir şekilde analiz ederek, bu algıların nasıl şekillendiğini ve nesiller arasında ne tür benzerlikler ve farklılıklar barındırdığını incelemiştir.

Çalışma, Hz. Peygamber’e yönelik algıların gençler ve yaşlılar arasında nasıl değişkenlik gösterdiğini; eğitim düzeyleri, kültürel miras ve dinî bilgi seviyeleri gibi çeşitli faktörlerin bu algılar üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Araştırmada, genç bireylerin Peygamber tasavvurlarının, modern eğitim sistemlerinden ve rasyonel düşünce yapısından etkilendiği tespit edilirken, yaşlı bireylerin daha çok geleneksel eğitim yöntemleri ve otoriteye dayalı bilgi kaynaklarına bağlı kaldıkları görülmüştür. Bu durum, her iki grubun dinî bilgilere ve uygulamalara yaklaşım biçimlerinde önemli farklılıklar yaratmaktadır.

Gençlerin sahip oldukları rasyonalist alt yapı sebebiyle hadis/sünnete daha sorgulayıcı yaklaştıkları buna mukabil yaşlıların ise sahip oldukları geleneksel eğitim mirasının bir sonucu olarak sünnete daha kabulcü ve şekilsel yaklaştıkları tespit edilmiştir. Özellikle gençlerin, dinî yorumlamada daha esnek ve yenilikçi olmaları, yaşlı bireylerin ise daha muhafazakâr ve geleneksel tutumlar sergilemeleri dikkat çekmektedir. Gençler, dinî metinler ve hadisler hakkında daha eleştirel düşünme eğilimindeyken, yaşlılar için bu metinler genellikle daha kabul edilir ve sorgulanmaz bir nitelik taşımaktadır. Bu nesiller arası farklılık, dinî bilginin ve hadis/sünnet anlayışının toplumun farklı kesimleri arasında farklılaştığını göstermektedir. Araştırma sonuçları, dinî eğitim ve öğretim stratejilerinin nesillere uygun şekilde yeniden şekillendirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, dinî liderler ve eğitimciler için, farklı yaş gruplarına yönelik dinî bilgilerin sunumunda çeşitlilik

gösterilmesi ve daha etkili iletişim yöntemleri geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Genç ve yaşlıların peygamber tasavvurlarına dair mülâkat sorularına verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde hadis/sünnete dair bilgi konusunda genç katılımcıların çoğu hadis ve sünnetin mahiyetini bildikleri görülmektedir. Onların zayıf hadis olabileceğine ve bunların Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olan diğer hadislerini inkâr etmek anlamına gelmeyeceği yönünde olan görüşleri kendilerinin hadisler konusunda temkinli davrandıklarına işaret etmektedir. Konuyla ilgili yaşlıların görüşlerine bakıldığında onlar için de aynı hassasiyetin söz konusu olduğu söylenebilir.

Katılımcıların hadis ve sünnete dair bilgi kaynaklarının gençler arasında internet yaşlılar arasında ise hocalar (imamlar) olması ve her iki grubun internette hadis ve sünnetle karşılaşma oranlarının yüksekliğinin kendilerinin bu bilgilerle yetindiğine işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca, bu oranların yaşlılar arasında da yüksek olması onların internetle aralarındaki bağı ne kadar kuvvetli olduğunu da göstermektedir. Bu verilerden hareketle her iki grubun hadis/sünnet alanında uzman kişi ve kaynaklardan bilgi edinmedikleri rahatlıkla söylenebilir. Nitekim her iki grubun hadis ve sünnete dair kitap okuma oranlarının çok düşük olması da yukarıdaki değerlendirmeye katkı sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetlerine dair katılımcıların akıllarına ilk olarak şekilsel davranışlar ve ibadetlerin gelmesi her iki grubun hadis/sünnete dar bir bakış açısıyla baktığına işaret etmektedir. Her iki grubun çoğunluğu hadislerin akla uygun olması gerektiği kanaatine sahiptir. Oysa ki onların bu hususta gözden kaçırdıkları nokta buradaki akıldan kastedilenin kişiden kişiye göre değişen akıl değil, selîm bir akıl olduğudur. Nitekim hadis/sünnetin selîm akla uygunluğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur.

Katılımcıların Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkındaki bilgilerine bakıldığında, genç katılımcıların çoğunun hadislerin vahiy ürünü olmadığı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her söylediğinin yapılmaması gerektiği, O'nu (s.a.s.) taklit etmenin sünneti tam olarak yaşamak anlamına gelmeyeceği ve peygamberlerin günahkâr olduklarına dair yaklaşımları, onların Allah Rasûlü'nün her söz ve fiilini emir olarak telakki etmediklerine, hadis/sünnetin bağlayıcılık konusuna dair farkındalıklarına işaret etmekle birlikte sorgulayıcı bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Onların

konuya bu şekildeki yaklaşımlarında peygamberlerin de günah işledikleri düşüncelerinin etkisinin de büyük olduğu söylenebilir. Çünkü onlara göre bizim gibi günahkâr olan birinin her söylediğinin yapılması akla pek de yatmamaktadır. Fakat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beşerî tasarrufları ile ismet sıfatına haiz olması farklı konulardır. Bundan dolayı Allah Rasûlü'nün kişisel tercihlerine dayalı her söylediğinin yapılmamasında herhangi bir beis olmamakla birlikte bu durum O'nun (s.a.s.) ismet sıfatını ortadan kaldırmamaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) denilince gençlerin çoğunun aklına, sünnetin şekilsel yönleri ve ibadetlerin yerine, merhamet, sevgi, ahlâk, dürüstlük, liderlik vb. düşüncelerin gelmesi onların bu konudaki peygamber tasavvurlarının yaşlı katılımcılara nazaran daha olgun olduğunu ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkındaki bilgilerin yaşlılarda nasıl olduğuna bakılınca ise onların geleneksel, taklitsel, şekilsel ve sorgulanmayan bir sünnet algısına sahip oldukları söylenebilir.

Katılımcıların günlük yaşamdaki uygulamalara dair tutumlarına bakıldığında genç ve yaşlıların çoğu misvak kullanılmasının, mevlit okutulmasının, uyku pozisyonlarının, yerdeki ekmeğin üç defa öpülerek kaldırılmasının sünnet olduğunu düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Kılık-kıyafet konusunda ise yaşlıların cübbe ve sarık giymeyi sünnet olarak değerlendirmeme oranlarının genç katılımcılardan yüksek olduğu görülmektedir.

İçerisinde uydurma rivayetlerin bulunduğu sözlerin hadis olarak bilinmesi veya duyulması iki grubun katılımcıları arasında yüksektir. Bu durum hadis olarak ortada dolaşan bazı yanlış bilgilerin toplum tarafından Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisi olarak bilindiğine ve bu şekilde yaygın bir dolaşıma sahip olduğuna işaret etmektedir. Allah Rasûlü'nün sünnetinde kadının konumunun değerli olduğu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok sayıda yapmış olduğu evliliklerin sebebinin şehvet amaçlı değil kadınları himâye etmek amaçlı yapıldığı her iki grup arasında da genel kabul gören bir yaklaşımdır.

Tablo 3. Genç ve Yaşlı Katılımcıların Hz. Peygamber Tasavvurlarına Dair Değerlendirme

Konu	Gençler	Yaşlılar
Hadisin ne olduğunu bilen kişi sayısı	16 kişi (%64) Biliyor	14 kişi (%56) Biliyor
Sünnetin ne olduğunu bilen kişi sayısı	18 kişi (%72) Biliyor	5 kişi (%20) Biliyor
Zayıf hadisin olup olmayacağına dair yaklaşımlar	17 kişi (%68) Olabilir	17 kişi (%68) Olabilir
Hadislerin bazılarında zayıf denilmesinin Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hadislerini inkâr etmek anlamına gelip gelmeyeceği görüşüne yaklaşımlar	21 kişi (%84) Gelmez	17 kişi (%68) Gelmez
Hadis ve sünnete dair bilgi kaynakları	İnternet	Hocalar
Hadis ve sünnete dair kitap okuma oranları	15 kişi (%60) Okumadım	14 kişi (%56) Okumadım
İnternet, sosyal medya ve medyada hadis ve sünnetle karşılaşma oranları	24 kişi (%96) Karşılaştım	22 kişi (%88) Karşılaştım
Hadisler akla uygun olmalı mı sorusuna dair yaklaşımlar	18 kişi (%72) Olmalıdır	15 kişi (%60) Olmalıdır
Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetleri denilince akıllara ilk gelenlerin hangi yönde olduğuna dair yaklaşımlar	Şekilsellik ve ibadetler	Şekilsellik ve ibadetler
Hadislerin vahiy ürünü olup olmadığına dair yaklaşımlar	14 (%56) Vahiy ürünüdür	23 kişi (%92) Vahiy ürünüdür
Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her söylediğinin yapıp yapılmamasına dair yaklaşımlar	19 kişi (%76) Yapılmalı	25 kişi (%100) Yapılmalı
Hz. Peygamber'i (s.a.s.) taklit etmek sünneti tam olarak yaşamak anlamına gelir mi konusuna dair yaklaşımlar	16 kişi (%64) Gelmez	19 kişi (%76) Gelir
Peygamberlerin günahsız olup olmadıklarına dair yaklaşımlar	15 kişi (%60) Günahsız değildir	24 kişi (%96) Günahsızdırlar
Hz. Peygamber (s.a.s.) denilince akla ilk gelenler	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sîreti	Salavat getirmek
Misvağın sünnet olup olmadığına dair yaklaşımlar	19 kişi (%76) Sünnettir	24 kişi (%96) Sünnettir
Cübbe ve sarık giymenin sünnet olup olmadığına dair yaklaşımlar	11 kişi (%44) Sünnet değildir	14 kişi (%56) Sünnet değildir
Belirli günlerde mevlit okutmanın sünnet olup olmadığına dair yaklaşımlar	14 kişi (%56) Sünnettir	15 kişi (%60) Sünnettir
Hz. Peygamber'in (s.a.s.) çok sayıda evlilik yapmasına dair yaklaşımlar	Kadınları korumak amaçlı yapılmıştır	Kadınları korumak amaçlı yapılmıştır
“Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım” “Ben bilinmez bir hazinedim bilinmeyi istedim” “Ameller niyetlere göredir” “Kadının akli ve dini eksiktir” rivayetlerinin duyulma oranı	18 kişi (%72) Tamamını duydum	7 kişi (%28) Tamamını duydum
Yüz üstü veya sağ tarafa yatmanın sünnet olup olmadığına dair yaklaşımlar	11 kişi (%44) Her iki tarafa yatmak sünnettir	13 kişi (%52) Sağ tarafa doğru yatmak sünnettir
Yerde görülen ekmeğin üç defa öpülerek kaldırılmasının sünnet olup olmadığına dair yaklaşımlar	12 kişi (%48) Sünnettir	18 kişi (%72) Sünnettir

5.2. Öneriler

1. Peygamber tasavvurunun doğru anlaşılması için hadis, sünnet ve peygamber kavramlarının doğru anlaşılmasına yönelik çalışmaların sayısının arttırılması önem taşımaktadır.

2. Hadis ve sünnet temelinde genç ve yaşlılarda Hz. Peygamber tasavvurunun anlaşılmasına yönelik yapılan bu çalışmanın devamında daha geniş-farklı örneklem gruplarıyla yeni çalışmalar yapılmalıdır. Bu noktada farklı dünya görüşlerine sahip kişiler, farklı eğitim düzeyleri, farklı cinsiyetler veya farklı iller gibi örneklem grupları belirlenerek peygamber tasavvurları arasındaki farklar incelenebilir.

3. Gençler ve yaşlılar arasında peygamber tasavvurunu güçlendirecek eğitim programlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının paydaş olarak yürüttükleri “Çevreme Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi” kapsamında okullara giden din görevlileri belirli aralıklarla gittikleri her okulda düzenli bir şekilde “Hz. Peygamber’in hayatına” ve “Hadis-Sünnete” dair seminerler düzenlemelidir.

4. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilkokullarda “Siyer” dersi ortaokullarda ise “Hadis ve Sünnet” dersi eğitim müfredatına eklenerek bu dersler zorunlu hale getirilmelidir.

5. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yıl boyunca camilerde düzenlenen cami ders programlarında siyer ve hadis-sünnet dersleri haftada en az dört saat olacak şekilde düzenlenmelidir.

6. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından camilerde verilen vaaz ve hutbelerin içeriğinin kontrol edilmesi, temel hadis kaynaklarında yer almayan ve kaynaklarda uydurma olduğu belirtilen rivayetlerin kullanımına müsaade edilmemesi gerekmektedir.

7. Katılımcıların dinî bilgi edinme kaynağı olarak internet ve sosyal medyayı kullanmaları göz önünde bulundurularak, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından söz konusu platformlarda Hz. Peygamber’in hayatı veya hadis ve sünnete dair yapılan paylaşımları inceleyen bir birim tesis edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar Çınar, H. (2020). Dinî tutum ve peygamber tasavvuru arasındaki ilişkiye dair mukayeseli bir araştırma: Ülkü İmam Hatip Lisesi ve Mevlana Ortaokulu Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (13), 83-118.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (2019). *Keşfü'l-hafâ*. (1. bs). İstanbul: Beka Yayınları.
- Açıkgenç, A. (2018). Said Nursi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 35, ss. 565-572). TDV Yayınları.
- Ahatlı, E. (2020). *Kültürümüzde hadis*. (1. bs). İstanbul: İFAV.
- Akbulut, A. (1992). *Nübüvvet meselesi üzerine*. Ankara: Birleşik Yayıncılık.
- Ali el-Kârî, Alî b. Sultân. (1986). *Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbari'l-mevdûa*. Mektebu'l-İslamî.
- Ali el-Kârî, Alî b. Sultân. (2018). *Şerhü'ş-şifa li'l-Kadi İyaz*. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ayaz, O. (2015). *Sosyal medyanın ergenlerin dinî sosyalleşmelerine etkileri (Sakarya/Akyazı Örneği)* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydınlı, O. (2006). Mu'tezilî düşüncede nübüvvet meselesi ve Hz. Muhammed. *İslami İlimler Dergisi*, 1, 7-26.
- Bağcı, H. M. (2010). Modern dünyada peygamber algısı. *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*, 17, 74-89.
- Bedir, M. (2010). Sünnet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 150-153). TDV Yayınları.
- Bilen, M. (2007). Din görevlilerinin hadis bilgileri üzerine. *İslami İlimler Dergisi*, 2, 101.
- Birişik, A. (2009). Sûre. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 37, ss. 538-539). TDV Yayınları.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (2007). *el-Câmi'u's-sahîh*. Mektebetü'r-Rihâb.
- Bulut, H. İ. (2019). *İslam mezhepleri tarihi* (2. bs). Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Bulut, M. (2001). İsmet. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 23, ss. 134-136). TDV Yayınları.
- Canikli, İ. (2011). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında Hz. peygamber imajı. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 5, 53-69.

- Çakan, İ. L. (2016). *Hadis usûlü* (41. bs). İstanbul: İFAV.
- Çınar, M. (2014). Eş'arîliğin Hz. Peygamber tasavvuru. *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu*, I, 251-264.
- Çiğdem, Y. ve Konak, A. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas Huzurevi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 27.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. (2000). *Sünen*. Dâru'l-Muğnî.
- Demircan, A. (2003). Câhiliyye ve Hz. Peygamber döneminde çok kadınla evlilik. *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2, 9-32.
- Demirci, K. (2010). Eş'arî'de hadis ve sünnet -el-İbâne örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 45-86.
- Demirci, M. (2017). *Tefsir usûlü* (55. bs). İstanbul: İFAV.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. (2020). *Hüccetullâhi'l-bâliğa: C. I* (M. Erdoğan, Çev.; 6. bs). İz Yayıncılık.
- Duman, S. (2020). Müslümanın Sosyal Medya Ahlakı. İçinde *Sosyal medya ahlakı* (ss. 11-20). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bağdâdî, Abdulkâhir. (2016). *Ehl-i sünnet akâidi-kitâbu usûli'd-dîn-* (Ö. Aydın, Çev.; 1. bs). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Eraslan, A. (2020). Mu'tezile'ye göre Hz. Peygamber'in fiillerinin bağlayıcılığı. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 53, 163-185.
- Ertaş, H. (2019). İmam hatip ortaokulu öğrencilerinde peygamber tasavvuru (Niğde örneği). *Van İlahiyat Dergisi*, 10 (7), 21-40.
- Erul, B. (2020). Sahâbenin sünnet anlayışı. İstanbul: Kuramer Yayınları, 13-45.
- Evkuran, M., Kazanç, F. K., Çağlayan, H., Bulut, İ., Korkmazgöz, R., Sinanoğlu, A., Korkmaz, S., Bulut, Z. ve Çetin, R. (2019). *Kelam tarihi ve ekolleri* (2. bs). Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Gölcük, Ş. ve Toprak, S. (2019). *Kelam (Tarih- Ekoller- Problemler)* (10. bs). Konya: Tekin Kitabevi.
- Görmez, M. (2020). *Sünnet ve hadisi anlama kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları.
- Gül, R. E. (2020). Sosyal Medyada Bilgi Ahlakı. İçinde *Sosyal medya ahlakı* (1. bs, ss. 69-77). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Gül, R. E. (2021). Sosyal medyada paylaşılan hadislerin dinî yaşantıya etkisi: Balıkesir Üniversitesi öğrencileri örneği. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2, 301-315.
- Gül, R. E. (2022). *Ateizm ve hadis* (1. bs). Konya: Palet Yayınları.
- Güler, Z. (1999). Kadın akıl ve din bakımından eksik midir? *Mehir*, 4, 14-21.
- Güler, Z. (2019). *40 Hadiste kadın ve aile* (4. bs). İstanbul: Rihle Kitap.
- Güngör, H. (2016). Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kullanılan kıyafetler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 48-68.

- Gür, A. (2011). *Din görevlilerinin hadis bilgilerinin mahiyeti üzerine bir alan araştırması (Niğde ve Mersin örneği)* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haşimî, Seyyid Ahmed. (2017). *Muhtaru'l ehadisi'n nebeviyye ve'l hikemil muhammediyye*. Diyarbakır: Seyda Yayınları.
- Heysemî, Alî b. Ebî Bekr. (2009). *Mecmaü'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid* (1-12). Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İbn Kuteybe, Kuteybe b. Müslim. (1989). *Hadis müdafaası (Te'vilu muhtelifi'l-hadis)* (M. H. Kırbaoğlu, Çev.; 2. bs). İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. (2023). *Kitabü't-tabakati'l-kebir: C. II* (1. bs). İstanbul: Siyer Yayınları.
- Mâlik b. Enes. (2019). *Muvatta*. el-Meclisü'l-İlmi.
- Kâdî Abdülcebbâr, Abdülcebbâr b. Ahmed. (2013). *Şerhu'l-usûli'l-hamse (Mu'tezile'nin beş ilkesi)* (İ. Çelebi, Çev.; 1. bs, C. 1). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kahraman, H. (2010). Hadisin Mâtürîdî kültüründeki yeri ve İmâm Mâtürîdî'nin hadis yorumu. *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, VII (2), 141-171.
- Kahraman, H. (2014). İmâm Mâtürîdî'de ve Mâtürîdîlikte hadisin değeri, Uluğ bir çınar: İmâm Mâtürîdî. *Uluslar Arası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, 561-575.
- Kandemir, M. Y. (1997). Hadis. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 15, ss. 27-64). TDV Yayınları.
- Kaplan, İ. (2017). *İslâm inanç esasları* (3. bs). Ankara: Öncü Kitap.
- Karadaş, C. (2003). Vahyi alma ve uygulamada Hz. peygamberin rolü. *Diyanet İlmi Dergi*.
- Karadaş, C. (2005). Mezhep ve isim. *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)*, 5, 7-24.
- Karadâvî, Y. (2021). *Sünneti anlamada yöntem* (B. Erul, Çev.; 15. bs). İstanbul: Nida Yayınları.
- Kaya, M. (2011). *Tasavvur* (C. 40, ss. 126-127). Ankara: TDV Yayınları.
- Kaya, O. (2017). Nisa suresi 34. ayet bağlamında Kur'an ve sünnete göre kadın erkek eşitliği ve kadınların dövülmesi meselesi. *Route Educational and Social Science Journal*, IV(6), Article 6.
- Kırbaoğlu, M. H. (2020). *İslam düşüncesinde sünnet* (16. bs). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kocaman, T. (2017). *Kadınlar hakkında "Aklın ve dinin noksanlığı" nitelemesini içeren hadisin tahrîci tenkîdi ve değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçyiğit, T. (2015). Asabiyetten uhuvvete. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 9-42.

- Korukcu, A., Cengil, M. ve Ardahanlı, Ö. (2015). *Sosyal medya ve din: Facebook örnekleminde dini İçerikli Paylaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme*. 509-531.
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing research an applied orientation* (4. bs). Pearson Prentice Hall.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed. (2005). *Te'vilâtül Kur'ân* (C. 5). Darü'l-Mizan.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. (2008). *el-müsnedü's-sahîh*. Mektebetü'r-Rihâb.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. (2020). *Riyâzü's-sâlihîn: C. II* (8. bs). Ankara: DİB Yayınları.
- Oruçhan, O. (2015). Yanlış peygamber algısından olumsuz peygamber imajına: Hadisleri anlama ve yorumlamada bilimsel verileri kullanma konusuna eleştirel bir yaklaşım. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4.
- Özdemir, M. (2007). Mutezile'nin nübüvvet müdafaası. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, V(1), 47-64.
- Pekolcay, A. N. (2004). *Mevlid* (C. 29, ss. 485-486). TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Pezdevi, İ. E. Y. M. (2017). *Ehl-i sünnet akâidi* (Ş. Gölcük, Çev.; 6. bs). İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Sâbûnî, N. (2016). *Mâtürîdiyye akaidi* (B. Topaloğlu, Çev.; 16. bs). İstanbul: İFAV Yayınları.
- Sandıkçı, K. (2016). *Hadîs I* (2. bs). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahmân. (1983). *Kitâbü'l-ğâye şerhu metni ibni'l-Cezerî el-Hidâye fi ilmi'r-rivâye*. Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. (2015). *Tedribü'r-ravî*. Darul alemiyye.
- Şehristanî, Muhammed b. Abdulkerîm. (2016). *İslam kelâmı ve mezhepleri* (M. Öz, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Şenol, Y. (2016). Sen Olmasaydın (Levlâke). *Kitap ve Hikmet Dergisi (Süleymaniye Vakfı Yayınları)*, 19, 16-21.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2010). *İslâm ilmihali* (C. 1). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şık, İ., Yürük, İ., Karagöz, N., Kaplan, İ., Sadıker, Ö. ve Akbaş, H. (2017). *Kelâm I* (2. bs). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Taftâzânî, S. (2018). *Şerhu'l akâid* (T. H. Alp, Çev.; 5. bs). İstanbul: İFAV Yayınları.
- Tahhân, M. (2019). *Yeni hadis usûlü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Tekineş, A. (2010). İmâm Mâtürîdî'nin hadisleri yorumlama metodu: Te'vilâtu ehli's-sünne örneği. *Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi)*, 3, 159-170.
- Temir, H. (2021). Sünnet algısı. *Uluslararası Günümüzde İslami İlimler Algısı Sempozyumu I* Bayburt.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. (2016). *Sünen*. Daru İbn Kesir.

- Topaloğlu, B., Yavuz, Y. Ő. ve Çelebi, İ. (2016). *İslâm'da inanç esasları* (23. bs). İstanbul: Őamlıca Yayınları.
- Tuğlu, N. (2010). Mâtürîdîliğin hadis anlayışı, Milel ve Nihal. *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, VII (2), 95-139.
- Türker-Küyel, M. (1986). Gençlik Kavramı. *ERDEM insan ve toplum bilimleri dergisi*, 2 (4), 4.
- Yalçın, İ. (2009). Sakal. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 1-2). TDV Yayınları.
- Yanmaz, A. N. (2013). *MEB imam hatip öğrencilerinin peygamber tasavvuru*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yargıcı, A. (2016). Kur'an'ın Allah kelamı oluşunun mucize olması açısından önemi. *Kur'an'ın İcazı Sayısı*, 2, 241-253.
- Yavuz, Y. Ő. (1995). EŞ'ariyye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, ss. 447-455). TDV Yayınları.
- Yavuz, Y. Ő. (2007). *Peygamber* (C. 34, ss. 257-262). TDV İslam Ansiklopedisi.
- Yılmaz, H. (2002). Kudsî hadis. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 318-320). TDV Yayınları.
- Yılmaz, İ. (2019). İslâm hukukunda çok eşliliği meŐru kılan Şartlar ve buna ruhsat veren özel durumlar. *Bilimname*, 1 (37), 559-591.
- Yücel, A. (2020). *Hadis tarihi* (54. bs). İstanbul: İFAV.

